

Читай, гитайте, і гуржоту наукайтесь, і свого не цурайтесь. / П. Шевченко /

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ПЕДАГОГІЧНА ГАЗЕТА

№ 21–24 (749–752)

Червень
2015 року

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ПЕДАГОГІЧНА ГАЗЕТА

Видається
з грудня
1993 року

Методичні рекомендації Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти для роботи над обласним науково-методичним проектом

«ОСВІТНІ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА»

У ЦЬОМУ ВИПУСКУ

Стор. 2-3. Програма обласного науково-методичного проекту «Освітні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства».

Світлана КРАМАРЕНКО, кандидат педагогічних наук

4-5. Післядипломна педагогічна освіта як складова глобальних трансформаційних процесів.

Михайло РОМАНЕНКО, ректор ДОІППО, доктор філософських наук, професор

5. Поради педагогам.

Підбірку порад із блогу Сергія ТЕРЕПИЩОГО підготував Іван БЕЗЕНА, старший викладач кафедри управління загальноосвітніми навчальними закладами

6-8. Підсумки дослідно-експериментальної роботи «Формування механізмів трансформації регіональної системи освіти на основі принципів випереджаючої освіти для сталого розвитку» на базі Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти у 2009-2015 рр.

Ольга ВИСОЦЬКА, декан факультету відкритої освіти ДОІППО, доктор філософських наук, доцент

9-10. Місце і роль учителя в реформованій системі освіти.

Валентина САГУЙЧЕНКО, доцент кафедри філософії освіти, кандидат філософських наук

11. Роль менеджера освіти в оновленні сучасної школи.

Лідія ВОЗНЮК, доцент кафедри освітнього менеджменту, кандидат педагогічних наук

12-13. Креативність та її вплив на продуктивність праці вчителя.

Людмила ЗЛАМАНЮК, завідувач кафедри природничої освіти, кан-

дидат педагогічних наук, доцент, член міжнародної асоціації з хімічної освіти

14-15. Тренінгові форми навчання як ефективний засіб формування екологічної компетентності особистості.

Марія ГРИГОРОВА, доцент кафедри природничої освіти, кандидат біологічних наук

16-17. Порівняльний моніторинг стану формування системи внутрішнього моніторингу якості освіти в загальноосвітніх навчальних закладах області.

Людмила ШВИДУН, завідувач навчально-методичної лабораторії моніторингу якості освіти та зовнішнього оцінювання; Інна СОТНІЧУК, методист

18. Вечірня школа. Інноваційні процеси, проблеми, перспективи сучасного розвитку.

Майя НЕХОРОША, методист навчально-методичного відділу організаційно-педагогічних заходів кафедри педагогіки та психології

19. Соціалізація особистості і педагогічна діяльність.

Вікторія КРОТЕНКО, старший викладач кафедри педагогіки та психології

20-21. Національно-патріотичне виховання як покликання часу.

Олена ХОМИЧ, старший викладач кафедри педагогіки та психології; Тетяна РИГА, методист навчально-методичного відділу виховних технологій

21-22. Зарубіжний і вітчизняний досвід організації методичної роботи в закладах освіти.

Світлана МАЙДАНЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри освітнього менеджменту

АНОНС НА № 25–28 (липень)

2. Пріоритетність національно-патріотичного виховання серед основних завдань сучасної вітчизняної освіти.

Володимир ДОЛГОПОЛІЙ, перший проректор ДОІППО, заслужений учитель України

3. Здоров'язбереження як глобальна проблема людства і обов'язкова умова успішного розвитку, навчання та виховання сучасного молодого покоління.

Лариса ЛАВРОВА, завідувач кафедри філософії і культури здоров'я; Наталія МКУЛАК, заступник завідувача кафедри, доцент; Вікторія САВЧЕНКО, доцент кафедри філософії і культури здоров'я

4-6. Державний стандарт початкової освіти: методичні засади формування соціальної компетентності молодших школярів.

Ольга ВІНОГРАДОВА, старший викладач, завідувач відділу початкової освіти; Людмила ПИСАРЄВА, Катерина ШАХОВА, старші викладачі кафедри гуманітарної освіти

7. Дошкільна освіта.

Любов ТАРАБАСОВА, доцент кафедри корекційної педагогіки; Валентина КУПРІСНКО, завідувач навчально-методичного відділу дошкільної освіти кафедри педагогіки та психології; Людмила КЛИМОВА, Наталя МІХІНА, методисти відділу

8. Новий навчальний рік – нові завдання.

Тетяна БУКАРЕВА, методист з математики навчально-методичного відділу природничо-математичних дисциплін кафедри природничої освіти

8. Організація роботи факультативів з математики.

Вадим КІРМАН, доцент кафедри природничої освіти, кандидат педагогічних наук

9. Навчально-методичне забезпечення курсу математики у 2015-2016 навчальному році.

9. Державна підсумкова атестація як показник якості освіти.

З досвіду роботи методиста науково-методичного центру управління освіти та науки Дніпропетровської міської ради Тетяни УСТИНОВОЇ

10-11. Особливості викладання фізики та астрономії.

Тетяна ПОТАПОВА, старший викладач кафедри природничої освіти

12-13. Удосконалення процесу навчання хімії.

Людмила ЗЛАМАНЮК, завідувач кафедри природничої освіти, кандидат педагогічних наук, доцент

14-15. Викладання біології, екології та природознавства за новими програмами.

Альберт ГРИГОРОВ, методист біології кафедри природничої освіти.

16. Вивчення географії у 2015-2016 н. р. Вивчення економіки.

Андрій СКОРОБОГАТОВ, старший викладач кафедри природничої освіти

17. Організація навчально-виховного процесу і вивчення інформатики в основній школі.

Андрій ПАНЬКОВ, науковий співробітник відділу науково-методичного забезпечення змісту освіти основної та старшої школи відділення науково-методичного забезпечення загальної середньої освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти; Андрій МІРОШНИЧЕНКО, доцент кафедри управління інформаційно-освітніми проектами ДОІППО, кандидат філософських наук

18. Ціннісні орієнтації сучасної технологічної освіти учнів.

Ірина КОВАЛЬЧУК, завідувач навчально-методичної лабораторії охорони праці та трудового навчання, старший викладач кафедри природничої освіти

ПРОГРАМА ОБЛАСНОГО НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ПРОЕКТУ «ОСВІТНІ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА»

«Метою освіти, – зазначено у Законі України «Про освіту», – є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору...»

Такі глобальні завдання вирішуються у процесі соціалізації через засвоєння людиною особистісних цінностей, соціальних норм і моделей поведінки.

Цей складний і багатofакторний процес досліджували та аналізували такі відомі вітчизняні й закордонні вчені, як А. Адлер, І.Д. Бех, М.Р. Біянова, О.О. Бодальов, Л.І. Божович, В. Джеймс, М.І. Монахов, Л.В. Сохань, О.В. Сухомлинська, М.М. Рубінштейн, К. Роджерс, Й.Г. Фіхте.

У запропонованому проекті термін «соціалізація» означає накопичення людиною соціального досвіду та відтворення його у своїй життєдіяльності. Процес соціалізації має такі ознаки як періодичність та динамічність перебігу. Найважливішим періодом соціалізації є дошкільний і шкільний вік, коли дитина не лише набуває знання, формує світогляд, але й отримує навички самоконтролю, взаємодії з колективом, уміння вирішувати складні життєві ситуації. Саме у навчально-виховному процесі відбувається розвиток усіх складових самовдосконалення особистості, перш за все потреби у самоствердженні та самореалізації, що є невід'ємною складовою соціального становлення сучасної людини.

Складовими процесу соціалізації є:

1. Підготовка до суспільного життя: формування та засвоєння навичок демократичної культури, виконання громадянських обов'язків, взяття відповідальності за себе, родину, суспільство.

2. Опанування загальнолюдської і національної культури: формування цілісного світогляду, опанування таких соціальних навичок, як моральне ставлення до людей, терпимість щодо соціальних, національних, етнічних, релігійних, статевих розбіжностей, шанування прав і свобод людини, навичок співробітництва, позитивного розв'язання конфліктів, підтримки загальної безпеки.

3. Соціально-політична адаптація: розвиток навичок спілкування, культури комунікації, самопізнання, самооцінки, самовизначення; адекватної оцінки світу, політичної ситуації, власної позиції тощо.

4. Соціально-професійна орієнтація: усвідомлений вибір життєвих стратегій, реалізація прав і можливостей шляхом самовиховання, самовизначення, самооцінки інтересів, здібностей, нахилів, мотивації майбутнього соціального та професійного розвитку.

Загалом концепція проекту відповідає основним документам, що регулюють діяльність освітньої галузі: Загальної декларації прав людини, Декларації прав дитини, Національній доктрині розвитку освіти України, Законам України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», державним документам щодо реформування сучасної освіти.

Головна мета проекту: визначення освітніх стратегій соціалізації особистості, розробка показників соціального розвитку учнів різних вікових груп, удосконалення систе-

Демократичні перетворення в Україні обумовили глобальні зміни у філософії освіти, визначенні її мети, завдань, методів діяльності. Сьогодні завдання навчальних закладів – виховання громадянина з високим рівнем громадянської свідомості, патріотизму, активності, поваги до прав і свобод демократичного суспільства.

Сучасна демократія потребує готовності та здатності людини до активної участі у справах суспільства і держави на засадах глибокого усвідомлення своїх прав і обов'язків, себе як повноправного члена соціальної спільноти, громадянина своєї країни.

Ці пріоритети передбачають орієнтацію на відродження національної гідності, патріотизму й громадянської зрілості особистості, що включає освіченість на рівні кращих світових зразків, гуманізм, духовність, діловитість; активну позицію кожної людини, зокрема, її самореалізацію у матеріальній і духовній сферах суспільного життя, дотримання конституційних норм тощо.

ми психолого-педагогічного супроводу як важливого чинника процесу соціалізації.

Основні завдання проекту:

1. Аналіз наукової літератури з проблеми, визначення освітніх стратегій соціалізації особистості у навчально-виховному процесі.

2. Відбір пакету методів і методик діагностики соціального портрету учнів різних вікових груп.

3. Створення «банку інформації» відповідно до теми та завдань дослідження.

4. Упровадження гнучкої системи організації навчального процесу, що відповідає сучасним тенденціям розвитку освітньої галузі та науково об'рунтованим концепціям соціалізації особистості демократичного суспільства.

5. Розробка та впровадження моделей розв'язкового освітнього середовища, що сприяє процесу соціалізації та формуванню громадянської активності учнів.

6. Підготовка педагогів області до впровадження основних ідей проекту шляхом удосконалення системи курсової підготовки та активізації методичної роботи у регіоні.

7. Розробка рекомендацій, спрямованих на самоосвіту, створення можливостей для особистісного та професійного зростання педагогічних працівників у процесі роботи над проектом.

У процесі розробки проекту було висунуто припущення, що ефективність соціалізації учнів у навчально-виховній діяльності освітнього закладу може зростати за умов:

1) педагогізації середовища, взаємодії з громадськістю, створення позитивного іміджу освіти, навчального закладу, конкретного педагога;

2) підвищення рівня психолого-педагогічної культури учасників освітнього процесу, забезпечення психолого-педагогічного супроводу соціалізації учнів різного віку;

3) створення розв'язкового освітнього простору навчального закладу для врахування індивідуальних особливостей і можливостей самоактуалізації та самореалізації учнів;

4) використання інноваційних освітніх технологій для формування цілісного світогляду, соціальної компетентності та громадянської активності учнів;

5) упровадження нових методів контролю знань та оцінювання для формування навичок рефлексії та розвитку оцінної складової самосвідомості учнів;

6) розширення рольового простору кожної дитини шляхом залучення її до системи суспільно корис-

них справ, шкільного самоврядування, педагогічно вмотивованих доручень;

7) актуалізації підготовки учнів до свідомого вибору життєвих перспектив і майбутньої професії;

8) використання методів педагогічної корекції для вирішення актуальних проблем виховання та реалізації індивідуального підходу до учнів;

9) гуманізації міжособистісних стосунків, створення позитивного мікроклімату у дитячих колективах;

10) аналізу, узагальнення та впровадження педагогічного досвіду, накопиченого у процесі роботи над проектом.

Учасники проекту: кафедри, кабінети, лабораторії ДОППО, методичні служби, освітні заклади різних типів.

Рівні участі у проекті:

1. Науково-теоретичний – кафедри ДОППО, наукові установи України, залучені для консультацій і розробки науково-методичних матеріалів.

2. Науково-методичний – методичні служби всіх рівнів.

3. Експериментальний – навчальні заклади, що проводять науково-експериментальну роботу та апробацію нових навчальних матеріалів і технологій.

4. Загальний – освітні заклади усіх типів і рівнів.

Основні пріоритети проекту

1. Визначення показників, що характеризують соціальний розвиток особистості на різних вікових етапах.

2. Розробка пакету діагностичних матеріалів для дослідження процесу соціалізації учнів.

3. Моніторинг якості навчання та соціальної компетентності школярів.

4. Упровадження педагогічних стратегій соціалізації особистості, визначених у процесі роботи над проектом.

5. Використання інноваційних технологій навчання для стимулювання самоосвіти, самовдосконалення та посилення соціальної компетентності учнів.

6. Упровадження інформаційних технологій, активізація дослідницької діяльності школярів.

7. Формування позитивної мотивації навчання та вибору майбутньої професії.

8. Допомога учням у опануванні стратегією життєвого проектування та самореалізації особистості.

9. Зміцнення фізичного, психічного та психологічного здоров'я молоді, впровадження здоров'язбережувальних технологій освітнього процесу.

10. Підготовка педагогічних кадрів до використання інноваційних освітніх технологій і реалізації завдань проекту.

Методи дослідження. Науковий аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури, спостереження, анкетування, опитування, тестування, аналіз педагогічного досвіду колективів навчальних закладів та окремих вчителів і вихователів ДНЗ.

Наукову новизну дослідження обумовлюють: розробка моделей соціалізації особистості на рівні регіональної освіти та конкретного навчального закладу; визначення педагогічних стратегій, що сприяють ефективності процесу соціалізації учнів різних вікових груп; наукове об'рунтування шляхів вирішення проблеми: забезпечення експертизи отриманих результатів.

Практична вагомість роботи над проблемою пов'язана з можливістю залучення до дослідницької діяльності широкого кола педагогічних працівників і накопичення досвіду використання ефективних педагогічних стратегій соціалізації учнів.

Етапи роботи над проблемою.

Підготовчий. Конкретизація проблеми на рівні регіонів та окремих педагогічних колективів, планування роботи творчих груп, створення «банку інформації» з питань соціалізації та розвитку соціальних компетенцій учнів, визначення основних показників для системного відстеження, діагностика рівня готовності педагогічних колективів до роботи над проблемою, організації роботи психолого-педагогічних семінарів з проблеми соціалізації учнівської молоді. (Додаток № 2)

Організаційно-модельовальний. Наукове об'рунтування стратегій соціалізації учнів різного віку, розробка відповідних проектів на рівні конкретних освітніх установ, координація діяльності методичних служб різних рівнів у забезпеченні умов для підвищення творчої активності педагогічних кадрів.

Практичний. Розробка та апробація системи діяльності навчального закладу або вчителя, вихователя, спрямованої на розвиток соціальних компетенцій особистості, масове впровадження новітніх педагогічних стратегій і конкретних технологій соціалізації, накопичення досвіду управління інноваційними процесами в освітній діяльності.

Коригуючий. Аналіз і корекція накопиченого педагогічного досвіду, визначення його основних ідей для широкого впровадження, аналіз матеріалів попередніх зрізів діагностики рівня розвитку соціальних компетенцій учнів та їхніх навчальних досягнень. Вивчення та експертна

оцінка накопиченого педагогічного досвіду (при визначенні ефективності досвіду доцільно використовувати науково об'рунтовані критерії: актуальність, оригінальність, новизна, стабільність, збалансованість і комплексність результатів, раціональність витрат часу, зусиль, засобів, відповідність реальним можливостям більшості вчителів і матеріальної бази).

Підсумковий. Узагальнення перспективного педагогічного досвіду, підбиття підсумків роботи педагогічних колективів з проблеми соціалізації учнів, підготовка матеріалів для публікації, науковий аналіз матеріалів моніторингу, підготовка підсумкових наукових конференцій, обмін досвідом між регіонами області.

Очікувані позитивні результати

На рівні регіональної системи освіти: активізація творчої активності педагогічних кадрів, підвищення рівня психолого-педагогічної культури та фахової майстерності педагогів, упровадження педагогічних стратегій та інноваційних навчально-виховних технологій, спрямованих на розвиток соціальної компетентності учасників педагогічного процесу, зростання якості освіти та виховання, вдосконалення системи психолого-педагогічного супроводу розвитку особистості школярів, що забезпечує максимально сприятливі умови для задоволення освітніх потреб, розвитку самосвідомості, самореалізації кожної дитини у творчому середовищі, збільшення кількості випускників, які обрали професію, що найбільше відповідає їхнім здібностям і потребам суспільства, конкретного регіону тощо.

На рівні особистості фахівця. Усвідомлення пріоритетів освіти, спрямованої на комплексне впровадження педагогічних стратегій соціалізації особистості, впровадження інноваційних педагогічних технологій розвитку соціальних компетенцій учнів, зростання прагнення до самовдосконалення, самоосвіти та самореалізації, залучення до системи науково-дослідної роботи, накопичення передового педагогічного досвіду, який може бути впроваджено у масову практику.

На рівні особистості учня. Активізація механізмів соціалізації та адаптації, формування позитивного образу-Я, залучення до системи діяльності, що стимулює розвиток громадянської активності та зростання рівня життєвої компетентності учнів.

Науково-теоретичне забезпечення

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначення основних показників соціальної компетентності, уточнення та конкретизація їх для учнів різного віку, розробка педагогічних стратегій соціалізації особистості в умовах модернізації освіти.

2. Розробка тематики психолого-педагогічного семінару з проблеми соціалізації особистості демократичного суспільства. (Додаток № 3)

3. Розробка питань для обговорення на педагогічних радах навчальних закладів. (Додаток № 2)

4. Розробка спеціального курсу для слухачів «Освітні стратегії соціалізації особистості демократичного суспільства».

5. Підготовка рекомендацій щодо використання форм, методів, технологій соціалізації учнів.

Науково-методичне забезпечення

1. Організація роботи проблемного психолого-педагогічного семінару «Освітні стратегії соціалізації особистості демократичного суспільства». (Додаток № 3)

2. Включення у план курсової підготовки лекцій і спецкурсів відповідної тематики.

3. Розробка рекомендацій щодо організації роботи над проектом на кожному з етапів.

4. Розробка критеріїв соціальної компетентності та громадської активності учнів різного віку.

5. Проведення науково-практичних конференцій, проблемних семінарів, педагогічних читань з проблем розвитку креативності учасників педагогічного процесу.

6. Вивчення та узагальнення досвіду роботи над проектом.

Діагностичне забезпечення

1. Розробка програми комплексного моніторингу соціальної компетентності школярів для створення банку інформації, аналізу та розробки науково обґрунтованих рекомендацій.

2. Упровадження загального моніторингу впровадження проекту «Освітні стратегії соціалізації особистості демократичного суспільства», розробка програм розвитку та корекційної роботи з учнями та дітьми колективами.

3. Діагностика розвитку соціальної компетентності учнів різних вікових груп на основі визначених показників системного дослідження з використанням комплексу надійних валідних методик, що відповідають нормативним вимогам; порівняння узагальнених даних на кожному з етапів реалізації проекту.

4. Щорічна діагностика динаміки розвитку професійної компетентності педагогічних працівників і колективів в умовах роботи над проектом.

Видавнича діяльність

1. Висвітлення питань роботи над проектом в обласних педагогічних виданнях «Джерело», «Нива знань», фахових педагогічних виданнях всеукраїнського рівня.

2. Підготовка науково-методичних і практичних матеріалів:

– збірка «Соціалізація особистості у сучасній освіті»;

– статті з питань розвитку соціальної компетентності та громадської активності учнів;

– методичні рекомендації щодо впровадження педагогічних стратегій соціалізації особистості у процесі викладання конкретних дисциплін і позакласній роботі навчального закладу.

Додаток № 1**Критерії оцінки соціальних якостей учнів різного віку**

(На основі аналізу наукової літератури з проблем соціалізації.

Будуть доопрацьовані та конкретизовані у процесі роботи над проектом)

Критерії оцінки соціальних якостей учнів початкових класів:

- товариство – наявність друзів, добровільна участь у колективних заняттях, спортивних іграх, прагнення поділитися своїми радощами з друзями, безкорислива допомога другу, бажання не підвести свій клас;

- повага до старших – ввічливість, слухняність, надання посильної допомоги вчителю, батькам, дорослим;

- доброта – доброзичливість, турботливе ставлення до молодших, готовність поділитися іграшками, книжками тощо з товаришами, любов до тварин;

- чесність – щирість, правдивість, звичка не брати без дозволу чужі речі, визнання своїх помилок, виконання обіцянок;

- працелюбність – сумлінне навчання, виконання обов'язків з до-

машнього господарювання; активна участь у колективному обслуговуванні, в суспільно корисній праці, інтерес до занять з праці;

- бережливість – охайний зовнішній вигляд, порядок в особистих речах, дбайливе ставлення до шкільного майна;

- дисциплінованість – старанність, дотримання правил поведінки в школі, на вулиці, вдома, у суспільних місцях, виконання вимог колективу класу;

- допитливість – інтерес до всього нового, невідомого, звернення із запитаннями до оточуючих, любов до читання;

- прагнення бути сильним, спритним – дотримання режиму дня та правил особистої гігієни, щоденна ранкова зарядка, інтерес до занять фізкультурою, активна участь у спортивних змаганнях.

Критерії оцінки соціальних якостей учнів 5-6-х класів:

- патріотизм – знання рідного краю, інтерес до минулого та сьогодення своєї Батьківщини, активна участь у суспільно корисній праці, любов і дбайливе ставлення до природи;

- товариство – прагнення бути у колективі, разом з друзями, безкорислива допомога друзям, поважне ставлення до думки уповноважених колективу, товариські стосунки між хлопчиками та дівчатками, намагання не підвести свій клас;

- повага до старших – ввічливість, слухняність, ініціативність у наданні необхідної допомоги старшим;

- доброта – турботливе ставлення до молодших, звичка ділитися з друзями, любов до тварин;

- чесність – щирість, правдивість, звичка не брати без дозволу чужі речі, визнання своїх помилок; виконання обіцянок;

- працелюбність – сумлінне навчання, постійна зайнятість корисною працею, звичка до самообслуговування у школі та вдома, сумлінне виконання своїх обов'язків з домашнього господарства, активна участь у суспільно корисній праці;

- прагнення опанувати різними трудовими навчаннями;

- бережливість – догляд за утриманням речей; бережливе ставлення до суспільного майна, нетерпимість до псування майна;

- дисциплінованість – сумлінне відвідування навчальних занять, повсякденне дотримання правил для учнів, швидке й точне виконання розпоряджень старших, виконання вимог колективу;

- самостійність – наявність навичок самостійної діяльності та поведінки, намагання обходитися без сторонньої допомоги; наявність своєї думки щодо різних питань; вияв ініціативи в заняттях та іграх;

- допитливість – інтерес до всього нового, невідомого, любов до читання, заняття в гуртках;

- любов до прекрасного – охайний зовнішній вигляд, інтерес до уроків з літератури, участь у художній самодіяльності, вміння помічати красу навколо себе, намагання все робити красиво;

- прагнення бути сильним, спритним – дотримання правил особистої гігієни, щоденна ранкова зарядка, інтерес до занять фізкультурою, активна участь у спортивних іграх.

Критерії оцінки соціальних якостей учнів 7-9-х класів:

- патріотизм – знання історії Батьківщини, сучасних важливих подій у державі, почуття гордості за свою Батьківщину, добровільна участь у суспільно корисній праці; любов і бережливе ставлення до природи, до суспільного майна;

- колективізм – участь у всіх справах свого класу, звичка безкорисливо допомагати, виконання рішень колективу, вимогливість до друзів, поєднання суспільних та особистих інтересів, дружні стосунки між хлопчиками та дівчатками;

- гуманність – позитивне ставлення до людей, повага до старших, надання допомоги тим, хто її потребує, доброта, любов і турботливе ставлення до всього живого;

- чесність – щирість, правдивість, виконання обіцянок, звичка не брати без дозволу чужі речі, нетерпимість до обману, крадіжок;

- сумлінне ставлення до праці – сумлінне навчання, постійна зайнятість корисними справами, прагнення досягти високої якості результатів праці; вдумливе ставлення до вибору майбутньої професії;

- дисциплінованість – повсякденне дотримання правил для учнів, швидке й точне виконання доручень дорослих, виконання вимог колективу, підтримання дисципліни в класі;

- активність – бажання відповідати на уроках, доповнювати відповіді інших, добровільна участь у суспільному житті класу, ініціативність, непримиренність до недоліків;

- сміливість – вміння подолати почуття страху, готовність допомогти, навіть із ризиком для себе, відверта критика недоліків товаришів, готовність обстоювати свою думку, рішучість, непримиренність до несправедливості;

- сила волі – вміння примусити себе робити те, що не хочеться, але необхідно зробити, звичка доводити розпочату справу до кінця, вміння долати труднощі, успіхи у самовихованні;

- самокритичність – звичка прислухатися до думки друзів, вміння усвідомлювати свої помилки, критичне ставлення до результатів своєї праці, намагання звільнитися від недоліків у поведінці;

- стриманість – відсутність прагнення вивершитися серед інших; відсутність звички хвалитися, простота у стосунках;

- допитливість – систематичне читання літератури, періодичної преси; звичка користуватися словниками, довідниками тощо, заняття у факультативах;

- естетичний розвиток – охайний зовнішній вигляд, інтерес до уроків літератури, малювання, співів, відвідування театрів, виставок, концертів, знання та розуміння видатних творів літератури та мистецтва, участь у художній самодіяльності, намагання все робити красиво;

- прагнення бути сильним, спритним – правильна постава, звичка щоденно робити фізичну зарядку, участь у спортивних змаганнях, іграх, походах, систематичні заняття яким-небудь видом спорту.

Критерії оцінки соціальних якостей учнів 10-11-х класів:

- патріотизм – знання історії Батьківщини, сучасних важливих подій у державі, інтерес до її майбутнього, добровільна участь у суспільно корисній праці; дбайливе ставлення до природи, активна підготовка до захисту Батьківщини;

- інтернаціоналізм – інтерес до життя, культури та мистецтва інших народів, дружба з людьми інших національностей, добровільна участь у заходах інтернаціонального характеру, посильна участь у наданні допомоги мешканцям інших держав;

- колективізм – участь у всіх справах свого колективу, звичка допомагати товаришам, виконання рішень колективу, вимогливість до товаришів, поєднання суспільних та особистих інтересів, боротьба за честь свого колективу;

- гуманність – доброта, турботливе ставлення до молодших, повага до старших, добровільна допомога тим, хто її потребує;

- чесність – правдивість, єдність слова та справи; відвертість; звичка не брати без дозволу чужі речі, визнання своїх помилок;

- сумлінне ставлення до праці – сумлінне навчання, своєчасне вико-

нання необхідної роботи, висока продуктивність і якість роботи, систематична допомога вдома по господарству, глибокий інтерес до певної сфери трудової діяльності;

- дисциплінованість – повсякденне дотримання правил для учнів, швидке й точне виконання розпоряджень старших, боротьба за високу дисципліну в колективі, знання і дотримання основних законів своєї держави;

- відповідальність – сумлінне, своєчасне і точне виконання своїх обов'язків, звичка доводити розпочату справу до кінця, готовність відповідати за свої вчинки та вчинки товаришів;

- принциповість – стійкість поглядів і переконань, звичка відверто висловлювати обстоювати свою думку, самокритичність, вміння об'єктивно оцінювати вчинки своїх товаришів;

- цілеспрямованість – наявність конкретних життєвих цілей, відданість своєму життєвому ідеалу;

- активність – участь у суспільному житті класу та школи, ініціативність, організаторські уміння, оптимізм; боротьба з недоліками;

- допитливість – начитаність, широкий кругозір, систематичне поглиблення своїх знань у різних галузях науки та техніки;

- естетичний розвиток – охайний зовнішній вигляд, культура мови, поведінки, вміння співати, танцювати, систематичне відвідування театрів, виставок, концертів, знання і розуміння видатних творів літератури та мистецтва, намагання у творчості дотримуватися принципів краси;

- прагнення фізичного вдосконалення – правильна постава, звичка щодня робити зарядку, регулярні заняття у спортивній секції.

Додаток № 2**Орієнтована тематика для обговорення на педагогічних радах на першому (підготовчому) етапі роботи над обласним науково-методичним проектом «Освітні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства»**

1. Стратегічні орієнтири освітньої політики України. Педагогічні проекти навчального закладу та їх реалізація.

2. Освітня ініціатива як стратегія формування моделі сучасної школи.

3. Педагогічне проектування процесу соціалізації учнів різних вікових груп.

4. Система педагогічних впливів, спрямованих на соціалізацію учнів.

5. Створення гуманістичного освітнього середовища навчального закладу як чинник успішної соціалізації учнів.

6. Формування психологічного образу класу, школи (на основі дослідження та аналізу мікроклімату в дитячих колективах і ставлення учнів до школи).

7. Виховання Людини-Патріота як пріоритетна складова процесу соціалізації особистості.

8. Психологічний комфорт у навчанні як умова ефективної соціалізації учнів.

9. Залежність успішності учнів від вибору моделей, методів, технологій.

10. Використання внутрішньої диференціації як засіб реалізації особистісно зорієнтованого підходу.

11. Організація самостійної активної пізнавальної діяльності учнів на рефлексивній основі.

12. Системна та цілеспрямована діяльність педагогічного колективу навчального закладу з проблеми формування громадянської свідомості учнів.

13. Створення дидактичних моделей з інтерактивною складовою як засіб підвищення якості навчання.

14. Інноваційні системи контролю і оцінки якості знань та їхній вплив на формування самооцінки учнів.

15. Формування дослідницьких компетенцій учнів на уроках та у позакласній роботі: здобутки, перспективи, плани на майбутнє.

16. Професійне самовизначення як чинник соціалізації та адаптації учнів.

17. Методи та прийоми створення ситуації успіху як напрямок соціалізації особистості.

18. Дослідження та аналіз системи ціннісних орієнтацій учнів у нових соціально-економічних реаліях України.

19. Реалізація розвитково-корекційного напрямку у діяльності класного керівника.

20. Актуальні проблеми удосконалення аналітичної культури вчителя (нові підходи до аналізу уроку на основі системно-діяльного підходу).

Додаток № 3**Орієнтована тематика для обговорення на психолого-педагогічних семінарах на першому (підготовчому) етапі роботи над обласним науково-методичним проектом «Освітні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства»**

1. Психолого-педагогічні проблеми соціалізації особистості в умовах демократизації суспільства: етапи, види, педагогічні стратегії.

2. Збереження духовного, морального та фізичного здоров'я учасників педагогічного процесу як чинник соціалізації особистості.

3. Актуальні проблеми підвищення психологічної культури навчального закладу.

4. Сучасні моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами.

5. Профілактична робота з дітьми, сім'ї яких перебувають у складних життєвих обставинах.

6. Навчальна та міжособистісна взаємодія педагогів та учнів: конфлікти та шляхи їх вирішення.

7. Психолого-педагогічні методи профілактики агресії та екстремізму в молодіжному середовищі.

8. Психологічний захист як зворотна реакція учня на стресову ситуацію. Допомога дитині у подоланні стресу.

9. Тайм-менеджмент (система управління часом) педагога. Причини дефіциту часу. Методи тайм-менеджменту.

10. Організація проектної та науково-дослідної діяльності учнів на уроках та у позакласній роботі.

11. Стратегії творчої діяльності, методи та прийоми розвитку критичного та дивергентного мислення учнів.

12. Творча діяльність як засіб особистісного зростання та гармонізації стосунків учнів.

13. Формування етичних норм як інструменту соціально-психологічного впливу на розвиток відповідальної поведінки учнів.

14. Формування психолого-педагогічної культури батьків. Сучасні форми взаємодії з батьками.

15. Особливості організації життєдіяльності дитини у сучасному довікллі.

16. Профілактика стресового стану учнів під час ЗНО та перед ДПА.

17. Психогігієна педагогічної діяльності.

18. Моделювання та створення розвиткового освітнього простору навчального закладу.

19. Шляхи адаптації та соціалізації дітей вимушених переселенців.

20. Понятійний апарат, методи та методики психолого-педагогічного дослідження.

Світлана КРАМАРЕНКО,
кандидат педагогічних наук

ПІСЛЯДИПЛОМНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА ЯК СКЛАДОВА ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Перспективи розвитку післядипломної педагогічної освіти досліджуються у роботах Є. Бочарової, М. Пахомової, Л. Покросової, А. Тряпціна, Є. Швеця та інших вітчизняних і зарубіжних авторів. При цьому у центрі уваги залишаються власне професійні проблеми підвищення кваліфікації педагогів. Більш загальні проблеми аналізу розвитку галузі у контексті глобальних трансформаційних змін постіндустріального характеру залишаються актуальним аспектом визначення напрямів розвитку післядипломної педагогічної освіти у нових реаліях сучасного суспільства.

В основі розвитку післядипломної освіти сьогодні знаходиться концепція безперервної освіти, яка була представлена на Форумі ЮНЕСКО в 1965 р. П. Лен грандом – одним із найвідоміших фахівців у цій області. У запропонованому П. Ленграндом і повсюдно визнаному сьогодні розумінні безперервної освіти втілена ідея, що сягає своїм корінням в традиції гуманізму: вона ставить у центр освітніх починань людину, якій слід створити оптимальні умови для повного розвитку її здатностей протягом усього життя. У цій концепції дуже важливим є новий погляд на етапи життя людини, згідно з яким традиційний розподіл життя на періоди навчання, праці й професійної дезактуалізації визнається неправомірним.

Становлення системи безперервної освіти базується на двох взаємопов'язаних тенденціях: втручання виробництва у сферу базової підготовки і проникнення навчання у виробничий процес, у результаті чого відбувається стирання граней між різними стадіями освітньої діяльності. Безперервна освіта виступає як необхідна складова процесу інтеграції науки, освіти і виробництва. Вона розглядається як норма активної освіти, яка не ґрунтується винятково на передачі знань, а, навпаки, фокусується на реальному досвіді освітніх суб'єктів. Це не «безперервна» школа, а освітня система, яка перемежується з періодами роботи. У цьому сенсі безперервна освіта означає позитивний процес, у якому важливу роль відіграє інтеграція індивідуальних і соціальних аспектів. Дане положення погоджується з ідеєю суспільства, яке виховує, що стало основою ще одного документу ЮНЕСКО – доповіді комісії Є. Фора «Вчитися, щоб жити», прийнятого в 1972 р. Використовуючи базові рекомендації цієї доповіді, ЮНЕСКО у 1974 р. визнало безперервну освіту як основний принцип здійснення реформ у галузі.

Важливим етапом розвитку концепції безперервної освіти стала V Міжнародна конференція ЮНЕСКО в Гамбурзі, яка визначила шляхи розвитку освіти у XXI ст.

Вирішення глобальних цивілізаційних завдань неможливе поза сферою освіти, яка є провідним чинником формування суспільного інтелекту, національної самосвідомості народу, створення здорового суспільства, національним ресурсом розвитку. Процес післядипломної освіти педагога спрямований в основному на адаптацію до нових напрямків модернізації та компенсацію недоліків традиційної системи підготовки педагогічних кадрів. У сучасних мінливих соціокультурних умовах необхідно постійно вдосконалювати систему післядипломної освіти на основі обов'язкової для постіндустріального суспільства концепції навчання протягом усього життя.

У підсумковій декларації відзначені такі напрямки розвитку безперервного навчання дорослих:

- навчання протягом усього життя – це ключ до XXI століття;
- освіта дорослих охоплює як формальну освіту, так і весь спектр неформального навчання, доступного в суспільстві освіти;
- навчання протягом усього життя має бути постійно удосконалюваним і безперервним;
- цілі освіти дорослих і безперервної освіти – розбудовувати автономність і почуття відповідальності людей, навчити їх орієнтуватися й долати труднощі, бути готовими до змін в економіці, культурі й у суспільстві в цілому, тому що нові вимоги суспільства змушують кожного обновляти свої знання й уміння протягом усього життя.

В основі сучасної післядипломної педагогічної освіти знаходяться виведені експертами ЮНЕСКО три принципи безперервної освіти: участь дорослих у навчальному процесі, глобалізація та рівність можливостей. На них ґрунтуються особливості самої післядипломної педагогічної освіти: спільний пошук нового змісту, форм і технологій навчання суб'єктами освіти; практичні пріоритети у задоволенні потреб дорослих людей; аналіз запитів дорослих і врахування їх мотивації; розробка навчального проекту, заснованого на індивідуалізації навчання; спільна відповідальність за результати оцінювання навчальної діяльності; створення партнерських зв'язків освіти із широким спектром інших соціальних організацій, тобто навчальних мереж; індивідуалізація навчання, тобто акцентування на ролі особис-

тості в умовах навчальної групи; децентралізація ініціативи для досягнення оптимальної взаємодії між практичною діяльністю та процесом навчання.

Сучасна стратегія розвитку сфери освіти дорослих у країнах Європи будується з урахуванням тенденцій світового розвитку й необхідності посилення інтеграції у світовий освітній простір. При цьому післядипломна освіта все частіше розглядається у ряді глобальних проблем, дослідження та вирішення яких конче необхідне для розвитку людини, суспільства й цивілізації. Це, зокрема, відзначається в документах VI Міжнародної конференції з освіти дорослих (Бразилія, 2009 р.).

Програми розвитку безперервної освіти, розроблені Європейською Комісією, були прийняті на засіданні Європейського Парламенту 25 жовтня 2006 р. Уперше за всю історію європейської політики в сфері освіти була прийнята єдина програма безперервної освіти (Lifelong Learning Programme), розрахована на сім років (2007-2013). Сьогодні безперервна освіта здебільшого асоціюється з освітою дорослих, оскільки мова йде про різні форми перепідготовки, підвищення кваліфікації та культурного рівня людей, які перейшли традиційний вік базового навчання.

У наш час чи не домінуючим напрямом розвитку післядипломної освіти в Європі є дистанційне навчання, яке набуло інтенсивного розвитку із 70-х років минулого століття й пов'язане зі створенням низки відкритих університетів (університетів дистанційної освіти). Нині кожна європейська країна має групу навчальних закладів, що ре-

алізують дистанційні програми післядипломного навчання. Значний інтерес викликають програми навчання із застосуванням нових інформаційних технологій, включаючи супутникове телебачення, комп'ютерні мережі, мультимедіа тощо. Європейську асоціацію університетів із дистанційним навчанням було засновано в січні 1987 р. як основу створення європейської мережі дистанційного навчання. У результаті було засновано Європейський відкритий університет, до складу якого входять 17 організацій-членів з 15 країн, серед яких – відкриті університети, факультети в університетах, факультети в установах, залучених до процесу дистанційного навчання. Основним інститутом університету є мережа Європейських навчальних центрів. Інститут освіти ЮНЕСКО має суттєвий вплив на формування європейської політики в освіті дорослих і надає ряд послуг з метою створення умов активізації переходу до системи безперервної післядипломної педагогічної освіти.

Сьогодні структура безперервної освіти як за кордоном, так і в багатьох країнах (Великобританія, Канада, Польща, Франція, Німеччина) є складовою державної політики в галузі освіти. Створені державні та приватні університети, центри безперервної освіти, які покликані допомогти людям отримати нові спеціальності та удосконалити професійну майстерність. Крім того, в Європі солідні фірми мають, як правило, власні системи підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації кадрів. Це мережа спеціальних навчальних закладів, які мають потужну матеріально-технічну базу, штати висококваліфікова-

них викладачів. У високотехнологічних галузях промисловості щорічно здійснюють перепідготовку 75-85 % усіх категорій персоналу. Лісабонський саміт Європейської Ради в березні 2000 р. затвердив документ, який отримав назву «Меморандум безперервної освіти ЄС». У Меморандумі підкреслюється, що безперервна освіта має стати головною політичною програмою громадянського суспільства, соціальної єдності й зайнятості. Згідно з цілями «Стратегії співпраці країн ЄС у сфері освіти й професійної підготовки до 2020 року» в 2020 році до навчання протягом усього життя мають бути залучені не менше 15 % дорослих щороку.

Загалом сучасна післядипломна педагогічна освіта в європейському контексті з використанням можливостей електронного освітнього простору має відповідати таким вимогам:

1. Гнучкість, коли навчання здійснюється в основному не шляхом організації стандартних курсів, а постійно, у зручний для педагогів час і в зручному місці.

2. Модульність, оскільки в основу програми підвищення кваліфікації покладається модульний принцип, що дозволяє з набору незалежних курсів-модулів сформувати навчальну програму, яка відповідає індивідуальним чи груповим потребам.

3. Паралельність, що передбачає поєднання навчання з професійною діяльністю.

4. Використання електронного освітнього простору для великих аудиторій з метою актуалізації можливостей комунікації та пошуків джерел навчальної інформації.

5. Упровадження критерію економічності та ринкової ефективності (маркетизація) на основі використання електронних засобів навчання.

6. Технологізація післядипломної освіти з використанням можливостей електронних засобів навчання та Інтернет-технологій.

7. Забезпечення рівного доступу всіх споживачів освітніх послуг до якісної освіти незалежно від місця проживання, стану здоров'я й соціального статусу.

8. Глобальність як результат процесу інтеграції до світового електронного освітнього простору.

9. Нові функції викладача в освітньому процесі, пов'язані з переходом до ролі наставника-консультанта й координатора самостійної освітньої діяльності суб'єктів підвищення кваліфікації, а також необхідністю постійної інноваційної діяльності.

10. Новий статус слухачів, пов'язаний з виходом на перший план їхнього потенціалу саморозвитку, самоактуалізації та самоорганізації в умовах максимізації креативності, мотивації в навчальному процесі та здатно-

ДОІППО. Методичні рекомендації

стей працювати в електронному освітньому просторі.

11. Забезпечення якості післядипломної освіти в умовах можливості варіювання тимчасових педагогічних колективів і використання найсучасніших освітніх технологій.

Сьогодні у зв'язку з інтенсивною динамікою соціально-економічних, інформаційно-технологічних змін, прискореним відновленням знань і вимог до компетенцій працюючих фахівців стає очевидною необхідність оптимізації існуючих і розробки принципово нових програм підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. **Сучасні програми характеризуються такими основними ознаками:**

- побудова змісту підвищення кваліфікації на основі єдності наявних базових знань і освоєння принципів нових знань;
- виражена «адресність» програм підвищення кваліфікації;
- розширення освітнього середовища післядипломної освіти, у яку крім державних освітніх установ включаються різні структури, що сприяє становленню мережної системи підвищення кваліфікації й перепідготовки педагогічних кадрів;
- різноманітність технологій навчання дорослих, що сприяють розвитку професійної компетентності.

При аналізі концепції безперервної освіти педагогічних кадрів і різних підходів до її практичної реалізації увага дослідників найчастіше зосереджується на аналізі тих освітніх послуг, яких потребує педагог в умовах мінливого ринку праці й вимог суспільства щодо професійної діяльності. У центрі уваги розроблювачів програм знаходиться проектування змісту, який, насамперед, орієнтований на підготовку педагогів до вирішення актуальних завдань розвитку вітчизняної освіти, тобто – до виконання вимог суспільства до освіти, а не галузевих цілей і стандартів.

При конструюванні змісту сучасних програм, орієнтованих на індивідуально-професійний розвиток педагога, особливе значення набуває те освітнє середовище, у якому здійснюється підвищення кваліфікації. Реалізація просторового підходу у системі підвищення кваліфікації педагогів орієнтує на створення інтерактивного освітнього середовища, в якому є умови для прояву активності слухачів і їх системної педагогічної підтримки.

У цьому випадку педагог не лише знайомиться з новими технологіями, але й «проживає» процес їх проектування й використання.

У зв'язку з модернізацією актуальною стосовно системи післядипломної освіти стає проблема співвідношення загальнокультурного розвитку педагога, його загальнопрофесійної підготовки й підвищення його кваліфікації як фахівця (викладача-предметника, психолога, керів-

ника). Перспективи післядипломної освіти педагогів мають бути пов'язані з розвитком її прогностичної функції, що випереджає розвиток педагога як особистості та професіонала. Це вимагає передусім формування методологічної культури педагога, здатності до методологічно орієнтованого навчання, а також переходу на проектні технології навчання й рефлексивне управління саморозвитком.

Принципи та шляхи формування нового типу педагога засобами післядипломної освіти покликана об'рунтувати нова наукова область – **акмеологія післядипломної освіти**. Вона спирається на нові підходи до цілісної сутності людини і нові цінності, що розвиваються в сучасній філософії та акмеології, у педагогії й психології.

Педагогічна акмеологія виявляє об'єктивні та суб'єктивні фактори професіоналізму й креативності як проявів вершин (*акме*) у професійній діяльності педагога й умови моделювання продуктивних педагогічних систем, у яких формуються ці фактори. Сьогодні педагогічна акмеологія перетворилася в акмеологію освіти, завданням якої є озброєння суб'єктів освітнього процесу теорією й технологіями успішної самореалізації творчого потенціалу людини у різних сферах діяльності. Акмеологія інтегрує знання з філософії освіти, педагогіки, психології, валеології, соціології освіти й інших наук. Сукупність цих знань дозволяє розкрити взаємозв'язок об'єктивних і суб'єктивних факторів розвитку педагога як особистості та професіонала в освітньому середовищі.

Ще однією методологічною основою формування сучасної інноваційної післядипломної педагогічної освіти слід вважати андрагогіку. Учителі й керівники освітніх установ у системі курсового навчання, у процесі професійної перепідготовки, у реальній практиці методичної та управлінської діяльності виступають як активні дорослі особистості, що мають багатий життєвий і професійний досвід. **Особливе значення в цих умовах має врахування особливостей навчання дорослих, яке забезпечує андрагогіка.**

Андрагогіка розглядається як самостійна область професійно-педагогічного знання й соціальної практики, що описує функціонування, розвиток, прогнозування й управління освітніми системами різних категорій педагогічних кадрів (учителі-предметники, керівники освітніх установ, фахівці методичних і управлінських служб). Андрагогіка опирається на теорію цілісного розвитку людини як фактора випереджаючої освіти. Найважливішою складовою андрагогіки є вироблення стратегій та технологій навчання і перенавчання педагогічних кадрів з урахуванням особливостей професійного досвіду.

Виникнення нових форм навчання, більш демократичні підходи до роботи з організації курсової перепідготовки педагогів, різноманітність освітніх послуг даної сфери сприяє формуванню нової парадигми в становленні сучасної післядипломної педагогічної освіти. Однак при цьому слід зазначити відсутність дієвої системи державного управління в галузі. Загальновідомо, що нині в українському освітньому просторі відсутня законодавча база для застосування механізмів державного управління системою післядипломної педагогічної освіти.

Ця система має свою інфраструктуру, відрізняється кадровим складом, має спеціалізовані місії, цілі та завдання, проте законодавчо не є самостійною сферою освіти, що негативно впливає як на можливості формування цілісної державної політики у цій сфері, так і на активізацію її механізмів саморозвитку.

У сучасному українському суспільстві назріла необхідність у тому, щоб виділити післядипломну педагогічну освіту в окрему освітню сферу, зі своїми механізмами керування, фінансування, алгоритмом розвитку, особливостями комунікацій, диференційованим стимулюванням тощо. Саме це дасть можливість використати ті переваги, які сьогодні вітчизняна післядипломна освіта має у порівнянні з іншими європейськими країнами. У нас існує система спеціалізованих закладів післядипломної педагогічної освіти, у той час як у Європі вона лише створюється. За наявності відповідної законодавчої бази модернізована сфера післядипломної педагогічної освіти може стати локомотивом реформування галузі в цілому і дієвим механізмом максимізації інтелектуального капіталу в Україні як основи забезпечення її конкурентоздатності та інноваційного розвитку.

Таким чином, післядипломна педагогічна освіта розвивається як один із найбільш важливих аспектів становлення безперервної освіти, характерної для постіндустріального суспільства. Розширення функцій та відповідно сфер діяльності освіти для дорослих є загальноєвропейською тенденцією, що створює соціокультурні передумови для інноваційного розвитку даної освітньої галузі. Оригінальна методологія післядипломної педагогічної освіти формується у межах філософії освіти з використанням потенціалу андрагогіки та акмеології. Найбільш актуальною проблемою є виокремлення післядипломної освіти та в її складі – післядипломної педагогічної освіти як самостійної сфери освітньої діяльності.

Михайло РОМАНЕНКО,
ректор ДОІППО, доктор
філософських наук, професор

ПОРАДИ ПЕДАГОГАМ Як стати оптимістом?

Ви знаєте, в чому різниця між істинним оптимістом і мрійником? Обидва вони думають про свою мету, вірять у краще, але різниця між ними в тому, що оптиміст дійсно прагне до успіху, а мрійник продовжує сидіти і мріяти.

Оптиміст зазвичай знає, чого він хоче і як цього досягти. Мрійник може сказати: «Я сподіваюся зробити це коли-небудь». Ось в чому різниця, і різниця ця між переможцем і переможеним.

Отож, 8 порад як стати оптимістом:

1. Думайте!

Важливо мислити позитивно, вірити в себе і в свої сили. Якщо у вас дійсно є бажання робити те, що ви робите, щиро повірте в себе, тільки в цьому випадку ви досягнете успіху.

2. Думайте самі!

Не всі люди думають так, як ви, ваші друзі чи родичі можуть дати вам пораду, яка посіє в вас сумнів. Слухайте своє серце, а не інших.

3. Будьте собою!

Будьте чесні з самим собою і з оточуючими. Це завжди цінується високо, навіть, коли люди не визнають цього публічно.

4. Вірте в доброту!

В кожній людині є позитивні і негативні якості, які ви віддаєте перевагу помічати? Помічайте кращі риси оточуючих вас людей і щиро хваліть їх, через час ви заміните, що люди стали кращими і добрішими, а вам це нічого не коштувало.

5. Будьте готові до труднощів!

Оптимістичний погляд на життя не гарантує, що у вашому житті буде все легко і просто, але гарантує, що ви легше подолаєте всі труднощі.

6. Вчіться на помилках!

Не існує в світі такої людини, якій би жодного разу не відмовили або не підвели. Всі наші невдачі і малі перемоги – це цеглини величезної стіни, яка і є нашим успіхом. Успіху не буває без провалу. Вчіться на своїх помилках і невдачах, адже негативний досвід – теж досвід.

7. Будьте корисними людям!

Ейнштейн сказав: «Найважливіше, не те, чого людина досягла, а те, що вона може дати іншим людям». У цьому і криється справжня цінність.

8. Мотивуйте себе!

Позитивне мислення марне без справжньої мотивації. Ви повинні жити заради чогось і мати мотивацію для досягнення цієї мети.

Як стати добрішим?

Часто ми чуємо, що треба бути добрішими. На це є, як мінімум, три причини:

- Будучи добрішим до інших, ви стаєте добрішим до себе.
- І добро, і зло завжди повертаються.
- Доброта робить ваше життя і світ, який вас оточує в цілому кращим.

Як же стати добрішим?

1. Будьте вдячні за те, що ви маєте. Люди звикли приймати себе, своє життя і людей навколо, як саме собою зрозуміле. Знайдіть кілька хвилин у день, щоб подумати над тим, що ви маєте і кому чи чому ви повинні бути вдячні за це.

2. Висловлюйте вдячність. Не тримайте подяку в собі. Не лінуйтеся сказати: «Спасибі!». Ваш друг дав вам списати контрольну? Подякуйте йому за це. Хай він знає, що ви цінуєте його ставлення. Навіть незначні слова подяки можуть зробити день іншої людини трохи кращим.

3. Перестаньте судити. Всім знайомий вираз: «Не судіть і не судимі будете». Вам подобається, коли вас засуджують? Ні? Тоді не засуджуйте інших і всі будуть у вигаши.

4. Менше критикуйте. Конструктивні зауваження деколи необхідні, але в усьому потрібно знати міру. Якщо метою вашої критики є принизити людину, а не вказати їй на її промахи, то це вже не критика, а пусте критиканство.

5. Ставтеся з розумінням. У кожної людини є своя думка, свій погляд на світ. Але це зовсім не заважає вам вислухати чужу точку зору і спробувати зрозуміти її. Це не тільки допоможе вам уникнути багатьох конфліктів, а й розширить ваш світогляд. Лише обмежені і вперті люди бояться по-

чути думку, що відрізняється від їх власної.

6. Робіть компліменти. Замість того, щоб зосереджувати свою увагу на тих дрібницях, які вас дратують в людях, зосередьте її на тому, що вам в них подобається. Це може бути що завгодно: посмішка, зачіска, голос, нові туфлі... Як тільки ви знайдете якусь рису, приємну вам, повідомте про це її господареві. Компліменти творять чудеса. Вони можуть поліпшити настрій людини на цілий день.

7. Робіть маленькі добрі справи. Пропустіть пішохода, якщо ви за кермом, або притримайте двері супермаркету перед літньою жінкою. Кращий спосіб підняти собі настрій – це зробити приємне іншій людині.

8. Уникайте конфліктів. Це не означає, що ви повинні погоджуватися завжди і з усіма. Просто постарайтеся не витратити час – і енергію на марні конфлікти, які ні до чого не ведуть. Змиріться з тим, що на світі є люди, яких ви ніколи не зрозумієте і які ніколи не зрозуміють вас. Прийміть це – і ваше життя стане значно легше.

9. Будьте ласкаві до себе. Доброта – це ціле і неподільне поняття. Те, як ви ставитесь до інших, впливає на те, як ви ставитесь до себе – і навпаки. Якщо ви будете ласкаві самі до себе, ви будете добрішими і до оточуючих.

Підбірку порад із блогу Сергія ТЕРЕПИЩОГО
підготував Іван БЕЗЕНА, старший викладач кафедри
управління загальноосвітніми навчальними закладами

Підсумки дослідно-експериментальної роботи «ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ НА ОСНОВІ ПРИНЦИПІВ ВИПЕРЕДЖАЮЧОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»

на базі Дніпропетровського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти у 2009-2015 рр.

2009 року на виконання Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження «Комплексної програми втілення на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку на 2003-2015 роки» (від 26 квітня 2003 р. № 634), та упровадження в Україні заходів, передбачених Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН «Про Декаду ООН з освіти для сталого розвитку, починаючи з 1 січня 2005 року» (2005-2014 рр.) розпочався всеукраїнський педагогічний експеримент за комплексною програмою «Освіта для сталого розвитку» та програмою дослідно-експериментальної роботи на тему «Формування механізмів трансформації регіональної системи освіти на основі принципів випереджаючої освіти для сталого розвитку» (наказ МОН України від 19.06.2009 № 537).

Головною метою цих програм є підвищення рівня освіченості учнів і педагогів у питаннях сталого розвитку, виховання соціально адаптованої, відповідальної та стратегічно мислячої особистості, а також створення моделі школи випереджаючої освіти для сталого розвитку. Зазначимо, що на сьогодні концепція сталого розвитку є провідною стратегією подальшого існування постіндустріального суспільства, а освіта є рушійною силою процесу необхідних суспільних змін, що відбуваються через процес навчання, зокрема тому, як знаходити рішення, необхідні для забезпечення майбутнього економіки, екології, соціальної справедливості.

Науково-методичний супровід експерименту здійснював Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. На базі ДОІППО створено науково-дослідну лабораторію освіти для сталого розвитку, яка у 2010 році увійшла до складу новоствореної кафедри випереджаючої освіти (з 2012 р. – кафедра філософії випереджаючої освіти та управління інноваційною діяльністю). У більшості експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів сформовано центри освіти для сталого розвитку та ініціативні кафедри, творчі лабораторії з освіти для сталого розвитку.

Основними механізмами трансформації регіональної системи освіти на основі принципів випереджаючої освіти для сталого розвитку визначено:

1. Нарощування управлінського ресурсу шляхом переходу до управління освітою на засадах сталого розвитку, переорієнтації регіональної системи освіти на потреби споживачів освітніх послуг на основі європейських стандартів.

2. Нарощування технологічного ресурсу шляхом упровадження сучасних технологій освітньої діяльності, зокрема використання ІКТ та Інтернет-простору для втілення освіти для сталого розвитку та забезпечення європейських стандартів освітньої діяльності.

3. Нарощування ресурсу саморозвитку шляхом розширення самоврядних можливостей складових регіональної системи освіти, передусім створення передумов для ініціатив у галузі європейської освіти та освіти для сталого розвитку на рівні навчальних закладів.

4. Нарощування особистісного ресурсу шляхом оптимізації умов діяльності всіх учасників освітнього процесу, формування їхніх нових компетенцій та вмінь, зокрема компетентності в інтересах сталого розвитку; формування механізмів стимулювання до креативності та інновацій, формування цінностей та моделей поведінки, що відповідають потребам сталого розвитку.

Основними напрямками втілення проекту стали:

– Розробка та втілення обласної комплексної програми «Освіта для сталого розвитку».

– Розробка та втілення експериментального проекту «Створення мережі шкіл випереджаючої освіти для сталого розвитку на базі закладів освіти Дніпропетровської області» із запровадженням «наскрізного навчання» освіти для сталого розвитку, курсу за вибором «Уроки для сталого розвитку», різноманітних форм виховної роботи.

– Упровадження кредитно-модульної системи навчання освітянських управлінців (директорів, заступників, методистів) в межах проекту «Школа майбутнього – школа випереджаючої освіти для сталого розвитку».

– Втілення навчального проекту «Організація і розвиток мережі євроклубів на базі освітніх закладів регіону».

– Втілення навчального проекту підготовки організаторів європейських освітніх обмінів.

На I (концептуально-діагностичному) етапі проекту науковці ДОІППО розробили концепцію випереджаючої освіти для сталого розвитку та основні програми просвіти керівних кадрів і вчителів області з питань випереджаючої освіти для сталого розвитку, європейської освіти.

Нарощування управлінського ресурсу передбачало створення системи управління освітою на засадах сталого розвитку, для чого у 2009-2010 рр. керівники управлінь і відділів освіти області розробили муніципальні програми сталого розвитку в рамках обласної Комплексної програми «Освіта для сталого розвитку» на 2009-2015 роки.

У 2009-2010 н. р., втілюючи навчальні проекти «Організація і розвиток мережі євроклубів на базі освітніх закладів регіону» та «Організація європейських освітніх обмінів», науковці ДОІППО розробили програми підготовки педагогів-тренерів для організації та супроводу учнівських екскурсійних груп до європейських країн, програми, пов'язані з упровадженням освітніх проектів з євроінтеграції та європейської просвіти, зокрема програми для підготовки керівників шкільних євроклубів і вчителів, які викладають курс за вибором «Європейський вибір України».

Організовано систему освітніх обмінів та екскурсій до євро-

пейських країн. Зокрема, на базі комунального закладу «Дніпропетровський дитячо-юнацький центр міжнародного співробітництва» Дніпропетровської обласної ради 2009 року створено обласний європейський клуб «З любов'ю до Батьківщини – до Європейської спільноти». **Спільна мета діяльності євроклубів** – підвищити рівень інформованості учнівської молоді з питань європейської інтеграції України; сприяти полікультурному вихованню дітей і молоді на засадах патріотизму, любові до України, рідного краю, поваги до звичаїв, традицій, культурних цінностей українського народу та інших націй; стимулювати в молоді інтерес до вирішення актуальних питань на рівні свого селища, міста, району, області; сприяти формуванню досвіду громадянських дій та демократичної поведінки; сформувати нове покоління молодих українських лідерів, які будуватимуть демократичну державу європейського типу.

Створено регіональну мережу шкільних євроклубів, яка на 1 січня 2015 р. налічує 443 осередки європейської громадянської освіти, понад 50 районних і міських асоціацій шкільних європейських клубів. На базі ДОІППО організовано тренінговий центр, що активно співпрацює в галузі євроінтеграції української освіти з Представництвом Європейського Союзу в Україні, Інформаційним центром ЄС (у Дніпропетровську такий центр діє при ДНУ ім. О. Гончара), громадською організацією «Лабораторія законодавчих ініціатив», Фондом Конрада Аденауера, Інститутом Євроатлантичного Співробітництва (Київ), обласною спілкою поляків, міжнародною освітньою компанією «Євростудент», Дніпропетровським єпархіальним управлінням УПЦ-МП, Українсько-Польським центром

сприяння розвитку менеджменту, підприємництва та інвестицій Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля.

Наслідком діяльності регіональної мережі євроклубів є системна виховна та навчальна робота з упровадження європейських цінностей і стандартів в освітньому просторі. Зокрема, традиційним стало відзначення Дня Європи, яке супроводжується проведенням таких заходів, як тематичні уроки, виховні години; тренінги з прав дитини, толерантності; віртуальні подорожі столицями європейських країн; інсценування відомих європейських казок (для початкової школи); створення колажу «Європа очима дітей»; організація класного/шкільного куточка/музею країн; вистави за мотивами п'єс відомих європейських та українських письменників; ігри-вікторини на європейську тематику; благодійний ярмарок-презентація національних кухонь європейських країн; презентація «Книги пам'яті» в рамках проекту «Я пам'ятаю – Україна»; фестивалі: живих скульптур: «Жива Європа», «Чудеса світу», «Чудеса України»; дискусії, дебати, «круглі столи»: «Що на досвіді означає ЄС для українських громадян», «Українська культура у контексті європейського та світового розвитку» тощо. Моніторинг стану роботи шкільних євроклубів, що проводить ДОІППО протягом трьох останніх років, підтверджує поживлення та популяризацію євроклубівського руху в області.

Запроваджено кредитно-модульну систему навчання освітянських управлінців в межах проекту «Школа майбутнього – школа випереджаючої освіти для сталого розвитку», розроблено навчальні програми та започатковано курси на базі ДОІППО для директорів і заступників дирек-

торів ЗНЗ, методистів районних (міських) управлінь і відділів освіти за проектом «Випереджаюча освіта для сталого розвитку», для педагогів-тренерів і координаторів експериментальних закладів.

Створено регіональну мережу шкіл випереджаючої освіти для сталого розвитку, щоб навчальні заклади різних типів фундаментально опрацювали основні питання експерименту. Відбулося суттєве зростання ресурсу саморозвитку завдяки діяльності навчальних закладів, постійному обміну інноваціями між ними, розширенню самоврядних можливостей складових регіональної системи освіти, а також нарощуванню особистісного ресурсу в процесі оптимізації умов діяльності всіх учасників освітнього процесу, формуванню у них нових компетентностей і вмінь, зокрема компетентності в інтересах сталого розвитку, формуванню механізмів стимулювання до креативності та інновацій, формуванню цінностей і моделей поведінки, що відповідають потребам сталого розвитку.

На II (формуальному) етапі втілення освітнього проекту (2011-2014 рр.) розроблено та апробовано:

– концептуальну модель інноваційного навчального закладу – школи випереджаючої освіти для сталого розвитку в рамках функціонування регіональної мережі експериментальних навчальних закладів;

– модель особистісної компетенції для сталого розвитку у педагогічних працівників, дітей та учнівської молоді;

– методику «наскрізного навчання» освіти для сталого розвитку як процесу включення у зміст інваріантної складової навчальних планів компонентів з освіти для сталого розвитку;

– експериментальні навчальні програми елективних курсів, спецкурсів, факультативів за напрямом експериментальної роботи;

– комплекс заходів з виховної роботи для формування сталих ціннісних орієнтацій і стилю життя, що відповідають потребам сталого розвитку.

Загалом, підсумком дослідно-експериментальної діяльності мережі експериментальних навчальних закладів стало створення системи неперервної освіти для сталого розвитку завдяки комплексному поєднанню різних форм роботи – наукової, методичної, навчально-виховної.

Протягом другого етапу експериментальної роботи важливими напрямками роботи стали:

1. Просвітницька діяльність з питань освіти для сталого розвитку та європейської освіти серед керівників загальноосвітніх навчальних закладів, педагогічних колективів, дітей, молоді та їхніх батьків. Для цього на базі ДОІППО (крім курсів підвищення кваліфікації) проводилися щорічні всеукраїнські конференції, а також здійснювалася координаційна робота з організацією обласних і районних/міських семінарів, «круглих столів», «батьківських всеобучів», внутрішньошкільних і регіональних виховних заходів тощо.

Зокрема, для поширення ідей випереджаючої освіти для сталого розвитку у 2011-2015 роках за

темою дослідно-експериментальної роботи відбулося шість всеукраїнських науково-практичних конференцій, в яких взяли участь наукові та педагогічні працівники вищих навчальних закладів, керівники управлінь, відділів освіти та методичних служб, ректори / директори, завідувачі кафедр, навчально-методичних відділів, науково-дослідних лабораторій ОІППО, директори та педагогічні кадри навчальних закладів України. Також на базі ДОІППО проведено 15 обласних «круглих столів» і семінарів.

Організовано та проведено обласну виставку методичних розробок загальноосвітніх навчальних закладів проекту «Випереджаюча освіта для сталого розвитку» (20 серпня 2013 р.), на якій були представлені розробки 43 закладів освіти.

Протягом вересня-грудня 2013 р. відбувся обласний конкурс на кращу методичну розробку з освіти для сталого розвитку. Конкурс мав такі номінації: освіта для сталого розвитку в дошкільних навчальних закладах; освіта для сталого розвитку в початковій школі; освіта для сталого розвитку у загальноосвітньому навчальному закладі; освіта для сталого розвитку в закладах додаткової освіти; методика проведення позакласних заходів щодо освіти для сталого розвитку; пропаганда освіти для сталого розвитку в засобах масової інформації; віртуальні ресурси (екскурсії, уроки, тренажери, підручники, книги); співпраця з неурядовими громадськими та комерційними організаціями з метою просвітництва та виховання в межах концепції освіти для сталого розвитку. У конкурсі взяли участь 81 колективна та індивідуальна авторська методична розробка із 28 загальноосвітніх навчальних закладів, 2 дошкільних навчальних закладів, 1 позашкільного, 1 районного відділу освіти. Конкурс засвідчив велику зацікавленість педагогів області щодо питань сталого розвитку. За підсумками конкурсу підготовлений і надрукований посібник у двох частинах «Практика освіти для сталого розвитку: з досвіду освітян Дніпропетровщини».

Протягом зазначеного періоду вийшли з друку різноманітні матеріали експериментальної роботи за проектом «Випереджаюча освіта для сталого розвитку», зокрема: Висоцька О.Є. Освіта для сталого розвитку: науково-методичний посібник. – Дніпропетровськ: Роял Принт, 2011. – 200 с.; Висоцька О.Є. Випереджаюча освіта для сталого розвитку: методологія, методика, технології: навчально-методичний посібник. – Дніпропетровськ: «Акцент ПП», 2012. – 292 с.; Практика освіти для сталого розвитку: з досвіду освітян Дніпропетровщини [текст]: збірник методичних розробок. Частина I. Наскрізне навчання з освіти для сталого розвитку / наук. ред. Висоцька О.Є. – Дніпропетровськ: Роял Принт, 2014. – 244 с.; Практика освіти для сталого розвитку: з досвіду освітян Дніпропетровщини [текст]: збірник методичних розробок. Частина II. Виховні заходи з освіти для сталого розвитку / наук. ред. Висоцька О.Є. – Дніпропетровськ: Роял Принт, 2014. – 234 с.

Тематика випереджаючої освіти для сталого розвитку, започаткована Дніпропетровським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, зацікавила навчальні заклади інших областей України, а також відбилася у визначенні номінацій Міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти» та національної виставки – презентації «Інноватика в сучасній освіті». За досягнення у вищезазначеній проблематиці навчальні заклади Дніпропетровщини традиційно отримують нагороди (золоті та срібні медалі).

2. Розробка та втілення інноваційних моделей організації навчально-виховного процесу в навчальній діяльності, позакласній роботі, гуртковій роботі шляхом:

– відпрацювання методики інтеграції принципів сталого розвитку у шкільні предмети («наскрізного навчання»);

– апробації авторських програм з освіти для сталого розвитку та європейської освіти;

– використання нетрадиційних форм виховної роботи з аспектами сталого розвитку;

– співпраці з неурядовими міжнародними, всеукраїнськими, обласними громадськими організаціями.

Втілення засад освіти для сталого розвитку у межах навчально-виховної роботи експериментальних навчальних закладів області відбувалося у таких формах:

– предметна – в межах «наскрізного навчання», а також курсів за вибором;

– міжпредметна – впровадження компонентів з освіти для сталого розвитку шляхом інтеграції – впровадження інтегрованих уроків та інтегрованих предметів;

– позаурочна – різні форми позаурочної та позашкільної виховної роботи.

Запровадження загально-дидактичних принципів «наскрізного навчання» освіти для сталого розвитку передбачало не тільки надання учням інформації про певні аспекти сталого розвитку, а й корегування форм організації навчального процесу з акцентом на проблемний підхід, особистісно-розвитковий, інтерактивний, ігровий методику навчання, використання проектних технологій.

За методикою «наскрізного навчання» розроблені та апробовані картки з «наскрізного навчання», які вчителі використовують у своїй роботі як додатковий дидактичний інструментарій. Вчителі деяких шкіл розробили методичні матеріали та збірники завдань з «наскрізного навчання», конспекти інтегрованих уроків. Інтегровані уроки з аспектами освіти для сталого розвитку проводяться шляхом об'єднання подібної тематики кількох навчальних предметів із акцентом на питаннях сталого розвитку (наприклад, інтегровані уроки фізики, хімії та географії з таких тем, як енергоефективне житло, безпека побутової хімії, проблема сміття та урбанізація тощо). У деяких школах розроблена система інтегрованих уроків, що об'єднала визначені у календарі «інтегровані дні».

Підсумком запровадження «наскрізного навчання» освіти для сталого розвитку стало суттєве підвищення рівня обізнаності учнів у питаннях сталого

розвитку, а також формування стійких навичок практичного використання отриманих знань, трансформації ціннісних орієнтацій і моделей поведінки. Впровадження «наскрізного навчання» допомогло якнайповніше використати навчальні плани для розвитку особистості, сприяти зміні стилю поведінки всіх учасників навчально-виховного процесу відповідно до принципів сталого розвитку.

У багатьох навчальних закладах впроваджено експериментальні навчальні програми курсів за вибором, спецкурсів, факультативів за напрямом експериментальної роботи. Найбільшу популярність отримали такі курси за вибором, факультативи, як «Основи споживчих знань» (5-6-і, 10-11-і класи); «Європейський вибір України» (10-11-і класи); «Основи зеленого дизайну» (8-й клас); «Екологія води» (8-й клас); «Екологічна журналістика» (8-9-і класи); «Екологія Кривого Рогу та сталий розвиток» (9-й клас); «Екологічне право» (10-й клас); «Енергоменеджмент» (9-10-і класи); «Основи тепло- та енергозбереження», «Основи енергетичного менеджменту» (9-й клас).

У школах Дніпропетровщини широко викладаються курси за вибором «Уроки для сталого розвитку» у 1-2-х, 3-4-х, 8-х та 9-х (10-х) класах за навчальними матеріалами: «Школа друзів планети. Уроки для сталого розвитку» – 1-2 кл., автори: О. Пометун, А. Цимбалару; «Моя щаслива планета. Уроки для сталого розвитку» – 3-4 кл., автори: О. Пометун, А. Цимбалару; посібник «Уроки для сталого розвитку» – 8 кл., автори: О. Пометун, Л. Пилипчатіна, І. Сущенко; посібник «Уроки для сталого розвитку» – 9 (10) кл. автори: О. Пометун, Л. Пилипчатіна, І. Сущенко, В. Карамушка. За даними за 2014-2015 н. р., курс за вибором «Уроки для сталого розвитку» викладається у 96 навчальних закладах області.

Використання зазначених матеріалів стало можливим завдяки тому, що у 2012 р. освітяни Дніпропетровщини стали учасниками міжнародного освітнього проекту «Освіта для сталого розвитку в дії», що впроваджується в рамках співпраці з Інститутом педагогіки Національної академії педагогічних наук України, українською благодійною організацією «Вчителі за демократію та партнерство», представництвом уряду Швеції в Україні, міжнародною неурядовою організацією Global Action Plan International (Швеція). Цей проект покликаний ознайомити вчителів України з досвідом, методологією та технологіями навчання учнів навичкам та умінням будувати своє життя і життя сім'ї, місцевої громади з урахуванням потреб сталого розвитку.

У 2013 р. у рамках міжнародної співпраці втілено інноваційний освітній проект «Сприяння відповідальному способу життя через малованна коміксів для сталого розвитку». За підсумками конкурсу 10 малюнків дітей-переможців були представлені на тематичній виставці у Швеції.

Підсумовуючи роботу дітей із використанням матеріалів курсу за вибором «Уроки для сталого розвитку», слід зазначити, що для них заняття є досить цікавими,

розумілими і корисними, тому що безпосередньо пов'язані з життям і впливають на формування всебічно розвиненої особистості. Діти із задоволенням працюють у групах, розповідають про життя своєї родини, виконують спільні дії, спрямовані на збереження ресурсів планети (води, енергії тощо) та зменшення кількості сміття. Є суттєві зміни у готовності всіх учасників навчально-виховного процесу діяти у напрямі сталого розвитку, що підтверджує анкетування серед батьків учнів. Підсумки свідчать, що інформація та практичний досвід, отримані дітьми під час занять, поступово змінюють ставлення до проблем ощадливого використання ресурсів планети не лише в учнів, а й дорослих.

Протягом 2013-2014 н. р. школи області взяли участь у національному конкурсі-огляді «Школа сприяння сталому розвитку», організованому в рамках міжнародного проекту «Освіта для сталого розвитку в дії». За підсумками конкурсу 9 шкіл області із 27 шкіл-переможців отримали почесне звання «Школа сприяння сталому розвитку». У 2015 р. серед 21 переможця у цьому конкурсі вже 11 шкіл Дніпропетровщини отримали це почесне звання, що свідчить про лідерські позиції нашого регіону серед інших областей України у питаннях сталого розвитку.

Головною формою позакласної діяльності є класні години. О.Є. Висоцька розробила тематику класних годин з питань сталого розвитку. Серед інших форм позакласної діяльності: проведення свят, конкурсів-оглядів, тематичних вечорів, вечорів запитань і відповідей, фестивалів, конкурсів, олімпіад, виставок, семінарів, конференцій тощо. Ці заходи організовуються до різноманітних визначених дат (наприклад Міжнародного дня Землі, Міжнародного дня толерантності, Міжнародного дня енергозбереження, Дня Європи тощо), або мали тематичний характер (наприклад вода, Земля, рослини, стосунки тощо) чи системний (найбільш популярні – тижні сталого розвитку, еко-тижні, екомісячники, тижні Довкілля, тижні толерантності, тижні самоврядування тощо). Найпоширенішою формою позакласної діяльності стали «Тижні сталого розвитку», які мають вагомий потенціал – як навчальний, так і виховний.

Особливою формою позакласної діяльності є гурткова робота. Серед цікавих гурткових напрямів, пов'язаних із питаннями сталого розвитку, – «Екодизайн», «Екотуризм», «Екотеатр», дискусійні клуби, євроклуби, клуби «любителів квітів» тощо.

Позашкільна діяльність передбачає здійснення відповідних акцій, зустрічей, екскурсій. Серед акцій з освіти для сталого розвитку, які організували школи області спільно з ДОІППО протягом 2011-2015 рр.: «Міжнародний день без автомобіля»; «Наша допомога птахам» (Всесвітній день захисту тварин); «Подаруй друге життя побутовим відходам» (День вторинної переробки); «Обмінємо цигарку на цукерку»; «Збережи ялинку»; «Парки – легені міста» (День заповідників і національ-

них парків); «Від екології душі – до екології довілля»; «Вчимося заощаджувати водні ресурси!» (Всесвітній день води); «Школа – наш дім, ми господарі в ній»; «Чисте повітря»; «Здорова планета – здоровий ти!»; «Школа без агресії»; «Старим речам – нове життя»; «Тестуємо якість»; «Будуймо енергоощадне місто»; «Вторинне використання паперу»; «Збережи тепло!»; «Я – розумний покупець!» тощо.

У більшості експериментальних навчальних закладів ДОІППО ініціював проведення конкурсів: стіннівок «Я піклуюсь про майбутню планету»; малюнків «Моя щаслива планета» та «Краса врятує світ»; презентацій «Збереження енергії»; дизайн-проектів із побутових відходів із розміщенням їх на шкільному сайті.

Відбулися різноманітні виховні години на теми: «Джерела енергії»; «Збережемо клімат за допомогою простих енергетичних рішень»; «Збережемо нашу Землю блакитною і зеленою»; «Вода. Свята вода»; «Енергозбереження у своєму домі»; «Енергозбереження у школі»; інтерактивна подорож «Сходінки енергозбереження» тощо.

Співпрацюючи із громадським рухом «Екодніпро» освітяни Дніпропетровщини взяли участь у проекті «Батарейки, здавайтесь!», а у 2015 р. разом із ДОІППО ініціювали новий проект «Екошкола-2015», в рамках якого в чотирьох школах Дніпропетровська впроваджено систему роздільного збору відходів та економію ресурсів.

У рамках міжнародного співробітництва із благодійною організацією «Вчителі за демократію та партнерство» 2015 р. школи області взяли участь у втіленні проекту «Трансформація ринку в напрямку енергоефективного освітлення», що впроваджується Програмою розвитку ООН в Україні.

Протягом 2013-2015 рр. школи області брали участь у проекті «Енергоефективні школи», що організований спільно із Дніпропетровською обласною радою та компанією ДТЕК. Фіналістами конкурсу стали 20 шкіл Дніпропетровська та 20 шкіл області.

3. Моніторингові дослідження ефективності інноваційних методик випереджаючої освіти для сталого розвитку як засобу забезпечення якості розвитку освітнього середовища включали:

– вивчення динаміки зростання професійної майстерності, рівня обізнаності педагогів у науково-теоретичних засадах освіти для сталого розвитку, визначення відповідності творчого потенціалу педагогічного колективу завданням дослідно-експериментальної діяльності у процесі втілення проекту;

– моніторинг розвитку творчих та інтелектуальних здібностей учнів: ціннісних орієнтацій; рівня соціальної активності; рівня екологічної культури; рівня духовного розвитку в процесі впровадження «наскрізного навчання», додаткових курсів за вибором, спецкурсів, факультативів, виховних заходів з освіти для сталого розвитку та європейської освіти;

– створення інформаційного супроводу пошукової діяльності педагогів, банку інноваційного досвіду експериментальних навчальних закладів.

Індикатори сталого розвитку освітнього середовища (ІСРОС) – комплекс взаємодіючих складових навчально-виховного процесу, що характеризують позитивну динаміку змін, його якості та результативності.

До індикаторів сталого розвитку освітнього середовища належать:

- якість надання освітніх послуг (рівень навчальних досягнень учнів у динаміці; якість викладання предмета; рівень позитивного психологічного клімату у шкільному колективі тощо);

- результативність запровадження методик і технологій навчання та виховання (опанування новими знаннями та вміннями, підвищення рівня зацікавленості, ініціативності, творчості, відповідальності; сформованість відповідних компетентностей).

Індикатори освіти для сталого розвитку (ІОСР) – критерії та показники характеру включення засад сталого розвитку у зміст навчально-виховного процесу та рівень впливу освіти для сталого розвитку на світогляд і поведінку учасників експерименту.

Індикатори освіти для сталого розвитку визначаються за:

- характером втілення ідей освіти для сталого розвитку у навчально-виховному процесі (змістовне наповнення, методи і технології втілення, системність викладання питань сталого розвитку, кількість і вікові групи учасників);

- якістю просвітницької діяльності дітей, педагогічного колективу, батьків (вплив на світогляд, цінності, повсякденні звички учасників), ефективністю позакласних і позашкільних заходів, форм виховної роботи, що сприяють зміцненню соціального партнерства, інтенсивності зв'язків із місцевою громадою, органами місцевої влади, громадськими організаціями (кількість позашкільних акцій, вплив діяльності школи на міську громаду, рівень зацікавленості з боку місцевої влади, популяризація ідей сталого розвитку у ЗМІ);

- характером використання ресурсного потенціалу розвитку навчального закладу (наявність системи неперервної освіти для сталого розвитку, яка впливає на загальний розвиток навчального закладу – рівень соціальної активності, форми навчально-виховної, управлінської, методичної роботи).

Визначення та виокремлення індикаторів сталого розвитку освітнього середовища та індикаторів освіти для сталого розвитку дало змогу скоординувати та суттєво поліпшити ефективність експериментальної роботи загальноосвітніх навчальних закладів. На основі зазначених індикаторів експериментальні ЗНЗ отримали можливість вивчати динаміку змін освітнього середовища та вплив ідей сталого розвитку на світогляд і поведінку всіх учасників експериментальної діяльності.

Діагностика готовності педагога до науково-експериментальної діяльності за методикою «Динаміка професійної майстерності» допомогла визначити рівень теоретичних і професійних знань і умінь вчителів загальноосвітніх навчальних закладів, необхідних для проведення експериментальної роботи; проаналізувати причини відхилення від прогнозованого результату для створення по-

вноцінної системи діагностико-корекційного забезпечення науково-методичної діяльності педагогічних колективів. Аналіз результатів діагностування засвідчив позитивну динаміку у ставленні педагогів до новацій, зростання теоретичних знань і професійних умінь, необхідних для здійснення інноваційної діяльності, обізнаність і зацікавленість педагогів у питаннях запровадження випереджаючої освіти та застосування інструментів освіти для сталого розвитку.

Здійснення моніторингу розвитку творчих та інтелектуальних здібностей учнів: ціннісних орієнтацій; рівня соціальної активності; рівня екологічної культури; рівня духовного розвитку під час запровадження експерименту відбувалося на основі застосування методики, що допомагає визначити динаміку розвитку особистості школярів. Зокрема, виявилася тенденція збільшення стало-позитивного ставлення учнів до Батьківщини, Землі, світу, культури, праці та знань у тих класах, де впроваджувалося наскрізне навчання та викладалися курси за вибором і спецкурси з освіти для сталого розвитку.

На III етапі тривала робота за визначеними напрямками, а також узагальнювалися підсумки дослідно-експериментальної роботи.

Із 1 листопада до 11 грудня 2014 р. на базі ДОППО відбувся конкурс «Школа випереджаючої освіти для сталого розвитку – інноваційний навчальний заклад». Конкурс мав узагальнити підсумки всеукраїнського проекту «Випереджаюча освіта для сталого розвитку» у 2009-2015 рр., поширення ідей освіти для сталого розвитку в навчальних закладах Дніпропетровщини, покращення методичної роботи, впровадження інноваційних технологій випереджаючої освіти для сталого розвитку у зміст навчально-виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів.

У конкурсі взяли участь 110 колективних та індивідуальних авторських матеріалів із 52 навчальних закладів середньої та дошкільної освіти області. Конкурс засвідчив велику зацікавленість проектом «Випереджаюча освіта для сталого розвитку» не лише у ЗНЗ, що працюють за дослідно-експериментальною програмою «Формування механізмів трансформації регіональної системи освіти на основі принципів випереджаючої освіти для сталого розвитку», а й у школах, що опікуються питаннями запровадження засад випереджаючої освіти для сталого розвитку у зміст навчально-виховної діяльності поза межами експерименту. Це свідчить про необхідність розробки та апробації методичних матеріалів з цієї тематики, необхідність розвивати мережу шкіл випереджаючої освіти.

За підсумками конкурсу створено базу даних інновацій в рамках всеукраїнського проекту «Випереджаюча освіта для сталого розвитку», підготовлено збірник з досвіду роботи експериментальних закладів «Школи випереджаючої освіти: інноваційний досвід діяльності», а також збірник методичних матеріалів «Шкільні проекти з освіти для сталого розвитку», що мають вийти у травні 2015 р.

Триває втілення інноваційних моделей організації навчально-виховного процесу, зокрема «методики «наскрізного навчання» освіти для сталого розвитку. На сьогодні в 95 % експериментальних навчальних закладів ефективно функціонує система неперервної освіти для сталого розвитку. Курси за виробом, спецкурси, факультативи з питань освіти для сталого розвитку, виховні заходи здійснюються із залученням усіх вікових (з 1 до 11 класу серед учнів) та цільових (учнів, батьків, учителів) груп проекту.

Для узагальнення підсумків дослідно-експериментальної роботи із 1 січня до 28 квітня 2015 р. відбувся конкурс серед експериментальних навчальних закладів на кращу модель школи випереджаючої освіти, а також конкурс кращих практик освіти для сталого розвитку.

У рамках міжнародної співпраці за проектом «Освіта для сталого розвитку в дії» з 2015 р. впроваджено цикл виховних заходів у дошкільних навчальних закладах «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку», створено мережу ДНЗ, що працюють за цією програмою, до якої на 1 квітня 2015 р. належать 57 ДНЗ області.

28 квітня 2015 р. відбулася всеукраїнська науково-практична конференція «Випереджаюча освіта для сталого розвитку у системі інноваційної освітньої діяльності» (ДОППО, майже 130 учасників), в рамках якої підбито підсумки дослідно-експериментальної роботи.

Моніторингові дослідження результативності експерименту засвідчили високу ефективність інноваційних методик випереджаючої освіти для сталого розвитку як засобу забезпечення якості розвитку освітнього середовища.

На основі аналізу звітів експериментальних навчальних закладів можна зробити висновок, що відбулися позитивні зрушення у ставленні педагогів, учнів і батьків до ідей сталого розвитку.

Сформовано модель особистісної компетентності для сталого розвитку у педагогічних працівників, дітей та учнівської молоді у процесі зміни їхнього світогляду, цінностей і моделей поведінки відповідно до принципів сталого розвитку.

Учась в експерименті спонукала вчителів до пошукової діяльності: якщо раніше освітяни отримували готові методичні розробки, висновки та рекомендації у тому чи іншому напрямку роботи, то сьогодні вони активно здійснюють самостійну творчу діяльність, наслідком чого є суттєве збільшення авторських розробок інтегрованих уроків, виховних заходів, сценаріїв виступів агітаційних бригад, тематичних заходів. Вчителі, батьки, учні акцентують увагу на практичну важливість проекту, його вплив на повсякденні звички та моделі поведінки.

Аналіз діяльності експериментальних навчальних закладів відповідно до індикаторів освіти для сталого розвитку засвідчив ефективність використання методики «наскрізного навчання» у навчально-виховному процесі. Серед дітей зростає обізнаність у питаннях сталого розвитку, змінилося ставлення до своєї діяльності, підвищився рівень відповідальності у діях, пов'язаних зі збереженням ресурсів, охороною довкілля та

економією сімейного бюджету. Анкетування, що проводилися в рамках міжнародного проекту «Освіта для сталого розвитку в дії», засвідчили, що Дніпропетровщина – на першому місці серед інших регіонів України за рівнем освіти у питаннях сталого розвитку. При цьому високу обізнаність виявляють не тільки учні тих класів, де викладається курс за вибором «Уроки для сталого розвитку», а й учні, які цього курсу не вивчають. Це свідчить про існування та розвиток системи неперервної освіти для сталого розвитку у Дніпропетровській області.

Нетрадиційність підходу у поданні матеріалів, заохочення до проєктивної, пошукової, ігрової діяльності в межах цього проекту також вплинули на загальний рівень навчальної мотивації учнів і готовність вчителів до інноваційної діяльності. У дітей відбулося суттєве підвищення рівня зацікавленості, ініціативності, творчості, відповідальності, а серед вчителів – бажання поширювати інтерактивні та інші інноваційні методи навчання.

Завдяки застосуванню багатьох громадських ініціатив (проведення різноманітних акцій, флеш-мобів, виступів екологічного та соціального спрямування) відбулася суттєва активізація соціально-партнерства, піднесення рівня зворотних зв'язків із місцевими громадами, органами місцевої влади, громадськими організаціями, ЗМІ. Школи у своїх звітах зазначають, що застосування ідей сталого розвитку у повсякденній практиці призвело до суттєвих змін в організації діяльності самих закладів освіти. Зокрема, у більшості шкіл звернули увагу на необхідність використання енергоефективних ламп, економних кранів, здійснили утеплення стін, вікон, труб. Організовано систему систематичного збору макулатури, органічних відходів, економного використання паперу, ініційовано перехід на електронний документообіг.

Взагалі, комплексне поєднання різних форм роботи допомогло створити систему неперервної освіти для сталого розвитку, підвищити рівень обізнаності у питаннях сталого розвитку, змінити світогляд і поведінку всіх учасників експерименту у бік сталого розвитку.

Загальним підсумком дослідно-експериментальної роботи є:

- створення та цілісна апробація організаційно-функціональних і змістовних аспектів (механізмів) переходу регіональної системи освіти на засади випереджаючої освіти для сталого розвитку;

- забезпечення оптимального впливу принципів сталості у навчанні на особистість педагога й учня у процесі їхньої творчої співпраці в умовах запровадження «наскрізного навчання» та авторських програм, здійснення виховних заходів як системи неперервної освіти для сталого розвитку;

- ціннісно-змістовне оновлення навчально-виховного процесу та процесів освітньої комунікації на основі запровадження цінностей і змісту європейської освіти, розробки спеціалізованих курсів з європейської освіти та освіти для сталого розвитку;

- удосконалення системи професійної підготовки і перепідготовки педагогів та освітянських управлінців, втілення спеціалі-

зованих програм підготовки фахівців з європейської освіти, організації європейських обмінів і європейських клубів, освіти для сталого розвитку;

- переведення регіональної системи освіти на модель інноваційного розвитку з використанням експериментальних науководослідних проєктів у галузі випереджаючої освіти для сталого розвитку, європейської освіти.

Водночас, під час анкетування керівників експериментальних навчальних закладів з'ясовано, що всі вони вважають за необхідне і надалі втілювати цей проєкт (можливо на засадах нової дослідно-експериментальної програми). Система неперервної освіти для сталого розвитку, створена у регіоні, фактично запрацювала та дала свої наслідки лише в останні три роки і потребує постійної підтримки й розширення. Абсолютно новими й актуальними є питання енергоефективності. Тільки в останній рік набули обертів різноманітні соціальні проєкти освіти для сталого розвитку. Всі респонденти зазначають необхідність підтримки питань освіти для сталого розвитку та європейської освіти на рівні Міністерства освіти і науки України, тому що в останній рік відбувається суттєве скорочення варіативної складової навчальних планів і впроваджувати додаткові курси за вибором і спецкурси стає ще складніше. Ця проблема частково вирішується завдяки застосуванню методики «наскрізного навчання» та виховної роботи, однак цього замало для існування ефективною системи неперервної освіти для сталого розвитку. Також потребують подальшого розвитку напрямки експериментальної роботи, пов'язані з діяльністю європейських клубів, особливого звучання набувають питання патріотичного виховання та громадянської освіти.

Подальше запровадження засад випереджаючої освіти передбачає перехід до моделі такої освіти, що заснована на цілісному підході до людини, суспільства і природи, єдності сучасного наукового знання та соціальної практики, пріоритеті гуманістичних ціннісно-світоглядних настанов. У межах випереджаючої освіти для сталого розвитку необхідно розвивати інтегративно-діяльні форми педагогічної практики, що поєднують такі напрямки, як екологічна та економічна освіта в інтересах сталого розвитку, медіаосвіта, соціальне партнерство, технології збереження та розвитку здоров'я.

Важливим є вихід проблематики випереджаючої освіти для сталого розвитку за межі діяльності експериментальних навчальних закладів, широке застосування їх у шкільній і позашкільній практиці. Необхідне подальше стимулювання розвитку системи інноваційної освітньої діяльності за методикою «наскрізного навчання» освіти для сталого розвитку; формування у дітей і молоді, батьків і педагогів шанобливого ставлення до навколишнього світу, екологічної та соціальної відповідальності, культури сталого споживання, медіакультури, гендерної культури, культури соціального партнерства.

Ольга ВИСОЦЬКА,
декан факультету
відкритої освіти ДОППО,
доктор філософських наук, доцент

МІСЦЕ І РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В РЕФОРМОВАНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ

Перше, на чому наголошують фахівці з країн, де успішно відбулися реформи освіти, – це важливість і пріоритетність позитивної ролі вчителя у змінах: він має стати центром вирішення проблеми та одержати всі інструменти і повноваження для того, щоб здійснювати необхідні зміни. Досвід успішних країн свідчить: професія учителя за умови високого рівня відповідальності та гідної системи заохочень, може бути привабливою для найуспішніших випускників вищих навчальних закладів. Фахівці акцентують на великому контрасті між статусом професії учителя у різних країнах та вхідних вимогах і привабливості професії для молодих спеціалістів. Ми розуміємо, що сьогодні підвищити невисокий статус професії учителя – дуже складне завдання, вирішення якого потребує певного часу і зусиль.

Друге. Важливо не тільки визначити певний рівень вимог до учительської професії, але й змінити її сутність. Чи хочуть майбутні, по-справжньому гідні кандидати обрати професію вчителя, якщо побачать, що сьогоднішні представники професії не мають високого рівня знань і не сприймаються у суспільстві як професіонали.

Третє. Важливо, за висновками експертів, зосередитися на трансформації професії учителя, що потребує гнучкішої системи професійного розвитку, ніж та, що була завжди в системі освіти. Потрібно залучити більше ресурсів – адже механічного збільшення спеціальних курсів професійної підготовки сьогодні вже недостатньо. Професійний розвиток учителя необхідно погоджувати не тільки з індивідуальним кар'єрним маршрутом учителя, але й зі змінами глобального рівня, змінами у школі, і в системі загалом. Для індивідуальної кар'єри найважливішими є такі взаємопов'язані інструменти як професійне навчання (навчання на робочому місці), атестація, система заохочень. Водночас взаємодія двох факторів: навчання компетенції, розвиток довіри та співпраці між учителями – є ключем до успішного та ефективного викладання у класі. Потрібно замислитися і над тим, як буде впроваджуватися категорія педагог-стажист, що передбачена проектом Закону України «Про освіту». Експерти, говорячи про процес впровадження

Освіта, як і будь-яка сфера діяльності людства, перебуває у стані перманентної кризи та постійного реформування. Вітчизняна система освіти також перебуває у непростому періоді реформування. Як зробити складні процеси ефективними, успішними, як запобігти помилкам? Варто скористатися думками експертів, які узагальнили світовий досвід реформування освітньої галузі.

освітніх реформ, підкреслюють вагу політичних чинників, важливість конструктивного діалогу, завдяки якому учителі викладають органам державної влади (а це і політики, і адміністрація) свої погляди і бачення реформи освіти. Експерти сподіваються: такі заходи допоможуть врахувати інтереси всіх учасників, залучених до реформи, особливо – найбільш вразливих внаслідок глобальних змін.

Недарма на сайті Міністерства освіти і науки України передбачено громадське обговорення запропонованих положень проекту Закону «Про освіту», адже Концепція розвитку освіти України на 2015-2025 роки та Проект закону України «Про освіту» передбачають перехід від державно-громадського до громадсько-державного управління освітою. Долучаючись до дискусії, ми маємо відповісти на питання: чи спроможні працювати у нових соціокультурних контекстах? Чи готові до автономності навчальних закладів, коли за якість освіти, формування та реалізацію освітньої політики відповідають громадянська і соціальні партнери? Цей чинник став потужним засобом ефективності освітніх реформ, що відбувалося у країнах Європи, наприклад, у Польщі, де необхідно було використовувати не тільки державний ресурс, але і навчитися працювати з органами місцевого самоврядування, національними меншинами, релігійними громадами, бізнесовими структурами, громадськими організаціями, національними та Міжнародними фондами, зокрема і щодо оптимізації шкільної мережі.

Процес реформування освіти в Україні призведе до зростання ролі шкільних координаторів з розвитку громадських організацій, яких підготували в ДОІППО спільно з

Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» за програмою «Соціальне партнерство як засіб успішності освітніх реформ». Актуальність використання громадського ресурсу підтверджує схвалення у 2015 році Міністерством освіти і науки України серії науково-методичних матеріалів «Стандарти громадськоактивної школи».

Четверте. Досвід проведення освітніх реформ свідчить, що ідея співпраці, партнерства, яка є основою успішної моделі реформування, може стати найефективнішою для системи освіти.

Висновки. Підсумовуючи загальні висновки експертів, маємо зосередитися (і держава, і ми – громадянське суспільство) на таких основних напрямках успішності освітніх реформ:

1. Відбір і підготовка вчителів. (Як зробити професію вчителя бажаною у кар'єрі молодій людині? Як зробити підготовку учителів якісною?)

2. Питання розвитку та підтримки учителів, створення необхідних умов щодо працевлаштування та престижної кар'єри. (Питання професійного розвитку, створення сприятливих умов для ефективної співпраці учителів, можливостей для працевлаштування, надання цікавих кар'єрних маршрутів).

3. Оцінка та винагорода праці вчителів. (Як знайти ефективну систему атестації; якою ми бачимо процедуру сертифікації педагогів; як підвищити вплив оцінки учителя; як спроекувати ефективну систему оплати праці педагогічного працівника).

4. Залучення учителів до розробки освітніх реформ. (Якими шляхами впроваджувати реформу в систему освіти; як досягти стратегічного партнерства між державою та учительськими профспілками;

як досягти справжнього ефективного партнерства).

Більшість розвинутих систем освіти передбачають не лише центральну роль учителя у формуванні та покращенні результатів освітнього процесу, але і його безпосередню участь у процесі впровадження якісних змін. Ми, вивчаючи досвід

різних країн, маємо усвідомити головне: процес змін визначають не вказівки «згори», а вчителі приймають і впроваджують у життя реформи, за які вони відповідальні як професіонали. Педагоги всіх країн, де відбувалися дослідження Організації економічного співтовариства та розвитку (ОЕСР), повідомляли експертів про те, що задоволені своєю роботою і безпосередньо беруть участь у перетворенні системи, в якій вони працюють. Педагоги самостійно та активно інвестують у свій особистий професійний розвиток, зокрема у напрямку активного розширення та диверсифікації методики викладання. Маючи проблему великого дефіциту, який у багатьох країнах збільшується щороку, кожна, навіть розвинута система потребує нових інструментів, що стимулюють вплив кваліфікованих молодик спеціалістів до педагогічного корпусу. Рівень заробітної платні, безперечно, обов'язкова частина мотивації. Але більшість країн, що мають успіхи у підвищенні статусу професії вчителя, використовують не тільки матеріальне стимулювання, але, і це головне, – пропонують реальні перспективи кар'єрного зростання, широке коло професійних повноважень у процесі реформування системи освіти. Для цього потрібна така освіта для молодих фахівців, що дасть їм змогу у подальшому стати справжніми інноваторами та дослідниками у цій галузі, а не поширювачами навчальних програм.

Міжнародне дослідження систем викладання і навчання (TALIS) свідчить, що самі вчителі вважають найефективнішою таку методику професійного розвитку, що передбачає довготермінові програми підвищення кваліфікації або підтримують спільну науково-методичну роботу для ви-

явлення методів підвищення професійної ефективності педагога, коли професіонали діляться набутим досвідом і знаннями з колегами і спільно розробляють нові механізми удосконалення педагогічної практики.

Коментуючи систему атестації і заробітної плати, експерти зазначають, що ключова проблема оцінки діяльності учителя – це відповідне навчання тих, хто безпосередньо керує процесом оцінювання. Особливої уваги потребує розробка критеріїв заохочення досягнень у роботі учителя – критеріїв, що є показником того, що робота гідна відповідної грошової винагороди. Певні ризики у педагогічній діяльності, а це, як і фундаментальні зміни у будь-якій системі породжують невизначеність, що викликає протест з боку всіх зацікавлених сторін; тому без активного, свідомого та вмотивованого волевого залучення до процесу реформування безпосередньо самих вчителів, більшість спроб провести реформи є провальними. Шанси на успіх у проведенні реформ підвищуються у разі ефективної експертизи, готовності до компромісів, і, насамперед, до безпосередньої участі вчителів у плануванні та практичному здійсненні освітньої реформи. І якщо втілення реформи здійснюється послідовно та планомірно, починаючи від попередньої експертизи та аналізу, то сам процес реформування орієнтується на повну трансформацію навчального закладу в «організацію, що навчається», на чолі з професійними наставниками, якими є керівники різного рангу.

Роль керівника дуже важлива, тому доцільно розглянути наші перспективи в управлінні та переваги європейської управлінської діяльності у системі освіти. Важливо усвідомити, що саме можна запозичити для нашого користування. В Україні складовими нормативно-правового забезпечення управління освітою є чинне законодавство країни, правові акти місцевих органів державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування і підпорядкованих їм органів управління освітою. Згідно зі статтею 17 Закону України «Про освіту» «самоврядування закладів освіти передбачає їхнє право на самостійне вирішення питань економічної та фінансово-

господарської діяльності, а також самостійне використання усіх видів асигнувань». Закон «Про середню освіту» та проект Закону «Про освіту» визначають повноваження органів державної влади та самоврядування щодо управління середньою освітою. Міністерство освіти і науки України, як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує втілення державної політики у галузі освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності, відповідно до покладених на нього завдань в галузі фінансування, визначає мінімальні нормативи матеріально-технічного, фінансового забезпечення навчальних закладів, здійснює заходи щодо матеріального та морального стимулювання працівників освіти та науки, учасників навчально-виховного процесу.

Вертикальна структура управління освітою і надміру централізовані механізми ухвалення рішень суперечать проголошеній у Доктрині розвитку освіти України тезі, за якою система управління освітою має розвиватись як державно-громадська. Концепція акцентує на громадсько-державному управлінні, але сьогодні вплив місцевої громади та громадських організацій на управління освітою несуттєвий. З одного боку, такий стан речей виник внаслідок прогалів у законодавстві, з іншого – відсутності ефективних каналів зв'язку між владою і громадськістю, джерел вірогідної інформації. Недостатньо поінформовані особи не можуть адекватно сприймати ситуацію і пропонувати ефективні шляхи вирішення проблем. Недостатній рівень кваліфікації та професійності управлінців усіх ланок, від директора школи і вище. Відсутність визначених кваліфікаційних вимог для заміщення посади керівника і неефективна система підвищення кваліфікації керівних кадрів послаблює управлінські можливості системи освіти.

Є потреба ознайомитися із розмаїттям шляхів управління освітніми закладами та їхніми фінансовими ресурсами за кордоном, для яких характерні плюралізм думок і концепцій. Кожна держава намагається розробити свій шлях розвитку та вдосконалення системи освіти, враховуючи національні, релігійні, демографічні особливості та фінансову спроможність органів державної влади, місцевого самоврядування та населення на їхніх територіях.

У Канаді навчальні заклади мають широку автономію, а координаційні та консульта-

тивні функції виконують освітні асоціації та ради піклувальників. У середній освіті фінансовий менеджмент частіше здійснюють приватні фірми (США) або виборні громадські органи (Канада, Нідерланди). Вони ефективніше, ніж державні службовці, керують суспільними фінансами, залучають додаткові кошти, задовольняють інтереси громад у якісних освітніх послугах.

У Бельгії особлива, відмінна від інших держав система управління освітою. Це пов'язано із двома державними мовами – французькою та фламандською. У зв'язку з цим адміністративна відповідальність за освіту розподілена між двома міністерствами освіти і культури, компетенція яких поширюється на області країни, де розмовляють французькою та фламандською відповідно.

Особливістю деяких європейських держав (Нідерланди, Ірландія, Туреччина) є покладання контрольних і наглядових функцій щодо фінансової політики освітньої галузі на церковні органи.

У Німеччині основна методика управління фінансовими ресурсами пов'язана із структурою федеративної держави яку складають 16 земель. Основні функції покладені на Міністерство освіти, науки і технології, що діє на федеральному рівні. Частина повноважень міністерство делегує відділенням на рівні земель. Керівництво земель контролює структуру штатів і схему оплати праці академічного та неакадемічного персоналу, ухвалює рішення про розмір доходів та напрямки видатків кожного ВНЗ, що перебуває під їхньою юрисдикцією.

Основна особливість системи освіти Франції – пріоритетне державне фінансування та розподіл ресурсів освіти по всій державі. Приватних вищих навчальних закладів тут лише 3 %, хоча вони досить престижні.

У Великій Британії головну роль у забезпеченні функціонування державної вищої освіти має Рада фінансування (утримання) вищої освіти в Англії та відповідні управління у Шотландії, Уельсі та Північній Ірландії. Мета діяльності Ради – подавати відповідні рекомендації Державному секретареві з освіти Великої Британії та розподіляти державні кошти на фінансування університетів і коледжів.

У Швеції освіта всіх рівнів здійснюється за рахунок державних коштів; навчання безплатне за винятком невеликої кількості приватних закладів та навчальних гуртків для дорослих. Ті учні (студенти), які на-

вчаються після визначеного загальнообов'язкового рівня (9 класів), одержують стипендію, яка є фактично продовженням державної дотації на дитину, що надається батькам від народження в них кожної дитини.

Отже, європейська освіта має такі переваги:

Чітко структурована система управління освіти з посиленням відповідальності органів місцевого самоуправління, що ґрунтується на врахуванні потреб громадян, широкій участі та підзвітності.

Громадські органи управління освітою мають великі повноваження, вони виконують інвестиційні та інфраструктурні завдання; вони, наприклад, мають право оголошення конкурсу на заміщення вакантних посад; Всепольська рада батьків має право призупиняти наказ міністра освіти.

Громадський компонент в освіті має більшу вагу, ніж державний. В Англії, наприклад, перед початком інспектування проводиться зустріч з батьками, після закінчення – обов'язкове оприлюднення підсумків у пресі.

Високі вимоги до державних інспекторів: у Франції понад 40 тис. високопрофесійних інспекторів; у Чехії до обов'язків інспекторів належить також усунення виявлених недоліків, а за порушення управлінської етики на інспекторів накладають штрафи.

Важливою перевагою управління освіти в Європі є тенденція довготермінового планування освіти. У документах Європейської комісії з червня 1999 року виділено короткотермінове планування (1-2 роки); стратегічне планування (5-6 років) і планування віддаленого майбутнього (10, 20 або більше років). При цьому характерна тенденція організації громадської дискусії щодо довготривалого планування.

В європейській системі освіти існують розвинуті горизонтальні зв'язки в управлінні, тобто споживачі освітніх послуг (учні, батьки, працевластці, представники місцевих органів управління) мають рівне право голосу у плануванні та оцінюванні освітніх змін на кожному рівні.

Майже в усіх європейських країнах працюють національні консультаційні ради. Винятком є скандинавські країни, Англія, Уельс та Північна Ірландія. У Німеччині ради діють на рівні земель. Більшість таких органів створено ще у 1980-х роках. До їх складу входять міністр освіти або особа, уповноважена ним; представники інших міністерств, члени учительських товариств, асоціа-

цій, батьки, учні, представники громадського суспільства. Також беруть участь представники культурних товариств, церкви. Головне завдання консультаційних рад – визначення цілей освіти, її структури, засад функціонування. У радах беруть участь від 36 до 97 членів. У Франції та Італії у складі рад домінують учителі та інші представники шкіл – адміністративного і технічного персоналу. Крім управлінських структур, при багатьох компаніях та організаціях діють консультативні пункти для надання допомоги випускникам при виборі професій. Різновидом дорадчих комітетів є групи консультацій з працевластцями. До їх складу входять представники бізнес-середовища, а також органи управління освітою і вчителі. Прикладами таких груп є: Рада з професійного навчання (Німеччина), Головна рада з професійного навчання (Іспанія), Дорадчі професійні комітети (Франція), Консультаційний комітет з навчання дорослих і професійного навчання (Австрія), Рада з професійного навчання та підприємництва (Англія, Уельс). У назвах цих органів є термін «професійне навчання», оскільки головна функція рад – представити центральній владі оцінку і прогноз, як слід готувати учнів до професійної діяльності; У деяких країнах ці функції розширені й охоплюють: підготовку правових актів, пов'язаних з професійним навчанням і ринком праці (Німеччина); планування й організацію навчального процесу; розробку навчальних програм (Іспанія); встановлення засад співпраці між школами та підприємствами (Люксембург); опрацювання базових діагностичних даних – освітніх показників (Німеччина); аналіз підсумків досліджень (Фінляндія); окреслення державних, регіональних і місцевих потреб у галузі професійної освіти (Фінляндія).

На місцевому рівні важлива роль належить дорадчим і консультативним радам, які допомагають директорам шкіл. Їхній персональний склад і функції дуже різні. У деяких країнах Європейського Союзу (наприклад, у Бельгії і Нідерландах) їхньою функцією є подання пропозицій щодо організації роботи школи. У Люксембурзі вони допомагають пропагувати освітні ініціативи, а у Німеччині надають поради щодо планів занять і форм домашнього завдання.

Дещо інші функції мають ради школи. У їхній роботі беруть участь, передусім, батьки і вчителі, рідше – представ-

ники місцевих органів самоврядування. Найчастіше вони надають допомогу у таких сферах: обміну інформацією між учителями і батьками (Фінляндія, Греція); організації навчального процесу (Данія, Франція); обговорення планів навчання (Франція, Німеччина, Італія); аналіз бюджетних видатків школи (Італія); вибори директора школи (Іспанія); працевлаштування вчителів (Англія, Уельс, Ірландія); контроль діяльності школи (Іспанія).

Висновки: проаналізувавши зміни, що відбуваються в системах освіти європейських країн, можна бачити два засадничі напрями перетворень: **децентралізація управління та суспільний характер ухвалення рішень**. Аналіз ефективності національних систем освіти дає можливість змінити підходи до формування та втілення освітньої політики навчального закладу з урахуванням національних, культурних, релігійних особливостей і соціального партнерства як засобу успішного втілення освітніх реформ. При цьому необхідно уникати типових помилок, про що яскраво написав Кен Робінсон: «У всьому світі уряди вливають колосальні ресурси у реформування систем освіти. Під час процесів реформування політики, зазвичай, зводяться до школи програми, зосереджуючи увагу на вузькій групі предметів; впроваджують до шкільної системи культуру стандартизованого тестування та максимально обмежують свободу дій педагогів у їхньому професійному виборі, як і чому вчити. Реформи пригнічують саме ті навички та якості, які життєво необхідні для подолання труднощів, що на нас чекають – а саме: творчі здібності, розуміння культури, комунікативність, навички у співпраці та вирішенні проблем».

Ресурс «Громадське обговорення» на сайті Міністерства освіти і науки України передбачає діалог між всіма суб'єктами освітньої реформи.

Література

1. Проект Концепції розвитку освіти України (2015-2025 рр.) – 2014.
2. Закон України «Про вищу освіту» – 2014.
3. Проект Закону України «Про освіту» – 2015.
4. Робінсон К. Образование против таланта. / Кен Робінсон; пер. с англ. Наталии Макаровой. – М.: Манн, Иванов и Фербер, Эксмо, 2013. – 336 с., С.30.

Валентина САГУЙЧЕНКО, доцент кафедри філософії освіти, кандидат філософських наук

РОЛЬ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ В ОНОВЛЕННІ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Аналіз наукових джерел дає змогу виділити чинники, що найбільше впливають на розвиток освітнього простору школи. На думку вчених [1,2,3,6] це:

- Наявність стратегії інноваційного розвитку школи.
- Готовність вчителя до інноваційної діяльності.
- Сприятливі соціально-психологічні умови для інноваційних змін.
- Ресурсне забезпечення інноваційних змін.
- Професійна компетентність менеджерів шкільної освіти та відповідно функціональна ефективність усіх суб'єктів навчально-виховного процесу.

Компетентнісний підхід визначає одну з важливих складових якості сучасної освіти, тому поняття «компетентність в управлінні загальноосвітнім навчальним закладом» розглядається нами як високий рівень знань та умінь менеджера освіти за допомогою функціональних можливостей управлінської підсистеми забезпечувати ефективне управління шкільною організацією. Важливою ознакою компетентнісного управління є вміння керівника згуртувати педагогічний колектив, реалізовувати особистісно орієнтований підхід до кожного учасника навчально-виховного процесу, сприяти гармонізації міжособистісних стосунків. Слід зазначити, що така спроможність до ефективного керівництва педагогічним колективом набувається завдяки розвитку людинознавчої компетентності менеджера шкільної освіти.

У науковий обіг поняття «*людинознавча компетентність менеджера освіти*» запровадив В.М. Шепель [7]. І, якщо термін «компетентність» охоплює наявність знань, досвіду та умінь, що необхідні для професійного виконання посадових повноважень, то поняття «людинознавча компетентність» характеризує теоретико-прикладну підготовку менеджера до використання систематизованих та адаптованих до управлінської діяльності знань. Діапазон користі людинознавчої компетентності, на думку автора, визначається й тим, що завдяки їй менеджер може повноцінно виявити свої особистісно-ділові якості та досягти найкращих професійних результатів. Відповідно до цього основою людинознавчої компетентності є вміння працювати з людьми, добре знатися на формальних і неформальних стосунках, створювати позитивний морально-психологічний клімат, поважати людську гідність.

Динаміка змін у житті сучасної людини потребує і нового змісту шкільної освіти, і нових підходів до організації навчально-виховного процесу. Це пов'язано, насамперед, із інтенсивним розвитком інформаційних технологій, інтеграцією вітчизняної освіти до світового та європейського освітнього простору. Відповідно зростає і роль менеджера шкільної освіти як основного стратега розвитку навчального закладу. Визнання людини у нашому суспільстві «мірилом усіх речей» актуалізує важливість ролі керівника навчального закладу та його людинознавчої компетентності у процесі оновлення шкільної освіти.

Допомагають реалізувати людинознавчу компетентність **соціально-психологічні методи управління**. Серед них є не лише матеріальні, а й стимулюючо-мотиваційні, як-от: схвалення роботи вчителя, підтримка ініціатив творчих педагогів, забезпечення можливості професійного зростання вчителя, надання свободи у виборі тих чи інших форм і методів навчання, інше [1,3,5]. Дослідження практики управління школою переконує, що принципи партнерства, взаємодії, діалогу, толерантності, спільних ціннісних орієнтирів, виражених цілей сприяє уникненню кризових явищ в управлінні та забезпечує прогресивний розвиток шкільної організації.

Уміння створювати команду також сприяє розвитку лідерства. Серед важливих факторів створення команди: наявність у претендентів стійких життєвих принципів, орієнтації на успіх, позитивного мислення, вміння знаходити однодумців. В роботі з педагогічним колективом слід також керуватися відомими правилами: зрозумій вчителя, довіряй вчителю, підтримай вчителя. А для цього необхідно знати, що з людиною відбувається; знати її потенційні можливості; знати, що людину цікавить у роботі: чи тільки оплата за години, чи результати педагогічної праці. На перший погляд такий підхід здається досить складним, (адже хто постійно буде відслідковувати мотиваційний характер педагогічної діяльності?), але сучасні теорії мотивації і лідерства ґрунтуються саме на засадах глибокого знання мотивацій до професійної діяльності.

Практика управління загальноосвітніми навчальними закладами свідчить, що однією з характерних ознак такої компетентності є **демократизація основ управлінської праці**. Насамперед це гнучкість шкільних організаційних структур, відмова від жорсткого адміністрування, делегування деяких управ-

лінських повноважень шкільним органам самоврядування, перехід на демократичні принципи в керівництві школою, командний стиль управлінської діяльності та залучення громадськості до управління загальноосвітнім навчальним закладом.

Важливе місце у становленні людинознавчої компетентності керівника навчального закладу мають світогляд, орієнтація на духовні цінності, моральність, що складають цінності управління і є основою нової концепції внутрішньошкільного управління. При цьому суттєве значення має моральність, яку ми розуміємо і як особистісні якості керівника (гідність, щирість, совість, чесність) і як його професійну етику (справедливість щодо себе та інших, відповідальність, толерантність, доброзичливість). Духовні цінності, моральні якості керівника, його світоглядні позиції впливають на зміст управлінської діяльності та визначають його орієнтири у виборі стратегії розвитку навчального закладу.

Аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених дає змогу стверджувати, що стиль визначає рівень культури управлінської діяльності, цілеспрямованість управлінських дій, впливає на ухвалення управлінського рішення і є важливим показником людинознавчої компетентності менеджера освіти. Проте аналіз практики управління школою свідчить, що у багатьох керівників переважає авторитарний стиль управління, що негативно впливає на інноваційні зміни в сучасних освітніх закладах: гальмуються новачі, переважає одноосібне управління з жорстким адмініструванням.

На таку важливу рису управління як інноваційний потенціал звертає увагу Л.М. Ващенко [2]. Дослідниця зауважує, що менеджер освіти має бути інноваційною особистістю, що передбачає насамперед наявність інноваційного потенціалу керівника. У поняття «інноваційний потенціал» вчений вкладає цілий ком-

плекс професійно-особистісних вмінь управлінця. Серед них – вміння генерувати ідеї, адекватно й мобільно реагувати на наслідки змін і пошук нових рішень щодо поставлених перед школою завдань. Цю думку підтримують О.Т. Бурцева, Ф.З. Вільданова, В.А. Сластьонін, Л.С. Подимова та інші, які наголошують на тому, що особливе значення для ефективного управління загальноосвітнім навчальним закладом має наявність інноваційного потенціалу керівника школи. Такий потенціал проявляється через відповідну інноваційну позицію керівника, основою якої є позитивне ставлення до новацій, упевненість у досягненні мети.

Серед професійно важливих якостей, які необхідні керівникові в управлінні інноваціями, вчені визначають гнучкість, адаптивність, вміння оцінювати і прогнозувати ситуації, орієнтованість на інновації.

Основні ознаки професійної компетентності менеджера шкільної освіти:

- Знання та розуміння сутності управлінської праці та процесів менеджменту.
- Знання посадових і функціональних обов'язків менеджера освіти.
- Уміння використовувати ІКТ та інші засоби комунікацій, необхідні у процесі управлінської праці.
- Людинознавча компетентність.
- Опанування мистецтвом налагодження зовнішніх зв'язків.
- Здатність до самооцінки, уміння робити правильні висновки, автодидактика.

Оновлення сучасної школи суттєво залежить від особистості керівника школи, від змісту його діяльності, що передбачає не тільки опанування сучасними вітчизняними та зарубіжними науково-теоретичними підходами до управління школою, а й визнання пріоритетними таких принципів, як демократизація, гуманізація; врахування національних засад в

управлінні школою; впровадження нових управлінських функцій; визнання пріоритетності колективних і колегіальних форм управління та впровадження проектних, дослідницьких, технологічних методів управління.

Література

1. Бех І.Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті [Електронний ресурс] / І.Д. Бех. Режим доступу: <http://www.ipv.org.ua/component/article/8-beh/56-2012-09-04-22-32-01.html>.
2. Ващенко Л.М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: Монографія. – К.: Видавниче об'єднання «Тираж», 2005. – 380 с.
3. Голова Н.І. Розвиток творчості педагогів в умовах модернізації освіти. – Режим доступу до документа: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2011_3/11gnizo.pdf
4. Єльнікова Г.В. Управлінська компетентність. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с.
5. Калініна Л.М. Професіограма українського директора школи: Моделювання управлінської діяльності директора школи // Директор школи. – 2001. – № 3. – С. 13-15.
6. Крижко В.В. Аксіологічний потенціал державного управління освітою. Навч. посібник. – К.: Освіта України, 2005. – 224 с.
7. Шепель В.М. Человеческая компетентность менеджера. Управленческая антропология. – М.: Народное образование, 1999. – 432 с.
8. Ясвин В.А. Экспертно-проектное управление развитием школы. – М.: Сентябрь, 2011.
9. Підготовка керівника середнього закладу освіти: навч. посібник / за ред. Л.І. Даниленко. – К.: Міленіум, 2004. – 272 с.
10. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом: навч. посібник. – К.: Знання, 2006. – 365 с.
11. Химинець В.В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку учителя [Електронний ресурс] / В.В.Химинець. Режим доступу: <http://www.zakippo.org.ua/233-2010-08-25-07-10-49/>.
12. Эффективное управление школой в современных условиях: учебно-методическое пособие. – СПб.: КАРО, 2005. – 272 с.

Лідія ВОЗНЮК,
доцент кафедри
освітнього менеджменту,
кандидат педагогічних наук

КРЕАТИВНІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ ВЧИТЕЛЯ

Реформування освіти в Україні потребує нових підходів до оновлення змісту освіти, особливо у старшій школі. Основою оновлення змісту освіти старшої школи стає не лише набуття школярами знань, умінь і навичок, а й трансформація їх в компетентності, що сприяє особистісному культурному розвитку, розвитку технологій, вміння швидко реагувати на потреби і виклики часу.

Кафедра природничої освіти ДОІППО у 2015-2016 навчальному році пріоритетними визнала шляхи, спрямовані на поліпшення якості змісту освіти, а саме:

- **особистісну орієнтацію змісту освіти**, що передбачає розвиток здібностей учнів, індивідуалізацію їхнього навчання з урахуванням інтересів і нахилів;

- **гуманізацію та гуманітаризацію** – відтворення у змісті освіти на кожному етапі навчання різних складових людської культури;

- **фундаментальність освіти**, що передбачає забезпечення універсальності отриманих знань, вивчення основних теорій, законів, закономірностей, культурно-історичних досягнень людства, можливість використання знань у життєвих ситуаціях;

- **пріоритет збереження здоров'я учнів**, приведення змісту освіти та форм навчання у відповідність до вікових особливостей школярів;

- **профілізацію та диференціацію змісту освіти** як умови вибору учнями рівня та спрямованості навчальних програм;

- **науково-методичне забезпечення** переходу до профільного навчання;

- **забезпечення практичної спрямованості освіти** шляхом раціонального поєднання продуктивної та непродуктивної навчальної діяльності учнів;

- **використання технологій продуктивного навчання** для стимулювання креативності учнів;

- **упровадження особистісно орієнтованих технологій** для формування освітніх компетенцій суб'єктів навчально-виховного процесу;

- **розвиток критичного мислення дитини** на основі демократичних принципів;

- **забезпечення цілісності** уявлень школярів про світ шляхом **інтеграції змісту освіти** (інтеграції міждисциплінарної та в межах одного предмета).

Основну мету сучасної шкільної освіти можна сформулювати як **двоєдине завдання** – формування наукового світогляду (вміння мислити, правильно орієнтуватись у навколишньому світі, розуміти причини процесів і явищ) та набуття життєво важливих практичних знань і навичок їх використання.

Сьогодні важливого значення набуває проблема психоло-

прогресу та успішної самореалізації кожної людини.

Освіта, що не навчає жити успішно у сучасному світі, не має жодної цінності. Усі ми приходимо у життя із вродженим вмінням жити щасливо й успішно. І маємо збагатити це вміння знаннями та навичками, які допомогли б нам реалізувати його найефективніше.

Роберт Тору Кійосакі

Освіта XXI століття – це освіта для людини. Соціальні зміни та науково-технічний прогрес, притаманні останнім десятиліттям світової історії, вплинули на переосмислення мети і завдань сучасної освіти. Сьогоднішня освіта – це не просте накопичення певної суми знань, а, перш за все, фундамент економічного розвитку, соціального

го-педагогічного супроводу розвитку особистості кожного учня, щоб забезпечити оптимальні умови для успішного навчання, виховання та самореалізації. Основою педагогічної стратегії розвитку інноваційної особистості є **створення продуктивної особистісно орієнтованої системи навчання**.

На думку І.П. Підласого, «на цьому етапі розвитку української школи їй більше за інші підійде технологія, що ґрунтується на сучасних досягненнях науки, узгоджується із традиціями української школи, враховує її кращі досягнення; відповідає потребам більшості людей; нашим цілям і завданням, нашим сучасним і найближчим можливостям; допускає зміни, варіації, нарощування, оптимізацію; гарантує отримання педагогічного продукту відповідної кількості та якості. Саме такою технологією є **продуктивна технологія**.

Педагогічна технологія – це така побудова діяльності педагога, у якій усі дії, що входять до неї, представлені у визначеній цілісності та послідовності, а виконання передбачає досягнення необхідного результату і має прогностований характер.

Продуктивна педагогічна технологія (ППТ) – це квінтесенція наукових досягнень, досвіду, традицій, можливостей. Її переваги: це технологія керована, універсальна, наукова, посилення для будь-якого педагога, масова, ощадлива, сумісна з новими ідеями та реаліями, оптимальна, звична, наукомістка, вітчизняна, реальна, доступна і зрозуміла, варіативна.

У сучасній педагогіці питанню продуктивного навчання надається велика увага, як теоретичному так і практичному напрямкам. Актуалізація поняття продуктивного навчання пов'язана з реформуванням освіти. Перехід до продуктивної освіти можливий тоді, коли нагромадження знань в учня відбувається **у процесі ство-**

рення власних освітніх продуктів – гіпотез, творів, правил, живописних картин, комп'ютерних програм тощо. Особистий освітній розвиток учня – його знань, почуттів, здібностей, досвіду – в цьому разі відбувається одночасно із залученням його як повноправного учасника до наукових і культурно-історичних процесів.

Продуктивне навчання – це процес освіти, метою якого є розвиток особистості у співтворстві, а також удосконалювання цього співтовариства. Цей процес спрямований на успішність у діяльності, орієнтований на продукт, та **осмислення цієї діяльності в групі учнів за підтримки педагогів**.

Продуктивне навчання спрямоване на набуття життєвих умінь, що сприяють особистісному зростанню та індивідуальному розвитку, міжособистісному спілкуванню та взаємодії, а також самовизначенню його учасників. Як освітній процес **продуктивне навчання реалізується в рамках індивідуального шляху**, що є послідовністю кроків, де кожен крок дає певний результат, оскільки є продуктивно орієнтованою діяльністю в реальній життєвій ситуації. Це визначення запропонували Марк Башмаков (Інститут продуктивного навчання, Санкт-Петербург, Росія) і Йенс Шнейдер (Інститут продуктивного навчання в Європі, Берлін, Німеччина).

Продуктивне навчання починається з **діяльності**, таке навчання само є **продуктом**, який отримують за допомогою виробничої активності. Поняття **діяльність** є центральним при цьому підході. Учні стають активними й починають робити щось, у них починає діяти настанови: поліпшити, досягти, зберегти, взаємодіяти. Тільки тоді вони починають розуміти процес як навчальний і формувати його **як процес освіти**, щоб усвідомити свій досвід і кваліфікувати свої дії.

Якщо ми бажаємо допомогти людині міцно стати на ноги

у житті, то маємо більше вдаватися до **продуктивної технології**, що формує міцні та дієві знання. Говорячи про технології, без поняття продукту не обійтися. **Об'єкт, процес, продукт – її головні поняття**. Педагогічна праця, як і будь-яка інша праця, створює продукт.

Основних причин для виникнення понять продукту, продуктивного навчання, продуктивної педагогіки дві:

1. Лише за їхньою допомогою можна пояснити умови та чинники, що впливають на створення педагогічного продукту визначеної кількості та якості, описати його в об'єктивних параметрах, створити технологію (педагогіку) продуктивного навчання.

2. У ринкових умовах люди сприймають навчання і виховання переважно з прагматичного погляду і хочуть навчання продуктивного, від якого можна одержувати реальну і негайну користь. Продуктивне навчання, **на відміну від шкільного вивчення предметів**, забезпечує реальний зв'язок освіти з життям, відкриває молодим людям перспективу за допомогою своїх знань і умінь знайти роботу, досягти успіху в житті. Продуктивне навчання – це, насамперед, потрібні людині знання, уміння, це її кваліфікація і професіоналізм як основні передумови забезпеченого життя.

У Берліні, як і скрізь у Європі, зростає занепокоєння стрімким збільшенням кількості проблем, із якими стикаються молоді люди в дорослому житті. Ця ситуація є наслідком структурних змін у виробництві, в професіях і спеціальностях, а також на ринку праці. Профорієнтаційна робота, яку здійснюють у школах і позашкільних установах на основі традиційних уявлень про працю і професії, найчастіше заводить підлітків у глухий кут. Допомогти вирішити ці проблеми може Інститут продуктивного навчання в Європі. За роки своєї діяльності в ньому розробле-

но концепцію та технологію продуктивного навчання.

Тезово охарактеризуємо **основні параметри концепції та технології продуктивного навчання (навчання та учнівства на основі практичного життєвого досвіду)**, які допомагають молодим людям в їхньому професійному пошуку, вирішенні їхніх соціальних, освітніх, психологічних і культурних проблем.

Методологія продуктивного навчання передбачає:

- збільшення ваги кожного учасника у формуванні, реалізації та оцінюванні його навчальної ініціативи в співпраці з іншими учасниками;

- тісні зв'язки «шкільного заходу», «шкільного співтовариства» і «шкільного реального життя», що створюють відкриту і гнучку систему продуктивного навчання;

- зміну ролі педагога, який стає наставником-співробітником;

- створення відповідного освітнього середовища, зокрема доступу до нових інформаційних технологій.

Від практики – до теорії. Від розрізненого міжнародного досвіду – до визначення спільної мети продуктивного навчання.

Від виробничої активності – до розвитку й навчання. Навчання виникає як систематизоване виявлення продуктивного навчання.

Від традиційної шкільної освіти – до продуктивного навчання. Продуктивне навчання поєднує освоєння культурних засобів і діяльність, впроваджує засоби та інструментарій як мету освітнього процесу.

Від спрощеного навчання (навчання через дію) – до продуктивного навчання. Продуктивне навчання як педагогічний метод відрізняється від спрощеного навчання тим, що в його основі – **системне дослідне виробництво та рефлексія**. Таке навчання відбувається у ситуаціях практичної участі школярів за допомогою педагогів, які послідовно формують продуктивне навчання з урахуванням його критеріїв (**особистісного, діяльнісного, соціального, культурного, технічного**).

«Місто як школа»: від позашкільної діяльності («місце практики») – до продуктивного навчання. «Місто-школа» як освітня форма використовує різноманітні види й форми діяльності «в місті» («реальні ситуації», допомагаючи індивідуальному навчанням стати активним, діяльним на тому місці практики, яке кожен вибирає для себе сам. Тут, так як і на

ДОІППО. Методичні рекомендації

навчальному місці в школі, всі складові досвіду розвиваються поступово на основі індивідуальної програми й систематизуються завдяки рефлексії, спрямованій на доцільне використання культурних традицій.

Від викладання до консультування. Замість учителя як носія інформації, продуктивне навчання здійснює консультант, який використовує свої знання, вміння і навички для того, щоб ініціювати, розвивати, супроводжувати й оцінювати індивідуальні навчальні процеси та допомагати кожному учневі самостійно формувати особисті способи навчання (концепція «повитухи»). Основний метод такої педагогічної роботи – непряме консультування – розробив Карл Роджерс.

Від викладання – до кооперативної групової роботи. Замість учителя, який контролює уніфікований навчальний процес (де всі вчать одне і теж одночасно) у приміщенні класу (так звана «механічна концепція»), ми маємо ведучого (керівника групи, або «group moderator»), який забезпечує об'єднання теми, індивіда, групи. Він (вона) користується методикою *темо-орієнтованої взаємодії*, яку описала Рут Кон.

Від традиційної (вкоріненої) освіти – до автономного навчання (орієнтаційної фази продуктивного навчання). Позиції та звички традиційного навчання (в класі) проявляються на орієнтаційній фазі продуктивного навчання, коли учасники беруть на себе контроль за навчанням і починають самоконтрольоване «особисте навчання». В цьому процесі використовують різні методи (наприклад, колажі, рольові ігри, проектне навчання, вправи, що містять інформаційні та комунікативні медіатехнології).

Від традиційно-кількісного та порівняльно-виконавчого оцінювання в балах – до якісного самооцінювання. Оцінювання виконання під час навчання з боку інших (учительське оцінювання на основі кількісної шкали порівняння виконання) замінюють якісним оцінюванням індивідуального освітнього процесу, що фіксує особисте просування кожного учня відповідно до персональних завдань і якості продукту. Вчитель стає консультантом, який оцінює, а саме оцінювання – безперервним процесом зі зворотним зв'язком. Рівень знань визначають у педагогічних звітах, а не за школою оцінок.

Від статичної освітньої концепції – до постійного контролю й подальшого розгортання продуктивного навчання (оцінювання та розгляду проектів). Статична концепція запропонованого навчального плану і програм замінена концепцією навчання, що постійно розвивається. Педагогі та учні оцінюють найважливіші елементи освітньої концепції на основі оцінювання

індивідуальних освітніх процесів і відповідно до них переглядають концепцію. Оцінювання й критичний аналіз освітньої концепції мають бути підтримані третім компонентом даних процесів – науковими консультантами й експертами (Інститут продуктивного навчання в Європі може надати такі консультації).

Від традиційної ролі педагога – до педагога продуктивного навчання. Упровадження в практику й подальший розвиток продуктивного навчання відбувається в рамках проекту і процесорієнтованого навчання, що допомагає педагогам заново визначити й розкрити свою роль. Майбутнє навчання має стати інтегральною частиною наукового консультування.

Від ізольованого проекту продуктивного навчання – до Міжнародної мережі продуктивних шкіл. Ізоляцію і слабкість окремих проектів продуктивного навчання можна подолати в рамках INEPS. INEPS – той простір, де відбувається обмін досвідом і методичний, організаційний та політичний розвиток продуктивного навчання.

Від невиразних індивідуальних проектів та експериментів – до публічних дискусій політиків освіти і широкого поширення. Практичні й теоретичні результати та багатий досвід продуктивного навчання документовано й опубліковано. Це гарантує їхнє поширення, а також осмислення педагогами і політиками на міжнародному рівні.

У центрі філософії продуктивного навчання – намір знову впровадити результат у навчальний процес, *повернути навчанням якість освіти*. Тільки тоді суб'єкт навчального процесу може вирішити: чи прийнятний для нього зв'язок засобів і результату; на цій основі учні залучаються до діяльності у реальній життєвій (а не навчальній) ситуації, що доповнює шкільне навчання. Завдяки залученню до реальних ситуацій діяльності учні усвідомлюють необхідність тих чи інших засобів. Молоді люди стають активними в тій ділянці діяльності, яку вони обрали самі (як у нормальній ситуації в професійному житті). Разом із педагогами й фахівцями вони планують і втілюють індивідуальну освітню програму, осмислюючи й узагальнюючи свій практичний досвід у різних аспектах (власне навчальному, культурному, політичному тощо).

Для ефективної реалізації мети – навчання природничо-наукових дисциплін – виникає необхідність: *переорієнтації навчального процесу і приведення у відповідність методів навчання з методами наукового пізнання.*

Доцільно поступово впроваджувати основні засади та принципи нового стандарту також у 2015-16 н. р.

Новий Державний стандарт *рунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльностного підходів*, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових змісту базової та повної загальної середньої освіти.

Таку переорієнтацію можливо здійснити, упроваджуючи в навчальний процес сучасні технології навчання, що відповідають методам наукового пізнання, а саме: проблемне навчання, розвиткове навчання, пошукові технології. Особлива увага має приділятися набуттю учнями знань завдяки самостійній пошуковій діяльності.

Зміст процесу навчання, побудованого на основі діяльнісного підходу, має три основних напрямки:

- залучення учнів до продуктивної, творчої діяльності, де немає готових відповідей, рафінованих знань – їх необхідно самостійно здобувати;
- організація умов навчання, що передбачає врахування власне-особистісних функцій та суб'єктивного досвіду учня;
- знання не тільки передаються від учителя, але й набуваються, рефлексуються, осмислюються учнями.

Для цього у школах упроваджується до навчального процесу технологія особистісно орієнтованого навчання, дослідницька технологія навчання, модульна технологія, проектна технологія, нові інформаційні технології; забезпечується застосування в навчальному процесі технології адаптивного навчання, групового навчання, пошукових технологій, за допомогою яких формуються практичні уміння і навички учнів у процесі самостійної роботи.

Для розкриття потенціалу «продуктивного навчання» під час викладання природничих наук велику увагу слід приділити особливостям форм організації роботи учнів на уроках і структурі тем при використанні технології продуктивного навчання.

Орієнтовна тематика «круглих столів» з обміну досвідом роботи та педагогічної практики під час проведення курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників:

- Роль особистісних якостей у педагогічній майстерності викладача нової формції.
- Сучасні інноваційні технології на уроках математики в початкових класах.
- Комп'ютерні технології в екологічній освіті.
- Використання ситуативної методики навчання при викладанні природничих наук.
- Технологія модульного навчання як відкрита система.
- Інноваційний фронтальний фізичний експеримент з оптики як особистісно орієнтована освітня технологія.

• **Метод проектів як технологія особистісно орієнтованого навчання.**

• **Освітні технології та технологічна культура вчителя.**

• **Педагогічні технології та інновації в навчальній діяльності вчителів.**

• **Формування ключових компетентностей через проектну діяльність учнів у контексті профільного навчання.**

• **Активізація пізнавальної діяльності учнів через організацію самостійної роботи з підручником.**

• **Гра на уроках природничо-математичного навчання – один із засобів формування універсальних навчальних дій в загальноосвітній школі.**

Література

1. Державна національна програма «Освіта» (Державна національна програма «Освіта») («Україна XXI століття»). Стратегічні завдання реформування освіти в Українській державі, 17.03.2012. – С. 1-6.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» від 23 листопада 2011 р. № 1392.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження державної цільової соціальної програми підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2016 року» від 13.04.2011 р. № 561.
4. Наказ МОНмолодьспорту України «Щодо організації навчання вчителів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій» від 24.06.2011 р. № 1/9-493.
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки // Матеріали III Всеукраїнського з'їзду працівників освіти / Київ, Чернівці: Букрек, 2011. – 400 с.
6. Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» від 04.01.2005 р. № 1013/2005.
7. Бьом І., Шнейдер Й. Складові продуктивного навчання / Сучасні шкільні технології. Ч. 2. Науково-виробниче видання. К.: «Редакції загальнопедагогічних газет», 2004. – С. 95-123.
8. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології / Дичківська І.М. – Київ, 2006 – 351 с.
9. Зламанюк Л.М. Формування образного мислення учнів у процесі вивчення природничих предметів // Біологія і хімія в школі – 2006, № 2. – С. 15-17.
10. Зламанюк Л.М. Реалізація дидактичних принципів у формуванні образного мислення учнів // Біологія і хімія в школі – 2006, № 3. – С. 11-14.
11. Зламанюк Л.М. Підвищення ефективності уроків через різноманітність методів

і форм навчання // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теоретико-практичні засади реформування системи управління закладами освіти сільських регіонів в умовах модернізації галузі». Дніпропетровськ 11-12 травня 2006 року. – Дніпропетровськ: ТОВ «Інновація», 2006. – С. 125-133.

12. Зламанюк Л.М., Ткачук Л.В. Модернізація природничонаукової освіти через впровадження особистісно орієнтованих підручників // Імідж сучасного педагога. – 2007. – № 3 (72). – С. 29-32.

13. Зламанюк Л.М. Особливості професійної діяльності сучасного вчителя хімії // Біологія і хімія в школі. – 2011. – № 3. – С. 18-21.

14. Зламанюк Л.М. Інтерактивні техніки як засіб розвитку самостійного творчого мислення учнів // Біологія і хімія в сучасній школі. – 2012. – № 5. – С. 16-23.

15. Зламанюк Л.М. Мотивація до навчання як умова розвитку творчого мислення учнів // Біологія і хімія в сучасній школі. – 2013. – № 2. – С. 10-12.

16. Зламанюк Л.М. Професійна компетентність – складова педагогічної майстерності вчителя у процесі викладання природничо-наукових дисциплін // Нива знань. – 2009. – № 4. – С. 9-12.

17. Ковальчук Л.О. Основи педагогічної майстерності: Навч. посібник. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – 608 с.

18. Корсакова О.К. Рівнева диференціація навчання як основа допрофільної підготовки учнів // Проф. навчання: Нормат.-прав. й теорет.-метод. засади / Упор. Л.А. Липова, М.Є. Терещенко. – Тернопіль: Мандрівець, 2010.

19. Мариновська О. Упровадження педагогічних інновацій: система проектно-впроваджувальної діяльності // Імідж сучасного педагога. Науково-практичний освітньо-популярний часопис. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2007. – С. 34-40.

20. Методики використання технологій проектування особистісно-розвивального змісту. Посібник. – К.: Інформаційні системи, 2009. – 128 с.

21. Нові технології навчання. – 3б. наукових праць ІТЗН, 2012, – 208 с.

22. Сисоева С.О. Педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель. Функції підготовки / С.О. Сисоева // Педагогіка і психологія. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 255 с.

23. Сторубльов О.І. Педагогічна майстерність, активні методи навчання та методична робота у навчальних закладах. – К.: Логос, 2009. – 203 с.

Людмила ЗЛАМАНЮК, завідувач кафедри природничої освіти, кандидат педагогічних наук, доцент, член міжнародної асоціації з хімічної освіти

ТРЕНІНГОВІ ФОРМИ НАВЧАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Проблеми шкільної освіти сьогодні невіддільні від проблем життя суспільства. В умовах глобалізації життя виховання любові до природи є актуальною проблемою. Серед пріоритетних завдань загальної освіти все більшу вагу має екологізація освітнього середовища, підвищення ефективності освітнього процесу, спрямованого на зміну свідомості людей, виховання громадян, які вміють вирішувати екологічні проблеми та запобігати їм.

Одним із ефективних способів формування екологічної компетентності учнів є тренінгові технології. Їхня унікальність – у тому, що вони відбивають колективні потреби учнів, передбачають зв'язки з іншими видами людської діяльності. Це – невичерпна безліч ідей, пошуків, кмітливості та творчості; ефективний засіб розвитку відкритого мислення особистості.

Така діяльність має гуманітарний ресурс, сприяє перерозподілу акцентів з екології довкілля на екологію людини, на завдання екологічної освіти, суть яких в тому, щоб навчити школярів вчитися, застосовувати знання та вміння в різних життєвих ситуаціях, жити і працювати спільно.

У перекладі з англійської термін «*тренінг*» означає навчання, тренування. Л.А. Петровська визначила тренінг як засіб психологічного впливу, спрямованого на формування нових знань, соціальних вимог, умінь і досвіду. На думку Ю.Н. Смелянова, тренінг є групою методів розвитку здібностей до навчання та оволодіння будь-яким складним видом діяльності, зокрема спілкуванням. Зазвичай тренінг пов'язаний з організаційно-діяльними, рольовими імітаційними іграми, аналізом критичних випадків, відеометадами, а також методами театралізації, невербальними методиками, які структуруються в спеціальну освітню програму, що сприяє досягненню намечених освітніх і виховних цілей у найстисліші терміни завдяки активізації діяльності учнів.

Екологічний тренінг – комплексна форма екологічного виховання, заснована на загальній методології соціально-психологічних тренінгів і спрямована на корекцію і розвиток став-

Сучасний етап розвитку екологічної освіти відповідає новому соціальному замовленню: формувати у школярів вміння проектувати свою життєдіяльність на основі ідей сталого розвитку, з урахуванням його економічних, соціальних та екологічних наслідків для стану довкілля, здоров'я людей та безпеки життєдіяльності, потребує переорієнтації основної уваги із забезпечення знань на опрацювання проблем і пошук оптимальних рішень.

лення школяра до себе (перш за все, до свого духовного і фізичного здоров'я) і до навколишнього соціо-природного середовища.

Тренінг – це форма спеціально організованого спілкування, під час якого вирішуються питання розвитку особистості, формування комунікативних навичок, надання психологічної допомоги та підтримки. Тренінг допомагає долати стереотипи і вирішувати особистісні проблеми учасників. Природно, що не варто очікувати глибоких особистісних змін членів групи після одного тренінгу або серії спеціалізованих вправ. Проте, під час тренінгу відбувається зміна внутрішніх настанов учасників, розширюються їхні знання і з'являється досвід позитивного ставлення до себе, до людей, довкілля.

Учасники тренінгу стають більш компетентними у сфері спілкування, адже серйозні проблеми виникають у людини, яка не вміє спілкуватися, і в звичайному житті. Непідготовленій людині дуже важко вийти з цієї ситуації без «втрат» – нервових зривів і навіть захворювань. Часто це відбувається тому, що людина, яка має труднощі, боїться звернутися до інших за допомогою, тому що просто не вміє спілкуватися.

А в тренінговій групі людина відчуває себе прийнятою і активно приймає інших, вона має повну довіру групи і не боїться довіряти іншим. Під час занять кожен член групи оточений увагою і теплом, сам щиро піклується про інших людей, допомагає їм і сподівається на їхню допомогу.

Член групи може активно експериментувати з різними стилями спілкування, засвоювати і вдосконалювати невласиві йому раніше комунікативні вміння та навички, відчуваючи при цьому психологіч-

ний комфорт і захищеність. І, мабуть, найголовніше, тренінг – це інтенсивна підготовка до активнішого і повноцінного життя в суспільстві, набуття позитивного життєвого досвіду.

Завдання групи соціально-психологічного тренінгу – допомогти учаснику виявити себе своїми індивідуальними засобами, саме своїми, тобто характерними для кожного члена групи, а для цього спочатку потрібно навчитися сприймати і розуміти себе.

Основна гуманістична ідея тренінгу в тому, щоб не змушувати, не тиснути, не ламати людину, а допомогти стати собою, прийнявши і полюбивши себе, подолати стереотипи, що заважають жити радісно і щасливо, насамперед, у спілкуванні з іншими людьми і природою.

Для ефективного функціонування групи соціально-психологічного тренінгу керівникові, який організовує і проводить заняття, необхідно усвідомити спільну мету тренінгу – розвиток особистості.

Екологічний тренінг допомагає вирішувати такі завдання:

- корекція і розвиток екологічних засад особистості, перш за все, подолання антропоцентричного і прагматичного ставлення до природи;
- розширення цілей взаємодії школяра з його соціо-природним середовищем;
- формування умінь, необхідних для екологічно грамотної взаємодії з соціо-природним середовищем;
- розвиток емоційно-чуттєвої сфери особистості;
- розширення індивідуального екологічного простору (розширення кола взаємодії з довкіллям).

Оскільки тренінгові заняття – це особлива форма організації взаємодії людей, вони будуються на особливих принципах, що допомагають найпов-

ніше розкрити її творчий потенціал. Далі ми представимо основні принципи організації соціально-психологічного тренінгу, що визначають специфіку цієї форми спілкування.

Принцип діалогізації взаємодії, тобто рівноправного повноцінного міжособистісного спілкування під час тренінгового етюдю, заснованого на взаємній повазі учасників, на їхній цілковитій довірі один одному. У разі домінування одного з учасників або кількох членів групи спілкування втрачає характер справжнього діалогу і переходить в русло монологу, що суперечить самій природі тренінгу. Ще раз підкреслимо: в основі тренінгу – діалог, навіть якщо це роздуми про себе або про своє ставлення до природних процесів, або явищ.

Принцип постійного зворотного зв'язку, тобто безперервне отримання учасником проведеного етюдю інформації від інших членів групи про результати його дій під час тренінгу. Завдяки зворотному зв'язку людина може коригувати свою подальшу поведінку, замінюючи невдалі способи спілкування на нові, перевіряючи їхній вплив на оточуючих. У групі мають бути створені умови, що забезпечують готовність учасників подавати зворотній зв'язок (говорити іншим про них самих) і приймати його (вислуховувати думку інших про себе). Такий навмисний зворотній зв'язок, тобто здійснюваний свідомо, дає максимальний розвитковий ефект.

Принцип самодіагностики, тобто саморозкриття учасників, усвідомлення та формулювання ними своїх особисто важливих проблем. У змісті занять передбачені вправи і процедури, які допомагають людині пізнавати себе, особливості своєї особистості. У члена групи має бути

можливість побачити себе в різних ситуаціях, де йому потрібно знаходити рішення і шляхи його здійснення. Найчастіше це не вербальний спосіб, а практичні дії, і саме цим тренінг відрізняється від звичайних навчальних занять.

Принцип «тут і зараз». Багато людей прагнуть не говорити про те, що вони відчувають, що думають, тому що бояться виглядати смішними. Для них характерне бажання зануритися у загальні міркування, обговорювати події, що трапилися з іншими. Тут працює «механізм психологічного захисту». Але основне завдання нашої роботи – перетворити групу на своєрідне об'ємне дзеркало, в якому кожен з учасників зміг би побачити себе під час своїх різноманітних проявів, краще пізнати себе і риси своєї особистості. Тому під час занять всі говорять про те, що непокоїть кожного саме зараз, і обговорюється те, що відбувається в групі.

Принцип оптимізації розвитку, тобто від ведучого потрібна не тільки чітка діагностика і кваліфікована констатація певного психологічного стану окремих учасників і групи в цілому, а й активне втручання в події на тренінгу з метою оптимізації умов, необхідних для їхнього розвитку. Використовуючи спеціальні вправи, ведучий має стимулювати саморозвиток учасників, спрямувати їхні зусилля в потрібному напрямку.

Принцип гармонізації інтелектуальної та емоційної сфер. З одного боку, для тренінгу характерне високе емоційне напруження, учасники щиро переживають події, що відбуваються в групі. Це допомагає їм бути відвертими, більше довіряти партнерам, бути гуманнішим до інших. Але, з іншого боку, тренінг активізує й інтелектуальні аналітичні процеси – обговорення подій. І головна форма такої інтелектуальної діяльності – групова дискусія, що використовується протягом усіх занять.

Принцип добровільної участі як у всьому тренінгу, так і в його окремих етюдюдах і вправах. В учасника має бути природна внутрішня зацікавленість у змінах своєї особистості під час роботи групи. З примусу позитивні зміни не відбуваються і не варто вима-

ДОІППО. Методичні рекомендації

гати цього від учасників. У кожного учасника є право «пропустити хід», тобто можливість передати слово іншому члену групи, а самому висловитися тоді, коли з'явиться внутрішня готовність і бажання говорити, висловлювати свої погляди, думки, поділитися своїми відчуттями тощо. Реалізація цього принципу допомагає знімати психологічну напругу, страх перед необхідністю говорити, коли тобі не хочеться.

Принцип постійного складу групи. Тренінгова група працює продуктивніше і в ній виникають особливі процеси, що сприяють саморозкриттю учасників, якщо вона закрита, тобто в ній постійний склад і немає припливу нових членів на кожному занятті. В умовах школи, окремого класу реалізувати цей принцип не важко, оскільки на уроках працює група постійного складу.

Принцип ізолюваності. Безумовною вимогою є повна впевненість учасників у тому, що їх ніхто не підслухує. Якщо у педагога, який проводить тренінг, є необхідність вести аудіо- або відеозапис заняття, він має отримати згоду всіх членів групи. Велика частина тренінгових вправ і етюдів може бути спеціально записана на аудіо- або відеокасету для подальшої роботи з цим матеріалом самих учасників (рефлексивний розбір ситуації та дій членів групи). У будь-якому разі запис заняття робиться тільки за згодою його учасників.

Принцип вільного простору. У приміщенні для занять має бути можливість вільного пересування учасників, їх розташування по колу, об'єднання в малі групи по 3-5 осіб, у групи по 7-8 осіб, а також для усамітнення. Реалізація цього принципу можлива в аудиторії, де вільно пересуваються стільці, столи та інші меблі.

Звичайно впровадження перелічених вище принципів потребує й формування та виконання певних правил. У кожній тренінговій групі можуть бути свої правила проведення тренінгу, але наведені нижче є основою роботи майже всіх груп:

- Персоніфікація висловлювань.
- Щирість спілкування.
- Конфіденційність всього, що відбувається в групі.
- Визначення сильних сторін особистості.
- Неприпустимість прямих оцінок людини.
- Різноманітність контактів.
- Активна участь у цих заходах.
- Повага до промовця.

Далі буде подано приклади деяких форм екологічних тренінгів. Основна мета запропонованих тренінгових форм – розвиток особистості дитини, її вміння слухати і чути інших, говорити і переконувати, відкрито висловлювати свою громадянську позицію. Але при проведенні тренінгових етюдів не можна забувати і про конкретний результат, наприклад, про доповнення Червоної книги того регіону, де живуть учасники тренінгу, або складання переліку конкретних порад для жителів міста щодо охорони і відновлення довкілля.

За основу класифікації запропонованих тренінгових форм узятий принцип розширення соціальних контактів учасників (від індивідуальної роботи, особистісного самоаналізу через парну роботу, роботу в малій групі до великого психологічного кола і масових форм). Такий підхід використовується не тільки для викладу матеріалу, він рекомендується і для організації тренінгових занять, поступового включення школярів в цю незвичайну форму роботи і спілкування.

Починати доцільно з одного з індивідуальних тренінгів. Це зручно навіть тим, що дітей не треба навіть пересаджувати або змінювати обстановку в класі. Для школярів немає практично ніяких труднощів в освоєнні зовнішнього боку цього тренінгу (адже контрольні роботи, твори тощо – це теж індивідуальна форма роботи). Освоївши індивідуальний тренінг, учні також легко можуть включитися в роботу удвох – парний тренінг. Цю форму також добре знають учні, адже практично весь навчальний час вони сидять парами. Потім можна перейти до малих груп, по 3-4 людини, дотримуючись принципу розширення соціальних контактів. Перехід від малої групи до великої (7-8 чоловік) здається природним, якщо діти добре освоюються в незвичайній для них формі роботи. І нарешті, загальногрупові форми, які потребують незвичайної організації роботи, наприклад, «карусель», коли треба прибрести столи з центру класу, встати в два кола обличчям до обличчя. Все це вимагає певної попередньої підготовки, тому такі масові форми доцільно використовувати після того, як учасники засвоїли попередні. Перейдемо до розгляду конкретних форм.

«Роздуми про себе» (Індивідуальна робота).

Основне призначення цієї форми роботи – формування навичок елементарного самоаналізу. Педагог має допомогти дітям навчитися розуміти

себе, свої особливості, відчутти власну індивідуальність, усвідомити своє ставлення до різних явищ, соціальних інститутів, тобто глибше і повніше розібратися в собі і в своєму ставленні до навколишнього світу. Для проведення занять у цій формі слід, насамперед, подбати про робоче місце для кожної дитини; учні можуть самостійно вибрати: пересісти за іншу парту, взяти стілець і сісти біля вікна тощо. Під час індивідуальної роботи доцільно включити легку або класичну музику, яка налаштовує на спокійні роздуми, допомагає зосередитися, «гасить» сторонній шум, який може заважати серйозній аналітичній роботі.

Доцільно систематизувати думки учнів, записуючи їх на дошці. Після складання списку приблизно з 20-30 характеристик зробіть узагальнення про те, що все живе на нашій планеті Земля має право на життя, так само як і будь-яка людина. Адже у нас стільки спільного! Нехай це буде головним висновком проведеного тренінгового етюду – людина і природа єдині!

«Віч-на-віч» (Робота вдвох).

Основне завдання цієї форми роботи – навчити дітей чути і слухати іншу людину, вести діалог, враховуючи особливості партнера, його стан і настрої; відверто висловлювати свої міркування, аргументувати свої висновки, зважати на аргументи співрозмовника.

Для організації цієї роботи, перш за все, потрібно об'єднати учнів у пари, але не конче в ті, якими вони сидять на інших уроках. Нехай учасники самостійно вирішать, з ким би вони хотіли працювати в парі і сидіть з цим учнем. У тому разі, коли один або кілька людей залишаться без партнера, педагог може запропонувати їм також об'єднатися або долучитися до однієї з пар (але в групі має бути не більше трьох осіб).

Дуже бажаними є змішані пари – хлопчик і дівчинка. Але підліткам може бути важко на очах у всього класу зробити свій вибір на користь дівчинки (хлопчика). Педагогу не слід наполягати на цьому. Можна ввести в правила роботи групи, наприклад, таке – більше одного разу з однією і тією ж людиною в парі не працювати. Таким чином, через півроку всі діти зможуть попрацювати один з одним, розширюючи соціальні контакти, звикаючи до спілкування з різними людьми і переборюючи природні бар'єри.

Так само як і в індивідуальному тренінгу пара може на

свій розсуд вибрати місце для спілкування так, щоб їм ніхто не заважав. Оскільки всі пари працюють одночасно, доцільно включати магнітофон, створюючи певний музичний фон, який добре гасить сторонній шум і допомагає учасникам налаштуватися на відверту бесіду.

«Четвірка» (мала група по 3-4 особи).

Особливість цієї форми тренінгу – можливість поспілкуватися, поділитися сокровенним з невеликою «компанією», яка тебе приймає і розуміє і, крім того, навчитися відкрито і наполегливо, водночас тактовно обстоювати свою думку перед іншими людьми. Школярі мають право самостійно вирішувати питання про те, в яку малу групу входити, і тому в кожній групі, зазвичай, створюється довірча і дружня атмосфера, що спонукає до відвертої розмови. Педагогу не варто наполягати на конкретному складі груп, але водночас учням потрібно пояснити, що чим частіше вони будуть працювати в різних групах, тим більший досвід спілкування отримують, у них буде реальний шанс перевірити себе і свої здібності переконувати різних людей.

Для роботи в четвірках можна просто поставити столи парами і запропонувати хлопцям сісти обличчям один до одного. Або всій четвірці сісти за один стіл, але обов'язково обличчям один до одного. У тому разі, коли група хлопців просить залишити їх вп'ятьох або навіть шістьох, педагогу слід проявити твердість і запропонувати цій групі розділитися. У малій групі має бути 3-4 людини, не більше.

«Чудова вісімка» (велика група з 7-8 осіб).

Основне завдання цього тренінгу – розширення соціального досвіду спілкування і самовияву школярів у великій групі людей. Це наступний, важкий етап для багатьох учнів, тому що у вісімці можуть бути не лише ті однокласники, які подобаються і симпатичні, але і ті, з якими не зовсім приємно працювати або спілкуватися. Але вміння переконувати і слухати (і при цьому чути) різних людей має вмінти кожен.

Для об'єднання учнів у групи з 7-8 осіб можна зсунути дві парти, навколо яких сідають діти. Але можна і не зсувати парти, тоді школярі просто сідають навколо однієї або колом. Одним із способів об'єднання у велику групу може бути з'єднання вже працюючих пар або малих груп з 4 осіб. Вісімки доцільно розміщувати

в різних кінцях класу для того, щоб під час роботи вони не заважали один одному.

Під час роботи великих груп педагогу легше контролювати ситуацію, оскільки таких груп формується, зазвичай, 3-4. Тому багато педагогів вважають за краще частіше використовувати цю тренінгову форму. Дійсно, вона дає непоганий ефект, але не варто з неї починати тренінгові заняття. Безпосередньо під час роботи великих груп педагогу слід зважати, чи вдається в кожній групі виступати всім її членам. Чи прислухаються діти до думки тихих і мовчазних учасників, чи дають їм можливість висловитися? Для такого контролю педагогу найзручніше перебувати в центрі класу, на рівній відстані від усіх груп і стежити (не втручаючись без потреби) за роботою всіх вісімок.

Під час тренінгу створюється неформальне, невимушене спілкування, яке відкриває перед групами безліч варіантів розвитку та вирішення проблеми, заради якої вона зібралася. Зазвичай, учасники в захваті від тренінгових методів, тому що ці методи роблять процес навчання цікавим та не важким.

За статистикою тестувань учасників тренінгу, що проводилися до початку занять і після, еколого-психологічний тренінг є одним із ефективних методів розвитку та корекції екологічних компетенцій особистості, розширення взаємодії школяра з його соціо-природним середовищем. В учасників суттєво підвищується рівень домінантності природи (важливість серед інших стосунків), природа перестає бути об'єктом і перетворюється на суб'єкт взаємодії, позиція протиставлення людини світу природи змінюється на позицію співробітництва, партнерства, прагматичний погляд на природу змінюється естетичним та етичним.

Таким чином у процесі формування екологічної компетентності доцільно використовувати тренінгові технології як ефективний засіб застосування теоретичних знань у реальному житті, при вирішенні екологічних проблем.

Тренінгові технології дають змогу поєднати розвиток екологічної спрямованості особистості школяра з досвідом екологічної діяльності як суб'єкта, тобто забезпечують реалізацію умінь і навичок, необхідних для формування екологічної компетентності учнів.

Марія ГРИГОРОВА, доцент кафедри природничої освіти, кандидат біологічних наук

ПОРІВНЯЛЬНИЙ МОНІТОРИНГ СТАНУ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ОСВІТИ

В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОБЛАСТІ

Моніторинг якості освіти є прогресивним чинником загальноосвітньої системи, який дає змогу визначити потенційні можливості дітей, прогнозувати потреби особистості.

Упровадження моніторингу в практику роботи шкіл збагачує систему внутрішньошкільного управління новою інформацією, дозволяє залучити суб'єктів до самоаналізу, самооцінки своєї діяльності, допомагає у реалізації функцій управління, в індивідуальній роботі з учасниками педагогічного процесу, при проведенні атестації педагогічних працівників, атестації навчальних закладів тощо. Іншими словами, моніторинговий підхід у навчальному закладі дає можливість простежити зміни, які відбуваються в освітньому процесі, матеріали і підстави для порівняння, аналізу, можливість побачити успіхи й недоліки в діяльності педагогічного колективу, внести корективи, спланувати подальшу роботу адміністрації, організувати науково-методичну роботу. Тому вся система роботи закладу освіти має бути переведена на моніторингову основу.

Моніторинг слід розглядати як систему збирання, обробки, збереження та розповсюдження інформації про освітню систему. Сучасний стан освітнього середовища потребує глибокої діагностики, дослідницької роботи з метою надання дієвих освітніх послуг за результатами вивчення стану навчальних предметів (виховання), які, в свою чергу, допоможуть кожній освітній структурі створити свій індивідуальний імідж, причому кожен суб'єкт освітнього менеджменту (методист, адміністрація, педагог) повинен виступати в ролі іміджмейкера.

Для сучасного керівника загальноосвітнього навчального закладу моніторинг має стати не просто процедурою, системою, а новим стилем в його науково-педагогічній та управлінській діяльності, – з оновленням мисленням, яке міститиме в собі неперервні і довготривалі спостереження, аналіз, синтез, порівняння, вміння здійснювати різноманітні інтелектуальні операції, необхідні в різних ситуаціях та умовах, які вимагатимуть і висновків, і узагальнень; поширення інформації і прогнозування динаміки та основних тенденцій розвитку.

Завдання моніторингу в освіті:

- визначати якість навчальних досягнень учнів, рівень їхньої соціалізації;
- вивчати зв'язок між успішністю учнів і соціальними умовами їхнього життя, результатами роботи педагогів, рівнем їхнього соціального захисту, моральними установками, запитами, цінностями тощо;
- оцінювати якість кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного, лабораторного забезпечення й оснащення навчальних закладів;
- оцінювати величину впливу на навчальний процес державних освітніх стандартів, навчальних програм, організації шкіл і класів, методичного і технічного обладнання та інших факторів;
- досліджувати педагогічну практику й успіхи учнів в залежності від соціального статусу та аналізувати політику держави у галузі забезпечення гарантій доступності освіти і поліпшення її якості;

Все тече, і немає нічого більш постійного, ніж постійні зміни
Конфуцій

Система освіти досить інертна і навіть консервативна, тому її модернізація здійснюється надто повільно. Поняття «моніторинг» сприймається сьогодні освітянами неоднозначно. Результативність системи загальної середньої освіти звикли ототожнювати з успішністю за підсумками написання директорських контрольних робіт, соціальну ефективність традиційно оцінювати показниками позакласних заходів та кількістю другорічників...

- виявляти фактори, які здійснюють вплив на хід і результати освітніх реформ з метою зменшення негативного їх впливу (або, навіть, і нейтралізації);
- порівнювати результати функціонування закладів освіти, систем освіти з метою визначення найбільш оптимальних шляхів їх розвитку.

що їх вкладають в освіту; категорія, яка об'єднує аспекти освітнього процесу; категорія, до якої входять об'єкти, що належать до результатів освітнього процесу.

Залежно від мети дослідження можна виділити такі напрями моніторингу: моніторинг узгодження управління, діагностичний моні-

навчоч учнів незалежно від особистості);

– **моніторинг діяльності** (включає заміри «входу» і «виходу» системи. «Вихід» заміряється за допомогою використання стандартних тестів навчальних предметів);

– **статичний моніторинг** (надає можливість одночасно зняти показ-

– **моніторинг загальноосвітньої підготовки учнів** (систематичне відстеження досягнення державних вимог підготовки учнів за основними навчальними дисциплінами);

– **змістовний** (особистісно зорієнтований) **моніторинг** (динаміка особистісного розвитку);

– **моніторинг результативності**

НВП (демонструє загальну картину дій усіх факторів, які впливають на навчання та виховання, і визначає напрями, що потребують більш детального дослідження);

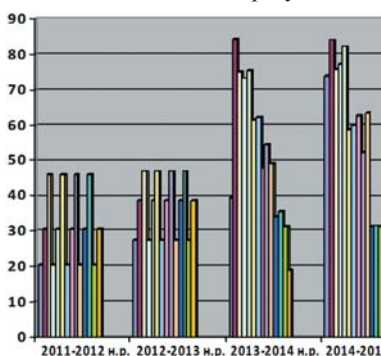
– **професіографічний моніторинг** (процес безперервного, науково об'рунтованого стеження за станом і розвитком педагогічного процесу підготовки фахівця з метою найбільш оптимального вибору освітніх завдань, а також засобів і методів їх розв'язання).

Рейтинг напрямів моніторингу за результатами дослідження 2015 року

№	Напрямок моніторингу	Відсоток	№	Напрямок моніторингу	Відсоток
1.	Моніторинг результативності	84,18%	8.	Статистичний моніторинг	59,80%
2.	Педагогічний моніторинг	82,20%	9.	Освітній моніторинг	58,64%
3.	Учніський моніторинг	77,42 %	10.	Моніторинг діяльності	52,05%
4.	Діагностичний моніторинг	75,94%	11.	Професіографічний моніторинг	31,79 %
5.	Моніторинг узгодження управління	73,80%	12.	Динамічний моніторинг	31,46 %
6.	Психологічний моніторинг	63,49 %	13.	Змістовний (особистісно зорієнтований)	31,30%
7.	Моніторинг ефективності НВП	62,60%	14.	Моніторинг освітніх систем	20,42 %

Таблиця 1

Важливим питанням є створення моделі моніторингу. Модель моніторингу – це модель, що відображає механізм зворотного зв'язку та способи коректування можливих відхилень від запланованих результатів.

ринг, моніторинг діяльності, статичний моніторинг, динамічний моніторинг, психологічний моніторинг, внутрішній моніторинг ефективності НВП, моніторинг освітніх систем, педагогічний моніторинг, освітній моні-

рини за одним або кількома напрямками діяльності школи, порівняти отриманий результат із нормативом і визначити відхилення від стандарту, здійснити аналіз і прийняти управлінське рішення);

– **динамічний моніторинг** (багаторазовий замір певних характеристик під час всього циклу діяльності);

– **психологічний моніторинг** (постійне відстеження певних особливостей під час навчальної діяльності);

– **внутрішній моніторинг ефективності** (спостереження за динамікою становлення колективу, прогнозування проблем, які можуть з'явитися у майбутньому);

– **моніторинг освітніх систем** (оцінювання стану системи, в якій відбуваються зміни, з подальшим прийняттям управлінського рішення);

– **педагогічний моніторинг** (супровідний контроль і поточне коригування взаємодії вчителя й учня в організації і здійсненні НВП);

– **освітній моніторинг** (супровідне оцінювання і поточна регуляція будь-якого процесу в освіті);

– **учніський моніторинг** (комплекс психолого-педагогічних процедур, які супроводжують процес засвоєння учнями знань, сприяють виробленню нової інформації, необхідної для спрямування дій на досягнення навчальної мети);

товки фахівця з метою найбільш оптимального вибору освітніх завдань, а також засобів і методів їх розв'язання).

Працівниками лабораторії моніторингу якості освіти і зовнішнього оцінювання ДОППО спільно з фахівцями-координаторами з питань моніторингу якості освіти районних, міських методичних кабінетів, центрів управління, відділів освіти області відстежувався стан формування системи внутрішнього моніторингу якості загальної середньої освіти в загальноосвітніх навчальних закладах регіону, в рамках якого надавалися індивідуальні методичні консультації освітянам області, проводилась інформаційно-роз'яснювальна, науково-методична робота, здійснювалися методичні виїзди для вивчення питань щодо впровадження моніторингових підходів у роботу закладів освіти.

Протягом 2007-2015 років проводився порівняльний моніторинг стану формування системи внутріш-

– **моніторинг результативності** (демонструє загальну картину дій усіх факторів, які впливають на навчання та виховання, і визначає напрями, що потребують більш детального дослідження);

– **професіографічний моніторинг** (процес безперервного, науково об'рунтованого стеження за станом і розвитком педагогічного процесу підготовки фахівця з метою найбільш оптимального вибору освітніх завдань, а також засобів і методів їх розв'язання).

– **моніторинг результативності НВП** (демонструє загальну картину дій усіх факторів, які впливають на навчання та виховання, і визначає напрями, що потребують більш детального дослідження);

– **професіографічний моніторинг** (процес безперервного, науково об'рунтованого стеження за станом і розвитком педагогічного процесу підготовки фахівця з метою найбільш оптимального вибору освітніх завдань, а також засобів і методів їх розв'язання).

– **моніторинг результативності**

– **моніторинг результативності**

– **моніторинг результативності**

– **моніторинг результативності**

– **моніторинг результативності**

– **моніторинг результативності**

– **моніторинг результативності**

– **моніторинг результативності**

– **моніторинг результативності**

– **моніторинг результативності**

– **моніторинг результативності**

– **моніторинг результативності**

– **моніторинг результативності**

– **моніторинг результативності**

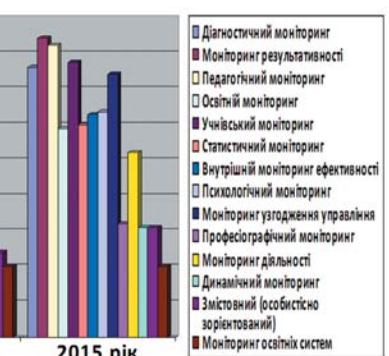
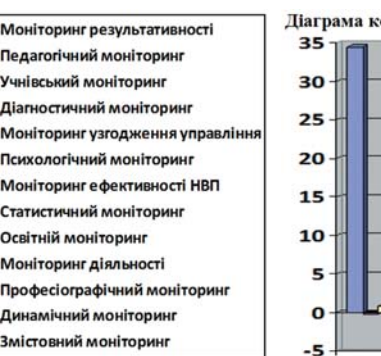
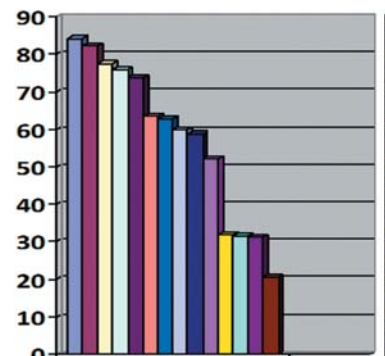
– **моніторинг результативності**

– **моніторинг результативності**

– **моніторинг результативності**

– **моніторинг результативності**

– **моніторинг результативності**

ДОІППО. Методичні рекомендації

нього моніторингу якості загальної середньої освіти в загальноосвітніх навчальних закладах області, проміжні результати якого щорічно оприлюднювалися та обговорювалися з педагогами.

Дані, що узагальнені інформаційно-аналітичні матеріали порівняльного моніторингу стану формування системи внутрішнього моніторингу якості загальної середньої освіти, можуть бути використані науковими працівниками, методичними службами різних рівнів, управлінцями, керівниками загальноосвітніх навчальних закладів.

Отримана інформація про стан внутрішнього моніторингу якості загальної середньої освіти в загальноосвітніх навчальних закладах області дає підстави зробити такі висновки:

- 85,50 % ЗНЗ створили систему внутрішнього моніторингу якості освіти;

- 60 % ЗНЗ понад п'ять років застосовують у своїй діяльності моніторинг якості освіти на рівні закладу, але лише 16,96 % готові поділитися досвідом роботи.

Рейтинг напрямів моніторингу якості освіти на рівні навчальних закладів (таблиця 1) показує, що більша частина шкіл використовує **моніторинг результативності НВП** (загальну картину дій усіх факторів, які впливають на навчання і виховання і визначає напрями, що потребують більш детального дослідження), **педагогічний напрям моніторингу** (супровідний контроль і поточне коригування взаємодії вчителя й учня в організації і здійсненні НВП), **діагностичний напрям** (визначення рівня академіч-

Порівняльна таблиця використання напрямів моніторингу закладами освіти області

Напрями моніторингу		2011-2012 н.р.	2012-2013 н.р.	Кореляція	2013-2014 н.р.	2014-2015 н.р.	Кореляція
1	Моніторинг узгодження управління	20,4	27,4	-33,64	39,36	73,80	+34,44
2	Моніторинг результативності	30,6	38,6	+12,57	84,44	84,18	-0,28
3	Діагностичний моніторинг	45,9	46,9	+3,38	75,13	75,94	+0,81
4	Учнівський моніторинг	20,4	27,4	+4,27	73,27	77,42	+4,15
5	Педагогічний моніторинг	30,6	38,6	+9,39	75,39	82,20	+6,81
6	Освітній моніторинг	45,9	46,9	+0,43	61,43	58,64	-2,79
7	Статистичний моніторинг	20,4	27,4	+2,23	62,23	59,80	-2,43
8	Внутрішній моніторинг ефективності	30,6	38,6	-7,00	48	62,60	+14,60
9	Моніторинг діяльності	45,9	46,9	+4,52	54,52	52,05	-2,47
10	Психологічний моніторинг	20,4	27,4	+4,06	49,06	63,49	+14,43
11	Динамічний моніторинг	30,6	38,6	-7,1	33,90	31,30	-2,6
12	Професіографічний	45,9	46,9	-1,37	35,63	31,46	-4,17
13	Змістовний (особистісно зорієнтований)	20,4	27,4	-2,75	31,25	31,30	+0,5
14	Моніторинг освітніх систем	30,6	38,6	-1,12	18,88	20,42	+1,54

них навичок учнів незалежно від їх особистості), **учнівський напрям** (комплекс психолого-педагогічних процедур, які супроводжують процес засвоєння учнями знань, сприяють виробленню нової інформації, необхідної для спрямування дій на досягнення навчальної мети).

Треба зауважити, що педагогічними колективами недооцінюється вплив **професіографічного** (безперервне, науково об'рунтоване стеження за станом і розвитком педагогічного процесу, підготовкою педагога-фахівця з метою найбільш оптимального вибору освітніх завдань, а також засобів і методів їх розв'язання), **динамічного** (багаторазовий замір певних характеристик під час всього циклу діяльності), **змістовного** (динаміка особистісного розвитку) моніторингів, **моніторингу освітніх систем** (оцінювання стану системи, в якій відбуваються

зміни, з подальшим прийняттям управлінського рішення).

Масмо позитивні зміни за такими напрямами моніторингу: **узгодження управління** (якщо школа відповідає певним стандартам в освіті, автоматично забезпечується адекватний рівень її діяльності), **внутрішнім моніторингом ефективності** (спостереження за динамікою становлення колективу, прогнозування проблем, які можуть з'явитися в майбутньому), **психологічним моніторингом**, що передбачає постійне відстеження певних особливостей під час навчальної діяльності.

Рекомендації

1. Щорічно аналізувати стан упровадження системи внутрішнього моніторингу якості загальної середньої освіти на рівні кожного навчального закладу, міста, району.

2. Продовжити роботу творчих груп і створити опорні навчальні за-

клади з питань розробки та впровадження системного підходу до моніторингу якості освіти.

3. Активізувати аналітико-прогностичну, корекційну діяльність за результатами моніторингу якості освіти на рівні навчального закладу, міста, району.

4. Продумати мотиваційно-стимулюючий аспект при здійсненні внутрішнього моніторингу якості освіти.

5. Включати питання моніторингу в плани роботи методичних служб різних рівнів (перспективний, річний плани, плани роботи за напрямами, індивідуальні плани роботи тощо), плани роботи керівників методичних об'єднань.

6. Практикувати вивчення досвіду роботи навчальних закладів з питань організації моніторингових досліджень для розбудови муніципальної системи моніторингу.

7. Продовжити роботу з питань підвищення кваліфікації педагогічних працівників з питань моніторингу якості загальної середньої освіти через різні форми методичної діяльності.

Послідовне впровадження і розвиток моніторингу якості освіти на рівні ЗНЗ дозволить створити принципово нову для проективної педагогіки практику – **реальну єдність педагогічної діагностики і педагогічної корекції як необхідного аспекту педагогічних інновацій**.

Моніторинг якості загальної середньої освіти – це органічна єдність якості й діяльності навчального закладу.

Людмила ШВИДУН,
завідувач навчально-методичної лабораторії моніторингу якості освіти та зовнішнього оцінювання;
Інна СОТНІЧУК, методист

№ з/п	Назва міста, району	Кількість ЗНЗ та класів	Кількість педагогів	Кількість учнів	Кількість ЗНЗ, які створили систему внутрішнього моніторингу	Кількість ЗНЗ, які обрали наступні напрями моніторингу:														Кількість ЗНЗ, які використовують моніторинг якості освіти більше 5-ти років	Кількість ЗНЗ, які можуть поділитися досвідом роботи з даного питання на рівні області
						моніторинг узгодження управління	діагностичний моніторинг	моніторинг діяльності	статичний моніторинг	динамічний моніторинг	психологічний моніторинг	внутрішній моніторинг ефективності НВП	моніторинг освітніх систем	педагогічний моніторинг	освітній моніторинг	учнівський моніторинг	професіографічний моніторинг	змістовний (особистісно зорієнтований)	моніторинг результативності		
1.	м. Вільногірськ	4/81	143	2021	4	0	1	4	4	1	4	2	0	4	2	2	0	2	4	0	0
2.	м. Дніпропетровськ*	159/3078	6235	84639	157	64	144	120	97	67	126	142	29	143	100	130	69	66	144	120	29
3.	м. Дніпродзержинськ	40/815	1725	2164	16	12	23	7	19	7	26	25	2	33	16	31	10	7	29	12	1
4.	м. Жовті Води	11/158	370	3800	11	5	7	7	7	4	6	4	3	6	7	6	2	3	9	9	6
5.	м. Кривий Ріг	134/2351	5074	60400	122	37	103	63	80	41	105	68	25	105	72	89	38	43	118	64	31
6.	м. Марганець	10/176	342	4173	10	2	10	7	8	3	9	9	0	9	8	9	2	6	9	4	2
7.	м. Нікополь	27/449	845	11563	15	5	16	13	17	9	15	21	3	21	15	18	12	7	26	24	2
8.	м. Новомосковськ	17/296	562	7098	2	6	12	7	11	4	13	6	3	7	7	8	5	4	11	6	0
9.	м. Орджонікідзе	9/144	282	3369	9	6	9	4	9	3	6	8	3	7	9	7	6	5	9	9	7
10.	м. Павлоград	19/401	707	10155	2	2	11	7	8	1	10	11	0	14	6	15	1	2	13	3	2
11.	м. Першотравенськ	5/119	203	2902	5	4	5	4	3	1	2	5	0	5	5	5	0	3	5	5	5
12.	м. Синельникове	7/125	207	3259	7	7	7	5	7	7	3	5	3	7	4	7	7	2	7	7	4
13.	м. Тернівка	5/119	196	3091	4	2	5	0	5	2	3	2	1	4	5	5	2	2	4	3	1
	Всього у містах:	447/8392	16891	198634	364	152	352	244	248	150	324	308	72	365	256	332	154	152	388	266	90
14.	Апостолівський р-н	28/327	600	5439	25	25	25	25	4	2	7	4	4	25	25	28	0	1	25	28	2
15.	Верхньодніпровський р-н	20/	496	4723	20	9	16	13	17	12	11	15	2	20	18	16	2	7	17	20	2
16.	Васильківський р-н	23/214	417	3003	3	3	11	6	9	3	12	3	1	10	6	12	1	2	14	4	1
17.	Дніпропетровський р-н	27/380	631	6549	9	5	13	8	12	3	9	14	0	10	9	16	1	1	15	11	2
18.	Криворізький р-н	23/241	455	3409	23	2	15	5	6	1	6	7	0	11	6	13	0	1	13	8	5
19.	Криничанський р-н	22/235	435	3199	15	0	13	1	6	0	5	16	0	8	0	14	1	2	9	10	0
20.	Магдалинівський р-н	29/268	465	3220	29	1	14	6	10	3	5	13	0	13	6	21	2	4	16	29	5
21.	Межівський р-н	18/162	281	2048	12	9	17	13	13	9	15	15	11	15	17	14	9	13	14	6	9
22.	Нікопольський р-н	22/244	469	3141	19	2	16	10	8	3	7	19	7	18	13	17	2	3	18	11	0
23.	Новомосковський р-н	41/403	772	6612	41	40	40	7	9	40	10	41	5	6	1	41	0	12	41	21	5
24.	Павлоградський р-н	15/165	269	2407	4	5	9	15	15	12	7	7	3	15	9	4	7	2	8	5	3
25.	Петриківський р-н	12/134	245	2150	12	3	9	5	7	3	4	7	1	7	8	10	2	1	5	0	0
26.	Петропавлівський р-н	18/193	368	2759	0	1	6	3	4	1	4	6	0	7	7	6	1	1	5	4	1
27.	Покровський р-н	17/214	422	3429	15	8	15	10	14	12	13	14	1	16	11	12	9	5	13	13	4
28.	П'ятихатський р-н	32/303	598	4169	32	32	15	10	16	4	11	13	3	11	6	20	4	4	22	14	0
29.	Синельниківський р-н	27	454	3393	10	12	10	27	20	6	8	2	27	27	27	27	8	14	10	10	3
30.	Солонянський р-н	32	594	3706	32	4	16	9	19	2	6	3	17	20	18	22	6	1	27	22	3
31.	Софіївський р-н	20/201	371	2123	5	1	11	4	2	2	2	7	0	8	2	9	1	1	8	6	0
32.	Томаківський р-н	15/175	323	2483	15	0	8	1	15	1	0	4	0	10	4	6	0	2	8	15	0
33.	Царичанський р-н	17/	298	2407	17	8	13	8	10	7	9	13	2	14	17	17	8	6	13	17	4
34.	Широківський р-н	19/189	323	2385	19	4	10	8	12	5	6	9	2	16	11	15	3	4	14	4	1
35.	Юр'ївський р-н	13/127	212	1368	10		11	5	7	2	6	7		12	4	10		1	8	3	2
	Всього у районах:	160/2001	3595	1258	155	69	109	72	115	41	61	72	52	134	100	138	39	38	123	104	13
	Всього в області:	607/10393	20486	199892	519	448	461	316	363	191	385	380	124	499	356	470	193	190	511	370	103
	По області у %:				85,50	73,80	75,94	52,05	59,80	31,46	63,42	62,60	20,42	82,20	58,64	77,42	31,79	31,30	84,18	60,95	16,96

ВЕЧІРНЯ ШКОЛА. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ

У чому ж специфіка «вечірки»? Чим ускладнюється робота адміністрації та педагогіки денної школи?

Проаналізуємо контингент вечірників.

Як відомо, в післявоєнний період вечірні школи давали середню освіту тим, хто не отримав її через війну. Сьогодні до вечірньої школи приходять значно молодші люди, ніж колись.

Життєві негаразди нині частіше призводять до сімейних, фінансових, психологічних травм чи проблем. Тому сучасні діти дорослішають значно швидше.

Для прикладу – у 10 класі однієї з вечірніх шкіл Дніпропетровська вчиться Володя, красивий і розумний юнак, мріє про вступ до вишу. У вечірній школі він з 15 років.

Чому? Відповідь самого Володі – батько у в'язниці, мати спилася. Ще є молодша сестра. Володя пішов працювати, щоб вижити і допомогти рідним.

Зрозуміло, що не від щасливого життя частина учнів із малозабезпечених і багатодітних сімей змушена покинути денну школу й іти заробляти гроші.

В числі контингенту учнів є підлітки, обділені увагою батьків, дорослих, з низьким рівнем розвитку пізнавальних здібностей, які часто переконані у власній нездатності до навчання. Нерідко ці учні мають різні хвороби, що служать додатковим фактором їх невдач у навчанні.

Є серед молоді учні, які не володіють елементарними навичками навчальної праці, мають великі прогалини в знаннях, у них недостатньо розвинута мова, низький рівень базових знань, занижена мотивація до навчання. Вся їхня соціалізація – це двір, компанія, молодіжні «тусовки».

Серед учнів також є ув'язнені, до яких вчителі приїжджають за спеціальним розкладом.

Практика свідчить, що у важких життєвих ситуаціях вечірня школа виконує важливу соціальну роль – психологічну реабілітацію молоді, сприяє її виходу із скрутного становища і забезпечує можливість здобуття загальної середньої освіти без відриву від виробництва.

Чому вечірня школа? Чому до неї йде молодь, соціально не захищена?

По-перше, сьогодні вечірня школа адаптується до сучасних соціальних умов і є альтернативою денній школі, але не за метою освіти, а за соціально-психологічними, педагогічними аспектами організації навчально-виховного процесу.

Сприяє цьому нормативно-правова база. Функціонує вечірня школа відповідно до Положення про вечірню (змінну) школу, Наказу від 21 вересня 2011 року № 1093 Про внесення змін до Положення про вечірню (змінну) школу, Положення про загальноосвітній навчальний заклад.

Лише у вечірній школі формуються різновікові класи (від 13 до 37 і більше); створюються умови для отримання освіти за різними формами навчання: очною, очно-заочною, заочною, індивідуальною, дистанційною; шляхом екстернату.

Відповідно навчальні плани і програми вечірніх шкіл відрізняються від денних. Це зумовлено формою навчання (очна, заочна), його тривалістю (три роки в старших класах вечірньої школи – 10, 11, 12 – замість двох), віковими особливостями учнів, характером і режимом їх роботи.

Тому виникає гостра проблема в адаптації навчальних програм відповідно до вимог Типових навчальних планів.

Порівняно з денними школами, навчальна програма вечірніх є спрощеною щодо кількості навчальних предметів, а це дає можливість для прискореного виконання навчальної програми та здачі державної підсумкової атестації.

Не менш складна робота адміністрації вечірньої школи при складанні розкладу уроків. Враховуються всі фактори: різновікові класи, паралельне навчання і в іншому навчальному закладі,

Вечірня школа... В основному на цей тип навчального закладу реагують або зневажливо усмішкою або запитанням: «А хіба ще є такі школи?».

А й насправді, чому ці школи залишилися функціонувати?

Адже на початку III тисячоліття, в часи глобалізації інформаційних технологій, в умовах децентралізації місцевої влади, формування нового типу самоврядування, врахування вартості навчання учня для надання якісних освітніх послуг здійснюється оптимізація мережі загальноосвітніх шкіл. Вечірні школи закривають, як в Криничанському районі, або приєднують до денних шкіл, як в Нікополі та Верхньодніпровському районах.

Справді, можна навчатися і в складі денної школи. Але ж є чимало людей, які мають можливість навчатися тільки ввечері.

праця на виробництві в різний час (і вдень чи вночі, тижнями), перебування у місцях позбавлення волі.

Що треба зробити вчителям вечірніх шкіл?

Необхідно поряд з традиційними створювати інноваційні форми навчання, які засобами реабілітаційної педагогіки забезпечували б учнівській молоді соціальний захист і адаптацію у сучасних ринкових умовах.

Перш за все – надати індивідуальну допомогу учням, підтримати психологічно, проявити повагу і довіру, внести корективи в заходи щодо подолання відхилен в інтелектуальному, моральному і фізичному розвитку, пробудити зацікавленість до знань, оптимізувати потенційні можливості.

А ще ж є категорія учнів, які стоять на профілактичному обліку. Робота з такими учнями повинна плануватися для кожного індивідуально та спільно із соціально-психологічною службою, батьками, правоохоронцями, правоохоронцями, психологами.

Скільки треба зусиль учителів, щоб виявити і взяти на облік учнів групи ризику, із неблагонадійних сімей, із житлово-побутових умов проживання, соціального оточення; попередити пропуски уроків, замінити бездіяльність на участь у житті школи. Для цього необхідно постійно проводити заходи зі Службою у справах дітей, Центром соціальної допомоги сім'ї і дітям, Дитячою кімнатною профілактикою правопорушень при відділі внутрішніх справ для залучення учнів, які не відвідували денні школи і були переведені у вечірню школу.

Як стверджують науковці, це свого роду психолого-педагогічна реабілітація підлітків, які мають труднощі в соціальній і шкільній адаптації, та надання їм своєчасної допомоги (педагогічної, соціальної, правової), гарантування навчання, яке того вимагає час і Конституція.

Чому може навчити молодь вечірня школа?

Дорослі прагнуть, щоб навчання відповідало їхнім потребам на даний період, тобто, знання – для розв'язання професійних і життєвих проблем, набуття життєвої компетентності: правової, соціальної, екологічної, технологічної.

Наразі досить актуальні слова Павла Блонського: «Завдання школи – навчити жити, наша школа – школа життя. Ми повинні виховувати людину, здатну створити своє власне життя, здатну до самовизначення».

Як бачимо, різнорівневий учнівський контингент потребує від учителя нетрадиційних підходів в організації їх навчання. А саме: навчити молоду людину самостійно шукати потрібну для виконання навчальних завдань інформацію і творчо її опрацювати, планувати свою працю, шукати шляхи власного розвитку, самоорганізації, відповідальності, комунікабельності, використати набуті знання як у професійній, так і в суспільно-політичній діяльності.

Учителі вечірніх реалізують пораду В. Сухомлинського: «До кожного учня необхідно підійти, побачити його труднощі, кожному необхідно запропонувати тільки йому призначене завдання».

Отже, характерною рисою сучасної вечірньої школи є переорієнтація на методологію особистісно орієнтовано-

го навчання, створення нових освітніх технологій, спрямованих на особистий розвиток. Інноваційне навчання, на відміну від традиційного, спрямоване не на навчальний предмет і подання учневі певної суми знань, а, перш за все – на інтелектуальний розвиток особистості учня. Переорієнтація в освіті на методологію особистісно орієнтованого навчання є природним результатом тих змін, які відбуваються в Україні та й у всьому світі.

А скільки проблем із забезпечення різновікового контингенту підручниками, призначених для денних шкіл, адаптацією їх змісту до навчальних програм... Перелічені особливості специфіки вечірніх шкіл свідчать про значне переваження колективів денних шкіл і не завжди виправдане їх об'єднання.

Інноваційні процеси вимагають змін в управлінні школою. За твердженням науковців, сучасний керівник як стратег повинен відійти від стереотипів і знайти нетрадиційні шляхи розв'язання поставлених перед школою завдань.

Тому проведені у поточному навчальному році на базі ДОППО обласні семінари, засідання «круглих столів», методичні наради спрямовувалися на виявлення рівня інноваційного розвитку сучасної вечірньої школи в Дніпропетровській області, науково-методичного забезпечення з питань управлінської діяльності. Так під час засідання «круглого столу» за темою: «Нова освітня парадигма – основа стратегії розвитку сучасної вечірньої школи: стан, проблеми, перспективи» – директор комунального закладу «Вечірня (змінна) середня загальноосвітня школа № 31» Дніпропетровської міської ради В.Д. Винничук презентував діяльність вечірньої школи як навчального закладу освіти сучасного типу. Впроваджується інноваційна модель управління навчальним закладом через ділове партнерство, взаємодію з учителями, учнями, батьками і громадськістю. В контексті нової парадигми освіти визначено стратегію розвитку навчального закладу, спрямовану на забезпечення випереджальної функції вечірньої школи.

На основі педагогічного моніторингу розроблено науково-методичний проект професійного зростання вчителів, розкриття їхнього творчого потенціалу, формування інформаційної культури. Навчально-виховний процес здійснюється відповідно до розробленої учителями науково-методичної проблеми: «Соціально-педагогічна адаптація і психологічна реабілітація підлітків і дорослих вечірньої школи». Впроваджується очно-заочне, дистанційне навчання. Оновлено зміст і структуру учнівського самоврядування.

Щорічно в школі навчається до 300 учнів. Серед них третина – сироти і діти, позбавлені батьківського піклування. Є й такі, які фактично були викинуті на вулицю з денної школи. Навчаються в школі дівчата, які в 14-15 років стали мамами. За рейтингом вечірня школа № 31 посіла III-є місце серед шкіл Дніпропетровська.

Тему «Науково-методичні аспекти формування нової світоглядної позиції, професійної компетентності вчителів вечірньої школи в умовах дії випереджальної освіти» змістовно розкрила завідувач методичним центром управління освіти і науки

Дніпродзержинської міської ради В.А. Ващенко. Сформована сучасна система теоретичної, науково-методичної підготовки учителів до роботи в інноваційному режимі. Проводяться педагогічні читання, «круглі столи», творчі звіти, психолого-педагогічні консилиуми, предметні тижні, методичні фестивалі, конкурси педагогічної майстерності, методичні турніри, ярмарки педагогічної творчості, фестивалі педагогічних ідей і знахідок, панорами методичних новинок.

Вживаючи слово «менеджер», освітня ототожнюють його з образом керівника нового покоління, який використовує у своїй роботі сучасні гуманні методи управління. Саме так характеризують учителів діяльність І.І. Третяк, директора СЗШ № 31 з класами вечірньої форми навчання Дніпродзержинська.

Спільно із заступником з навчально-виховної роботи І.Л. Малюк у школі створена інноваційна модель науково-методичної підготовки вчителів, залучення їх до освоєння нових і створення власних технологій навчання і виховання учнів.

У навчально-виховному процесі застосовуються нестандартні педагогічні технології, інноваційні форми і методи навчання: модульно-розвивальні, інтерактивні, проектні, інформаційні технології, проводиться пошуково-дослідницька робота. Створено умови для повноцінного забезпечення середньої освіти працюючої молоді.

Під час проведення семінару за темою: «Науково-методичний супровід інноваційних процесів у вечірній школі: управлінський аспект» фахівцем методичного центру управління освіти Нікопольської міської ради О.О. Полозок, директор вечірньої школи Нікополя А.О. Сизонова представила програму щодо впровадження нормативно-правового, організаційно-управлінського та соціально-психологічного забезпечення шкільних інновацій. Складовими функціями управління визначено: посилення уваги до особистості вчителя, довіра до нього, формування інформаційної культури учасників навчально-виховного процесу; оснащення школи сучасними інформаційними засобами, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес.

Навчання здійснюється на основі моніторингу розвитку особистості учнів з урахуванням андрагогічного підходу, творчої взаємодії учителя й учня під час уроків, надання пріоритету самостійній підготовці молоді. Для прикладу: перехід від звичайних консультацій до інтерактивних, проведення підготовлених самостійно або під керівництвом вчителя презентацій учнів, коротких тестів на 5-10 хвилин, організації дискусій на основі власних самостійних напрацювань, а не просто «опитування» за вивченим матеріалом, використання мультимедійних засобів у процесі навчання.

Педагогічний колектив школи пишеться тим, що серед випускників є переможці обласного турніру з боксу, художнього конкурсу «Нікополь мій», краєзнавчого конкурсу «Край п'яти Січей», «Захистимо землю», конкурсу на кращий твір про визволителів Другої світової війни.

Отже, керівники вечірніх шкіл області за своїми професійними

якостями відповідають вимогам часу, відходять від стереотипів і визначають нетрадиційні шляхи розв'язання поставлених перед школою завдань, спрямовують педагогічні колективи на інноваційний професійний розвиток заради надання молоді якісної освіти.

Стосовно нинішнього реформування середньої освіти, то керівники вечірніх шкіл мають враховувати Нову концепцію розвитку освіти, згідно з якою старша школа має стати профільною.

Слід врахувати неодноразове попередження про надання школам статусу профільного спрямування з урахуванням потреб сучасної молоді: експериментальна, профільна, поглиблена, школи здоров'я, волонтерство, дослідно-експериментальна.

Згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 431 Положення про екстернат у загальноосвітніх навчальних закладах нині актуальною є проблема надання освітніх послуг частині молоді шляхом навчання через екстернат. **Екстернатна форма навчання** передбачає самостійне вивчення навчальних дисциплін освітньої або професійно-освітньої програми, складання підсумкових контрольних заліків у навчальному закладі.

Альтернативною формою отримання знань, що набуває зараз широкого розповсюдження в Україні і в країнах Європи, є дистанційне навчання.

Дистанційне навчання – нова організація освітнього процесу, що ґрунтується на використанні як кращих традиційних методів навчання, так і нових інформаційних і телекомунікаційних технологій, а також на принципах самостійного навчання.

Процес навчання орієнтує учнів на творчий пошук інформації, вміння самостійно набувати необхідні знання і застосовувати їх у вирішенні практичних завдань із використанням сучасних технологій. Завдяки таким засобам дистанційного навчання, як електронні створюється нове навчальне середовище, що посилює мотивацію до навчання. Єдина умова при цьому – доступ до мережі Інтернет.

Керівники вечірніх шкіл мають подбати про універсальну підготовку вчителів – володіти сучасними педагогічними та інформаційними технологіями, бути психологічно готовим до роботи у новому навчально-пізнавальному середовищі.

Згідно з висновками вчених, зроблених в результаті проведення численних досліджень, інновації в управлінні школою сприймаються позитивно в понад 60 % випадків, негативно – 10-20 % та нейтрально – близько 30 %.

Від особистої позиції кожного вчителя та керівника закладу освіти, від рівня їхнього професіоналізму, від свідомого управління розвитком школи та процесом засвоєння нововведень, від творчої активності педагогів залежать якісні результати діяльності навчального закладу, а з огляду на це – і належного рівня розвитку освіти і суспільства в цілому.

**Майя НЕХОРОША,
методист навчально-методичного відділу
організаційно-педагогічних
заходів кафедри педагогіки
та психології**

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ І ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Сучасний цивілізований світ захлеснув вирій глобальних інформаційних, технічних, соціальних, політичних змін. Темпи і масштаби цих змін несумісні з попередніми історичними епохами. Інформаційна революція зробила світ більш доступним і прозорим. Інформаційні ресурси стають зрозумілими не лише дорослим, а й дітям. Діти швидко опановують різні технічні досягнення; економічні, фінансові і політичні інновації. Епіцентр життєвих цінностей зміщується в майбутнє. Це потребує нових моделей освіти. Реальність сучасного життя ставить людину в невизначену ситуацію, коли немає і не може бути готового рішення, прийнятого на основі засвоєних готових знань, умінь і навичок. Сучасна людина повинна вирішувати кожну життєву ситуацію як творчу, самостійно приймати рішення і нести за них відповідальність. Особистість приречена на життєтворчість. Але готовність до творчості і відповідальності не виникає самі по собі, а складається в умовах активної соціалізації особистості. Тому соціалізація – є обов'язковою складовою педагогічної реальності.

Зміст процесу соціалізації визначається тими завданнями, які суспільство ставить перед громадянином:

- оволодіти ролями чоловіка і жінки (статеворольова соціалізація);
- навчитися і мати бажання компетентно брати участь в діяльності (професійна соціалізація);
- створити міцну сім'ю (сімейна соціалізація);
- бути законослухняним громадянином (політична соціалізація);
- розвинути всі свої природні якості самореалізуватися (особистісна соціалізація).

Школа є одним з основних агентів соціалізації. Саме вона є моделлю нашого суспільства, саме в школі проходить засвоєння основних соціальних цінностей, норм, зразків поведінки і життя. В той же час, саме фактор соціалізації (успішна адаптація учня) активно впливає на успішність дитини в навчанні і розвитку.

Адаптація першокласників – найважливіше завдання початкової школи. Навчання – провідний вид діяльності, найважливіший обов'язок і серйозна праця. На школяра впливає і новий незнайомий колектив, в якому він буде жити цілих 11 років. Діти до кінця не розуміють – навіщо потрібно вчитися, та й до того ж це важка праця, яка потребує вольових зусиль, організованості, мобілізації уваги, активності. А якщо діти не звикли до таких зусиль, вони швидко втомлюються, розчаровуються, негативно сприймають процес навчання. Для того, щоб це не трапилось й адаптація проходила успішно, вчитель повинен переконати учнів у тому, що навчання не свято, а наполеглива робота, але робота цікава і необхідна. Важливо, щоб сама організація навчальної діяльності доводила слова вчителя. Наступним важливим моментом в адаптації першокласників є схвалення вчителем кожного успіху дитини в навчанні, щонайменшого руху вперед. Тоді діти відчувають гордість, бажання працювати ще краще, бо вчитель для дітей в цьому віці – найбільший авторитет, а його ставлення – передумова успішної адаптації.

Взагалі успішна навчальна діяльність не тільки сприяє адаптації учнів, вона стимулює весь розвиток психічних процесів (сприйняття, увагу, пам'ять, мислення, мову, уяву) тим самим, з початку готує учня до більш інтенсивного навчання в середньому віці. Успішне навчання в молодшому віці – передумова успішної адаптації в середньому.

Податливість малюків, навіюваність, довірливість, схильність до наслідування авторитету, яким є вчитель, створює умови для розвитку високоморальної особистості. Основи моральної поведінки, діяльності і стосунків закладаються саме в початковій школі вчителем і шкільним середовищем.

Великі можливості в соціалізації (адаптації) малюків має діяльність в колективі і для колективу. Саме через класний колектив діти отримують перші навички суспільного досвіду (узгодженість дій, поведінки, спілкування, відповідальності, взаємодопомоги і взаєморозуміння...), мають змогу розвивати соціальні якості.

До адаптації прагне все живе, і людина – також. Адаптація забезпечує комфорт, рівновагу, знімає стреси. Але фактори й умови, які сприяють адаптації у людей, різні. Для одних, для того, щоб відчувати єдиний рівновагу, необхідно бути «як усі»; у інших гармонізація настає лише тоді, коли людина перебуває у ролі лідера; у третіх, головне – подолати перешкоди, у четвертих – зробити все, щоб його не помітили. Одні в асоціальних умовах швидко змиряються, другі – адаптуються, треті – борються.

Грунтовно про вікові особливості дітей, їх вплив на розвиток написано Д.Б. Ельконіним. Саме йому належить періодизація дитинства, в основу якої покладена ідея провідної діяльності. У молодшого підлітка це інтимно-особистісна діяльність, спілкування.

Спілкування і діяльність в колективі однолітків допомагають вирішити психологічні, особистісні проблеми учнів цього перехідного віку. Одноліткі є своєрідною школою життєвого досвіду, який не можуть забезпечити ні вчителі, ні батьки. Комунікація є важливим каналом молодіжної інформації, специфічної субкультури. Через спілкування і взаємодію підлітків відпрацьовуються навички соціальної взаємодії, соціальних ролей, розширюється уява про себе. Включення в спільноту однолітків розширює критерії самооцінки, забезпечує певний емоційний настрій, полегшує автономізацію від дорослих і добре ставлення товаришів. Перехід від однієї провідної діяльності до іншої таїть в собі негативні наслідки.

Потреба в самоствердженні і почуття дорослості – найголовніші для учнів цього віку. Ці прояви можуть бути як позитивними (досягнення в навчанні, спорті, мистецтві, корисних справах...), нейтральними (бравата фізичною силою, положенням і стат-

ками батьків, гарними дорожочними речами і технікою), так і негативними (грубість, хамство, паління, вживання алкоголю, крадіжки...). Змінилось суспільство, змінились критерії і цінності, що також вплинуло на підлітків не найкращим чином. Духовними наставниками стали однолітки, Інтернет, «бойовики», теледіви і телегерої. Діти не відчувають розуміння, повагу дорослих, власну цінність для оточуючих, відсутні умови для включення підлітків в серйозні громадські справи. І починається **дезадаптація**:

1. Підліток не може знайти своє місце серед товаришів.
2. Підліток знаходить своє місце серед товаришів, але оточення негативно впливає на нього.
3. Підліток відходить від сім'ї, втрачає інтерес до навчання. І як наслідок – низка конфліктів.

Про що треба пам'ятати і як треба діяти:

1. Деадаптація не є обов'язковим супутником підліткового віку, а залежить від шляхів розвитку, вікових особливостей.
2. Підлітковий вік найбільш вразливий дезадаптаційним впливам як внутрішнім, так і зовнішнім.
3. Підліткову дезадаптацію легше попередити, ніж потім виправляти.

Ефективна робота з дезадаптованими підлітками має 2 блоки: профілактичний і корекційно-розвивальний. Мета профілактичної роботи – створити «моральний імунітет» у школярів, розвинути стійкість до негативних явищ. Профілактична робота проводиться з усіма категоріями учнів, незалежно від наявності чи відсутності дезадаптації. Реабілітаційна робота має іншу мету. Вона пов'язана з виправленням або блокуванням моральних, пізнавальних, вольових та інших недоліків особистості, «повернення» особистості до нормальної діяльності і поведінки. Ця робота має камерний, диференційований характер.

Для того, щоб профілактично-корекційна робота була ефективною, треба вивчати і діагностувати не тільки учнів, а й вчителів і батьків, які з ними взаємодіють. Це обов'язкова умова успішної роботи.

«Супутніми» стимулами, які допоможуть закріпити корекційні результати є:

- орієнтація на позитивне в особистості;
- створення ситуації успіху в діяльності;
- допомога в самодіагностиці та самореалізації;
- розширення діапазону можливостей;

- виховання впевненості в собі;
- руйнування старих і створення нових стереотипів поведінки;
- підвищення самооцінки (якщо вона негативна);
- звернення не тільки до розуму, але й до почуттів.

Соціалізація і адаптація старшокласника пов'язані з провідним видом діяльності. А вона – навчально-професійна. Направленість особистості старшокласників цих років – свідомий вибір майбутньої професії, перевірка себе на здатність і успішність в майбутньому, певна картина світу. Старшокласники вже накопичили певний досвід і знання, але цього ще недостатньо для здійснення самовизначення. Стратегія педагогічного колективу в цій роботі відома: інформаційно-просвітницька, діагностична, консультативна; тренінги, а також робота з батьками. Консультативна, тренінгова і робота з батьками буде залежати від результатів діагностичної роботи.

Що кінце потрібно знати про себе учню (вчителю і батькам):

- рівень сформованості знань про його майбутню професію;
- рівень знань про свої можливості до цієї професії і вимоги до неї;
- стійкість вибору професії;
- фактори впливу на вибір;
- знання учнем потреби економіки і ринку праці в цій професії;
- переваги у виборі професії – задоволення, власне зростання, матеріальне благополуччя.

Отримані діагностичні результати дають підстави для корекційної роботи і певних висновків про рівень соціалізації учня (сформованість соціального мислення, соціально-орієнтованої діяльності, соціальної позиції «Я в суспільстві», створення спеціальних програм супроводу соціалізації старшокласників, в яких прогностується успішне входження старшокласників в доросле життя. За яких умов можлива успішна соціалізація учнів:

- збереження психологічного здоров'я учнів;
  - емоційна комфортність у класі і школі;
  - створення умов для індивідуалізації;
  - забезпечення взаємодії педагогів і батьків;
  - партнерство, співпраця, взаємодопомога.
- Критерії успішної соціалізації учнів:
- засвоєння соціально-побутових, моральних, соціокультурних норм і цінностей;
  - висока активність, допитливість до світу та бажання і вміння його перетворювати;
  - цілісна Я-концепція і діяльність;
  - розвиток механізмів адаптації, відсутність агресії, тривожності, імпульсивності;
  - соціальна ідентичність, неповторність, незалежність, самостійність, творчість.

Важливим для соціалізації та інтеграції в доросле життя є життя шкільне. Воно, безумовно, повинно бути активним. Цю активність забезпечує участь школярів в сучасних дитячих та юнацьких організаціях, самоврядуванні, колективних творчих справах, пошукових, проектній, науковій, клубній, шефській, волонтерській діяльності. Потрібна готовність до громадянської активності, без якої неможливий розвиток демократії у нашій молодій державі.

Вікторія КРОТЕНКО, старший викладач кафедри педагогіки та психології

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ПОКЛИК ЧАСУ

Автори концепції зазначають, що в основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації. Найважливішим завданням національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави та нації.

В усі часи основою духовної єдності народу будь-якої держави був і залишається **патріотизм**. Від рівня усвідомлення усіма громадянами патріотичної ідеї залежить соціальна злагода, єдність суспільства і стабільність держави. Саме цим і обумовлюється важливість створення ефективної системи патріотичного виховання.

Патріотизм в українському суспільстві – це відданість і любов до своєї Вітчизни, до свого народу, громадянська відповідальність і мужність, суспільна ініціативність й активність, готовність трудитися для розвитку Батьківщини.

У геніальній творчості Т.Г. Шевченка прославляється й утворюється тип українця – патріота, який керується у своїх діях і вчинках ідейними цінностями «Борітеся – поборете! Вам Бог помагає!», «Свою Україну любіть. Любіть її во время люте»...

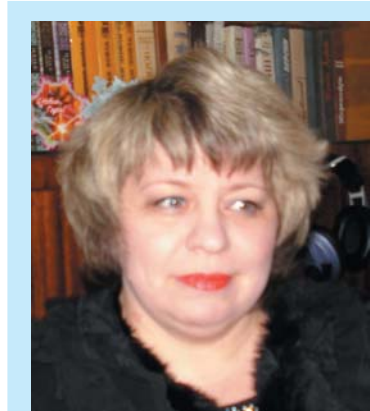
Національно-патріотичні цінності надають життю високого покликання, змісту і смислу, трансформуються в дії та вчинки, надихають на героїчні звершення, зміцнення Української держави.

Патріотизм як загальна і невід'ємна частина національної самосвідомості громадян має і повинен стати основою згуртування суспільства, відродження його духовно-моральних засад. **Вирішення цього завдання забезпечує національно-патріотичне виховання, яке передбачає створення умов для формування патріотичних якостей особистості.**

Сутність і особливості патріотизму

Патріотизм – надзвичайно складне явище духовного життя людини і спільноти, яке відображається в особистій та суспільній свідомості, об'єднуючи людей і виступаючи вирішальним чинником усвідомлення особистістю загально-людських цінностей.

Систему національно-патріотичного виховання в сучасних умовах ми розглядаємо як базову складову педагогічного процесу, що має своєю метою: формування почуття любові до своєї Батьківщини; дбайливого ставлення до рідної мови, культури, традицій; розвиток націо-

нальної свідомості, гідності, почуття гордості за приналежність до українського народу; формування відповідальності за долю свого народу, потреби зробити свій вчинок у служіння Батьківщині, розвиток інтересу до міжнародного спілкування, потреби в дружбі між народами; становлення волі, прагнення до суспільно-політичної активності, патріотичної діяльності, праці на благо Батьківщини.

Видатний педагог В.О. Сухомлинський визначав, що патріотизм – «серцевина людини», основа її активної позиції. Тож, **можна зробити висновок – національно-патріотичне виховання в сучасній школі повинно бути стрижнем, основою педагогічного процесу, здійснюючи благотворний вплив на всі інші його види та напрями.**

Структура патріотичної свідомості

Спробуймо розібратися тепер з улаштуванням самої будови національно-патріотичного виховання.

Психологи зазвичай виділяють у свідомості три компоненти: знання, відносини, діяльність. Таку трикомпонентність доцільно застосовувати до опису структури патріотичної свідомості.

Перший компонент – пізнання фактів культури, історії, що сприймаються людиною як власні (мовою «внутрішнього голосу» це звучить фразою «Я знаю, що це наше, моє»).

Другий компонент (системотворчий) – позитивне **ставлення** до певних «наших» фактів історії і культури («Я пишаюсь, схвалюю...»). Це і є саме те, що зазвичай називають почуттям патріотизму.

Третій компонент – діяльність. Це готовність, бажання брати участь в діяльності з питань розвитку культури, життя в Україні (позиція «Я готовий, хочу діяти для блага своєї країни»).

Шановні колеги! Головний виховний пріоритет нового 2015-2016 навчального року – національно-патріотичне виховання. Загальні положення виховної роботи з цього напрямку викладені в Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Конкретні шляхи, зміст, форми виховної діяльності визначені Методичними рекомендаціями щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах і Заходами щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді (документи затверджені наказом Міністерства освіти і науки України № 641 від 16.06.2015).

Напрямки національно-патріотичного виховання

Патріотизм особистості формується у традиційних і нових видах діяльності. Це :

- **Громадянське виховання:**
  - шанування рідної української мови і рідного краю та його історії;
  - формування поваги до Конституції України та символів держави;
  - активізація руху за збереження і примноження традицій українського народу «Моя земля – земля моїх батьків»;
  - діяльність дитячо-юнацьких громадських організацій, розвиток учнівського самоврядування;
  - виховання правової культури, забезпечення прав людини.

• Родинно-сімейне виховання:

- реалізація програми «Українська сім'я» і підвищення рівня духовних і моральних цінностей родини, запобігання конфліктних ситуацій; профілактика насильства в сім'ї;
- проведення свят щодо шанування сімей;
- активізація роботи батьківського всеобучу.

• Трудове виховання:

- сприяння організації та діяльності учнівських виробничих бригад, трудових об'єднань;
- проведення профорієнтаційної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах.

• Художньо-естетичне та моральне виховання:

- популяризація кращих зразків класичної та сучасної української культури;
- проведення свят народної творчості, оглядів і конкурсів за жанрами і видами самодіяльного мистецтва;
- проведення заходів, спрямованих на підвищення пріоритету загальнолюдських цінностей, виховання морально-етичних засад поведінки і світогляду учнів.

• Екологічне виховання:

- залучення учнів до участі в екологічних проєктах, природоохоронних заходах;
- формування здорового способу життя;
- проведення спортивних змагань, розвиток туризму;
- поширення мережі дитячих об'єднань «Юний пожежник»,

«Юний інспектор дорожнього руху»;

– пропагування кращого досвіду фізичного виховання.

• Превентивне виховання:

- здійснювати заходи щодо профілактики дитячої бездоглядності та правопорушень, правової і психологічної підтримки дітей, які потрапили в складні соціальні умови;
- проведення широкомасштабні інформаційних кампаній для запобігання протиправній поведінці, наркоманії, алкоголізму, захворюваності на ВІЛ/СНІД і хвороби, що передаються статевим шляхом;
- науково-методична підтримка організації виховної роботи в оздоровчих закладах літнього відпочинку, в канікулярний час з метою соціальної адаптації учнів.

Дієві форми зростання патріотичного почуття дитини

Патріотизм – це усвідомлення особливої значущості своїх коренів, своєї вітчизни. Справжній патріотизм пов'язаний зі здатністю любити – рідну мову, свою культуру, свою домівку і свою країну.

При цьому головною виступає здатність любити тих людей, які поруч з тобою живуть у цьому світі.

З чого складається **почуття патріотизму**? Це глибинне прийняття країни, почуття своєї причетності до позитивного в житті країни (своїми справами, історією своєї рідні, школи тощо).

Дієвими формами зростання патріотичного почуття дитини є: **у початкових класах – застосування цікавих бесід, пояснень, розповідей, в процесі проведення яких діти пізнають**

поняття «мала батьківщина», «Українська держава», «Національні символи», «Державна символіка». Учні збагачуються духовними цінностями під час знайомства з фольклором, творами українських письменників. Діти мають знати доступні їхньому віку українські пісні, казки;

в учнів середніх класів формується глибоке усвідомлення основних етапів історії українського народу, система знань про походження й шляхи розвитку мови й культури через такі форми:

- «Сторінками народного календаря» – театралізовано-пізнавальна програма про звичай і традиції українців, пов'язані з природою рідного краю;
- «Веде життєпис України від древніх українських міст» – заочна подорож по історичних місцях України;
- свято українського костюма;
- «Художники України» – мистецький усний журнал;
- «Ремесла нашого краю» – майстер-класи.

* **Виховання духовних потреб учнів:**

уроки «Основи християнської етики», виховні години «Без любові немає життя», «Роби добро людям», «Добром врятується земля», тренінги духовного зростання «Промені духовності», конкурс рефератів «Духовні скарби народу», учнівські конференції «Через духовність – до мого майбуття», «Духовність – універсальний творчий ресурс XXI століття».

Для учнів старших класів велике значення має усвідомлення того, що філософія та ідеологія патріотизму культивують розмаїтість національних культур, відданість інтересам рідного народу, толерантність до представників іншої національності. Реалізувати ці виховні завдання доцільно через усні журнали, дискусії, конференції на теми «Людина, патріотизм і суспільство», «Заповіти наших предків і патріо-

організація праці); 5) об'єднання, союз, засновані для досягнення спільної мети» [4]. Лінгвістичне значення терміну в словниках *організація роботи* розглядається у кількох значеннях: 1) елемент структури роботи; 2) вид діяльності; 3) ступінь внутрішньої упорядкованості, погодженості, узгодження частин цілого.

Зазначимо, що проблема організації будь-якої роботи в науковій літературі розглядається як одна із *функцій управління і процес налагодження, впорядкування, приведення чогось в систему*. Процесуальний підхід до пояснення організації роботи заклад французький учений А. Файоль, згідно з яким *організація* розглядається як процес, як серія безперервних взаємопов'язаних дій, що забезпечують успіх функціонування закладу. Сукупність цих дій (які називаються організаційними функціями і які самі по собі теж є окремими процесами) і складає сутність процесу організації. За словами А. Файоля: «організація – одна із функцій управління, що визначається у плануванні, керуванні, контролі, розпорядженні, координації тощо» [5].

Аналіз проблем організації методичної роботи в закладах освіти доводить, що дослідження здійснюється у різних напрямках. До них можна віднести **дослідження, які спрямовані на впровадження**: а) державних стандартів освіти для різного її рівня (дошкільна, загальна середня, професійно-технічна, вища і післядипломна); б) нових інформаційних технологій в навчально-виховний процес; в) сучасних методів і засобів інформаційно-телекомунікаційного забезпечення та їх функціонування; г) передового педагогічного досвіду; д) наукових досліджень з розвитку педагогічної майстерності та інші.

Організація методичної роботи у визначених напрямках має низку *суттєвих характеристик*: а) результативність перетворення загальних вимог, визначених у стандартах освіти, в ефективну педагогічну діяльність; б) залежність методичної роботи від матеріально-технічної, бібліотечно-інформаційної забезпеченості закладів освіти; в) розподіл службових обов'язків з питань організації методичної роботи.

Щодо зарубіжних досліджень проблеми організації методичної роботи, то цей напрямок в діяльності навчального закладу розглядається в рамках *педагогічного менеджменту* [7; 8; 9]. У вітчизняних дослідженнях найбільш розгорнутою у соціалістичний період була проблема організації методичної роботи, яка розглядалася через об'єднання вчителів з метою засвоєння методики вчителів-новаторів [1; 3]. Сьогодні, у зв'язку зі зміною парадигми соціально-економічного розвитку, відбувається «зсув» організації методичної роботи у сферу об'єднання педагогічного колективу з метою розвитку творчого потенціалу особистості педагога. Отже, організація методичної роботи в закладах осві-

ти складає *самостійну організацію, спрямованість якої визначається у формуванні та розвитку педагогічної культури*.

Проаналізувавши зарубіжний і вітчизняний досвід з проблеми організації методичної роботи у закладах освіти, проведемо порівняльний аналіз цього напрямку на Заході та в Україні, виділивши в ньому особливості для виявлення переваг в її організації.

Дослідження цієї проблеми в зарубіжній літературі засвідчило, що існує різноманітність її представлення. Це, насамперед, вирішення таких проблем: а) здійснення заходів, що пов'язані із розробкою *місії методичної допомоги викладачам* (як самостійної системи, що має основні цілі, завдання та цінності); б) *вивчення технологій методики навчання* (врахування найбільш важливих психологічних чинників, що сприяють успішному навчанню дітей (розробка моделей та етапів їх впровадження). Сюди ж відносяться проблеми, які стосуються визначення умов щодо: а) забезпечення *стратегічного управління* методичною роботою в освітніх організаціях; б) врахування особливостей соціального запиту на спрямованість педагогічної діяльності; в) упровадження новачій у навчально-виховний процес.

Особливу увагу привертать праці вчених, в яких представлені розробки психолого-педагогічних моделей підготовленості викладача до педагогічної праці з урахуванням нових, сучасних вимог. У цих дослідженнях особлива увага приділена проблемі підвищення рівня професійної діяльності педагога («*Організація управління і педагогічна психологія*»). Першість у цій галузі тримають голландські вчені, які зробили суттєвий внесок у розвиток цієї організації [9]. Зазначимо, що її діяльність та результати широко представлені у періодичних виданнях. Лише видавництво «Sage Publications» видає 23 журнали з напрямку «Управління і організаційні науки», серед яких варто виділити такі: «Управлінське навчання» («Management Learning»), «Групи і організаційний менеджмент» (Group and Organization Management), «Групи і організаційні студії» («Group and Organizational Studies»), «Журнал організаційної поведінки» («Journal of Organizational Behavior») тощо.

Аналіз джерел показує, що і в зарубіжній, і у вітчизняній науці існують *термінологічні та теоретичні відмінності* з проблеми розвитку методичного забезпечення викладачів [3]. У Західній Європі і США існує напрямок, який здійснює роботу з *управління та упорядкування післядипломної освіти викладачів*. У літературі представлена різноманітність термінів у позначенні методичної роботи з викладачами. У США – «організаційна психологія і педагогіка» («Organizational Psychology and Pedagogical»). Окрім того, для відображення зазначеного напрямку використовуються й інші терміни: а) «психологія професії»

(«Occupational Psychology») вживаний у Великобританії; б) «психологічне здоров'я вчителя» («Occupational Health Psychology teacher») – у Голландії та Фінляндії; в) «методика викладання дисциплін» («Methods of Production Discipline») найбільше поширений в Італії, Франції, Німеччині [5; 6; 8].

Незважаючи на різноманітність термінів підвищення педагогічної культури вчителів, методична робота вважається важливою складовою у навчальних закладах у США і Європі. В її організації обов'язково використовують *локальні документи* навчального закладу з урахуванням потреб викладача, на основі яких будується методична робота [10].

Розгляд питання про зміст сучасної методичної роботи в закладах освіти, що здійснюється зарубіжними вченими, дає нам можливість визначити новий теоретичний підхід до введення змін в освітню діяльність викладача. Ці зміни тісно пов'язані з дослідженнями психологічних особливостей стилів управління навчанням і формуванням педагогічної команди, яка володіє прийомом та технологіями спільного вирішення проблем. Розглянемо більш детально цей аспект.

Одним із суттєвих факторів, який визначається зарубіжними вченими, є *фактор централізації на особистість*. Тому одним із провідних напрямків є дослідження особистості педагога з погляду розвитку його потенціалу. Групою науковців у США була створена унікальна методика, що має назву «Розвиток творчого потенціалу особистості» («Person-centre approach» – («РСА»). Центрований підхід до особистості виступає головною ланкою в моделі «РСА», а рольові ігри виконують основну функцію впровадження цієї методики.

Д. Лепо в роботі «Організаційна поведінка і процеси прийняття рішень» («Organizational Behavior and Human Decision Processes») [7] розкриває організацію проведення ігрових заходів у формуванні нових рольових позицій, що відзначаються гнучкістю використання різних стилів керівництва на основі принципів методики «РСА». Завдяки цьому методу створюється своєрідна «РСА-єдність» у навчальній ситуації. Автор стверджує, що викладач, пройшовши навчання за цією методикою, відчуває свою суверенність, необхідність і можливість вибрати оптимальні рішення у навчальному процесі, зберігаючи визначеність та самодостатність. Результат упровадження РСА, за висловом Д. Лепо, простежується у відкритті нових резервів творчого мислення та оптимізму. Особистість, яка пройшла цей тренінг, відчуває такі психологічні переживання, як впевненість, з одного боку, і продуктивну залежність у взаємодії з іншими учасниками, з іншого. Методику «РСА» викладачі вивчають на тематичних семінарах. Вона, методика, розвиває вміння роботи усвідомлений вибір продуктивного взаємозв'язку між співробітниками (керівник, викладач, бібліотекар, лаборант та інші), що сприяє

найвищій продуктивності і задоволеності своєю роботою [7].

Про підвищення професійного рівня викладачів США повідомляє Е. Медоус. Головний критерій їх професійності визначається у вмінні вчителя виступати *організатором навчально-виховного процесу*. Е. Медоус є автором програми «Управлінське навчання» («Management Learning»), зміст якої спрямований на підготовку викладачів-керівників. Програма складається із семи тематичних сесій, кожна з яких розрахована на дев'ять днів, а загальний час охоплює два роки. За цей період викладачі і керівники навчального закладу оволодівають усіма нюансами побудови оптимальних ділових стосунків у навчально-виховному процесі та методиками управління процесом навчання. Оскільки будь-яка діяльність реалізується через *ставлення*, запропонована Програма головною метою визначає формування у викладачів ділового стилю спілкування та продуктивної взаємодії. Е. Медоус стверджує, що впровадження Програми в освітні заклади сприяє досягненню найкращих результатів у педагогічній роботі вчителів.

Щодо історії розвитку організації методичної роботи в закладах освіти, то у зарубіжній літературі ця проблема почала привертати до себе увагу дослідників ще з початку ХХ століття, і перші напрацювання були зроблені психологами. Основоположником визнано американського психолога Г. Мюнстерберга, який узагальнив та систематизував психологічні проблеми праці, визначив проблему людських стосунків та їхній вплив на продуктивну діяльність. У 1913 році вийшла у світ книга Г. Мюнстерберга «Психологія та промислова ефективність», у якій психологія праці розглядається вже як окрема галузь психології. Зазначимо, що психологія праці вчителя фактично почала розвиватися разом із науковим менеджментом, оскільки книга Ф. Тейлора «Принципи наукового менеджменту» була опублікована у 1911 році і побудована на організації діяльності «перспективного педагога». У цій роботі автор висуває ідею про необхідність дослідження «організаційної поведінки» як умови професійного зростання педагога.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що під час проведення *порівняльного аналізу сучасного зарубіжного і вітчизняного досвіду* організації методичної роботи ми змогли виділити низку спільних і відмінних характеристик.

До *спільних характеристик* організації методичної роботи слід віднести:

- наявність спільних локальних документів (вони є вихідними у складанні планів і тематичних занять);
- визначення значущості методичної роботи у формуванні особистісного потенціалу викладача

як джерела організації і проведення навчання учнів, студентів тощо;

- використання інтерактивних технік підвищення педагогічної майстерності.

Виявлено також низку відмінностей, які простежуються в розвитку зазначеного напрямку в західних і вітчизняних дослідженнях:

По-перше, мова йде про відмінність історичних етапів розвитку. Якщо на Заході цей напрямок педагогіки був тісно пов'язаний із психологією, то у вітчизняній науці психологічні дослідження були проведені набагато пізніше.

По-друге, можна говорити про різне структурне оформлення організації методичної роботи в різних навчальних закладах. Наприклад, у європейських державах цей вид роботи пов'язаний із психологічними аспектами виконання викладачами своїх обов'язків, функціонуванням та розвитком творчого потенціалу особистості викладача. В Україні представлено лише дві складові цього процесу – психологія педагогічного такту вчителя та психологічні теорії навчання.

По-третє, проблема організації будь-якої роботи в науковій літературі розглядається і як одна з функцій управління, і як процес налагодження, впорядкування, приведення чогось в систему.

Подальших наукових пошуків потребує виявлення мотивації активної участі педагогів у методичній роботі як на Заході, так і в Україні.

Література

1. Абдулаев Т.Р. Система работы районных методкабинетов в изучении, обобщении и распространении передового опыта: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / Т.Р.Абдулаев. – Тбилиси, 1985.
2. Коломінський Н.Л. Директор школи як менеджер освіти (індивідуальні та особистісні властивості) / Н.Л. Коломінський. – К., 2000. – С. 108.
3. Майданенко С.В. Організація методичної роботи в педагогічному училищі в умовах реалізації ступеневої професійної освіти вчителя: дис. ... канд. пед. наук / С.В. Майданенко. – Кривий ріг, 2007.
4. Словник іншомовних слів / за ред. члена-кореспондента АН УРСР О.С. Мельничука. – К.: вид-во Академії наук Української РСР, 1974.
5. Fayol H. General and industrial management/ H. Fayol. – London: Pitman, 1949.
6. Frandrs A. Management and unions/A. Frandrs. – London: Faber and Faber, 1970.
7. Lepo D. Organizational Behavior and Human Decision Processes: The new agenda/ D. Lepo. – London and New York: Routledge, 1999.
8. Medous E. Management Learning / E. Medous. – McGraw, 2001.
9. Preddy M., Glatter R., Levacic R. Education Management: Strategy, Quality and Resources/ M. Preddy, R. Glatter, R. Levacic. – London: Open University Press, 1997.
10. Prosser J. School culture/ J. Prosser. – London: Paul Chaptan Publishing. – 1999.
11. Taylor F. The principles of Scientific Management/ F. Taylor. – N.Y., 1911.

Світлана МАЙДАНЕНКО,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри
освітнього менеджменту